

บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
THE ROLE OF PREACHING IS TO APREAD BUDDHISM
IN GRAMMAR SCHOOL SURIN PROVINCE

พระครูวิเวกวราภรณ์ (ประสิทธิ์ ฐานวโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

พระครูวิเวกวราภรณ์ (ประสิทธิ์ ฐานวโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE ROLE OF PREACHING IS TO APREAD BUDDHISM
IN GRAMMAR SCHOOL SURIN PROVINCE

Phra Khru Vivek Waraporn (Prasit tanawaro)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E.2012

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเชิงพุทธ

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

(พระมหาสม กลยาโณ ดร.)

..... กรรมการ

(ผศ.ดร. สุรพล สุยะพรหม)

..... กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ ผศ.)

..... กรรมการ

(ผศ.ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ.ดร. สุรพล สุยะพรหม

ประธานกรรมการ

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ ผศ.

กรรมการ

ผศ.ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....

(พระครูวิเวกวราภรณ์)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระสุธรรมมานุนต์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ, ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.พิเศษ ร.อ. ดร.ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล)

กรรมการ

(ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม)

กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผศ.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

ประธานกรรมการ

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผศ.

กรรมการ

ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย.

พระครูวิเวการาภรณ์ (ประสิทธิ์ จานวโร)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
ผู้วิจัย	: พระครูวิเวกวราภรณ์ (ประสิทธิ์ ฐานวโร)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม พ.ม., พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pol. Sc.) : พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ ผศ.ป.ธ.๗, พธ.บ., ป.ชส., ศศ.ม.ร.ป.ม. : ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ ปก.ศ.สูง., พธ.บ., M.A., Ph.D.(Pol.Sc)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ ต่อบทบาทของพระธรรมทูต ที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครู และนักเรียน จำนวน ๓๘๔ คน การวิจัยครั้งนี้สร้างแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิการศึกษา จำนวนครั้งที่ฟังธรรม สถานที่ในการฟังธรรม ระยะเวลาในการฟังธรรม และสอบถามแบบปลายเปิด (Openond questions) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ได้แก่ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเนื้อหาการอบรมบรรยาย ด้านเทคนิคและวิธีการนำเสนอ และด้านรูปแบบการบรรยายธรรม วิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) เฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่าความถี่ (t-test) ในกรณีตัวแปรสองกลุ่ม และทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรสามกลุ่มขึ้นไป และทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ผลการวิจัยพบว่า

๑) บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๕$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าครูและนักเรียน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในระดับมากทุกข้อ

๒) ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือสถานภาพ เพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิกการศึกษา จำนวนครั้งที่ฟังธรรม สถานที่ในการฟังธรรม ระยะเวลาในการฟังธรรม พบว่า ครู และ นักเรียนที่มีเพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิกการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนครู และ นักเรียนที่มี สถานภาพ จำนวนครั้งที่ฟังธรรม สถานที่ในการฟังธรรม ระยะเวลาในการฟังธรรม มีความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านปัญหาและอุปสรรค พระธรรมทูตบางรูป ไม่ค่อยมีการสาธิต หรือการยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจได้มากขึ้น เวลาในการบรรยายน้อยเกินไป ไม่มีช่วงที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้สนทนาสอบถาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อปฏิบัติให้ชัดเจน ขาดสื่ออุปกรณ์ในการนำเสนอประกอบการบรรยาย เพื่อจูงใจให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจมากขึ้น ความจูงใจ โดยขาดการใช้วิธีการสนทนา ถามตอบปัญหาจากเรื่องที่ได้บรรยายแล้ว พระธรรมทูตบางรูปยังขาดการใช้วิธีนำเสนอที่ดี เพราะขาดความรู้ทางธรรมะ ใช้เวลาบรรยายยาวนานทำให้เกิดตั้งเครียดแก่ผู้ฟัง

สำหรับข้อเสนอแนะ พบว่าไม่ค่อยมีการสาธิต หรือการยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เพื่อให้ นักเรียนมีความเข้าใจได้มากขึ้น ควรมีเวลาในการบรรยายให้มากกว่านี้ และควรเว้นเวลาไว้ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้สอบถามบ้างตามสมควร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์การเผยแผ่ และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่นๆ ควรมีการสนทนาโต้ตอบกับผู้ฟัง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการเรียนรู้ร่วมกันให้เพิ่มมากขึ้น ควรใช้วิธีการนำเสนอแบบง่าย เช่นเล่านิทานชาดก มาประกอบบ้าง ลดเนื้อหาในการบรรยายลงบ้าง สอดแทรกเรื่องสนุกๆบ้างเพื่อให้ผ่อนคลายไม่เครียด

Thesis Title : The role of preaching is to spread Buddhism in Grammar school Province Surin

Researcher : Phra Khru Vivek Waraporn (Prasit tanawaro)

Degree : Manster of Arts (Buddhist Management)

Thesis Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr.Surapon Suyaprom, B.A., M.A., Ph.D. (Pol.Sc.)

: Phramaha Boonlert Inthapanyo, Asst. Prof, Pali VII, B.A., M.A., (Conflict Management)

: Asst. Prof., Dr Teamsak Thong-in B.A., M.A. Ph.D. (Pol. Sc.), พศ.บ., M.A.,Ph.D. (Pol.Sc)

Date of Graduation : 31 March 2013

Abstract

The main objectives of this research are: to study the role of the missionary is to spread Buddhism. Schools in Eastern Province, "the purpose of the research. To study the role of the missionary is to spread Buddhism. Schools in Eastern Province. Opinions of teachers and students to compare the role of the missionary is to spread Buddhism. Schools in Eastern Province. Classified according to the ' personal factors. To study the problems and obstacles . And b suggestions. The role of the missionary. To the propagation of Buddhism. Schools in Eastern Province. Classified according to the samples used in this study, including teachers and students, 384 men of this research a questionnaire as a tool in the collected data contains general information of the respondents, including marital status, sex, age, year of study /. educational background Number of times the fair ended. What's in a fair hearing. Time to listen to me. And open-ended questions (Openond questions) to allow Som asked respondents to comment freely. And opinions about the role of the missionary is to spread Buddhism. Schools in Eastern Province. The content of the course lectures. And technical presentations. And the form of lectures. Data analysis. By frequency (Frequency) to attend the percent (Percentage) arithmetic mean (Mean) and standard deviation ' (Standard Deviation) fo ' frequency tests (t-test) in the case of two variables. And the F-test (F-test) using one-way analysis of variance (One-Way ANOVA) in the case of three or more variables. And test different methods of paired least significant difference (Least Significant Difference: LSD) level of statistical significance was set at .05.

The results showed that

1) the role of the missionary is to spread Buddhism. Schools in Eastern Province. Overall level ($\bar{X} = 4.05$), and considering it was also found that teachers and

students have opinions on the role of the missionary on the propagation of Buddhism in all of high school level.

2) to compare the role of the missionary is to spread Buddhism. Schools in Eastern Province. Are classified according to their personal status, gender, age, years of education/qualification. The number of times that a fair hearing. What's in a fair hearing. Time to listen to the teachers and students at the fair gender, age, years of education/qualifications vary. Opinion on the role of the missionary is to spread Buddhism. Schools in North Eastern Province are significantly different at 0.5, so the assumption is that the teacher and student status, the number of times that a fair hearing. What's in a fair hearing. Time to listen to me. Opinion on the role of the missionary is to spread Buddhism. Schools in Eastern Province. No difference. Therefore reject the hypothesis set.

3) Problems and suggestions about the role of the missionary is to spread Buddhism. Schools in Eastern Province. The barriers. Some of the missionary. Do not wait for a demo. Or the samples. To provide students with a greater understanding. Too little time in the lecture. Have the opportunity to speak to an audience question. To achieve a clear understanding of the procedure. The materials presented in the lectures. To motivate the audience to better understand the lack of motivation by means of dialogue. Discussion of issues that I have described. The missionary is also a lack of a better way to present. Lack of knowledge of the religion. It takes too long to describe. Cause the audience to come on.

For suggestions that are not demonstrated. Or the samples. To provide students with a greater understanding. There should be more time in lectures and the shift time. To permit some reasonable people inquired. Relevant agencies should provide support for the mission equipment. And other facilities should have a dialogue with the audience. To the understanding, learning and growing together. The proposed approach is easy to use. The Jataka tales are attributed in the narrative cuts down content. Inserted some fun jokes to relax and not clear.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอขอบคุณ ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผศ. กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และขออนุโมทนาขอขอบคุณ ผศ. ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ตลอดถึงให้คำปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ในภาควิชารัฐศาสตร์ที่ได้ให้ความเมตตาชี้แนะแนวทางในการศึกษาตลอดถึงในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรูปที่มีไมตรีจิตช่วยเหลือในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความรู้พร้อมคำแนะนำแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณเพื่อน ๆ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธทุกรูป ที่ได้คำปรึกษาแนะนำและเป็นกำลังใจในการศึกษาตลอดถึงนายไพศาล วุฒิลา นนท์ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๓ ที่อนุญาตให้ในการแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นรายละเอียดในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

อานิสงส์ที่ได้จักพึงบังเกิดจากการทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณบิดา คุณมารดา คุณครูอาจารย์ ผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณท่านผู้ประสานงานข้อมูลการทำวิจัยวิทยานิพนธ์ และผู้ใกล้ชิด ที่ให้กำลังใจและสนับสนุนในทุกๆ เรื่องจนทำให้ผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์นี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

พระครูวิเวกวราภรณ์ (ประสิทธิ์ ฐานวโร)

๓๑ มีนาคม ๒๕๕๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๘)
สารบัญแผนภาพ	(๑๐)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๑)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	๘
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระธรรมทูต	๒๐
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่	๓๐
๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๓๗
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๘
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๖๐
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๖๑
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๖๑
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๖๑
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๖๒
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๔
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๕

สารบัญ(ต่อ)

เรื่อง		หน้า
บทที่ ๔	ผลการวิจัย	๖๖
	๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๖๖
	๔.๒ บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์	๗๐
	๔.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล	๗๔
	๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มี ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์	๘๓
	๔.๕ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๘๖
	๔.๖ บทสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๘๗
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๘๙
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๙
	๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๘๙
	๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๙๘
บรรณานุกรม		๙๙
ภาคผนวก		๑๐๔
	ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือ	๑๐๔
	ภาคผนวก ข ผลการหาค่าเที่ยงตรงเครื่องมือ (IOC)	๑๑๐
	ภาคผนวก ค ผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try out)	๑๑๓
	ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถาม	๑๑๖
	ภาคผนวก จ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๒๑
	ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์	๑๒๗
ประวัติผู้วิจัย		๑๓๗

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๔.๑	จำนวน และค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๖๗
๔.๒	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของครู และนักเรียน ต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียน มัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม	๗๐
๔.๓	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อ บทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียน มัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรม ทูต	๗๑
๔.๔	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อ บทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียน มัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเนื้อหาเทคนิควิธีการนำเสนอของ พระธรรมทูต	๗๒
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อ บทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียน มัธยมศึกษา อำเภอ	๗๓
๔.๖	การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของของพระธรรม ทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลตามด้านสถานภาพ	๗๔
๔.๗	การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของของพระธรรม ทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามด้านเพศ	๗๕
๔.๘	การเปรียบเทียบความคิดเห็นของความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาท ของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามด้านอายุ	๗๖
๔.๙	การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของของพระธรรม ทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามด้านชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิการศึกษา	๗๗
๔.๑๐	การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของของพระธรรม ทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามด้านจำนวนครั้งที่ฟังธรรม	๗๘
๔.๑๑	ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาท ของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามสถานที่ในการฟังธรรม	๗๙

สารบัญตาราง(ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๒	ผลการการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามระยะเวลาในการฟังธรรม	๘๐
๔.๑๓	ตารางสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน	๘๑
๔.๑๔	ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต	๘๓
๔.๑๕	ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต	๘๔
๔.๑๖	ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านรูปแบบการแสดงธรรมของพระธรรมทูต	๘๕

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๖๐
๔.๑	โมเดลผลสรุปของการวิจัย	๘๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ “พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ ซึ่งมีจำนวน ๔๕ เล่ม ในการวิจัย ได้ใช้ชื่อย่อ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิมังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที. ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิวารวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ชั้นธวารวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สตุตกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ปุ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	ปุคคบัญญัติ	(ภาษาไทย)
---------	---------	-------------	-------------	-----------

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ.	(บาลี) =	สมนตปาสาทิกา	วินัยปิฎกฐกถา	ปาราชิกกณฺฑวณฺณนา	(ภาษาบาลี)
-------	----------	--------------	---------------	-------------------	------------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ส.อ.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สื่ลกฺขนฺธวคฺคอรฺรคฺคา	(ภาษาบาลี)
อง.อฏฐก.อ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สื่ลกฺขนฺธวคฺคอรฺรคฺคา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ปรากฏขึ้นภายหลังจากตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว เสด็จไปแสดงธรรมโปรดแก่ปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนะ และยสกุลบุตรพร้อมสหาย ๕๔ คน ทรงให้การอุปสมบทแก่บุคคลเหล่านี้เป็นพระภิกษุชุดแรกในพระพุทธศาสนา รวมเป็น ๖๐ รูป ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นแห่งพระธรรมทูตหรือทูตทางธรรมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พระองค์เห็นสมควรที่จะส่งพระสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนาให้แพร่หลายทั่วชมพูทวีป จึงรับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายมีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อม เพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็มะยังดำปลอญเวลาเสนาณิคม เพื่อแสดงธรรม"^๑

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน พระพุทธองค์ทรงได้พระสาวกเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่ ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วชมพูทวีป จึงนับว่าพระสงฆ์สาวกเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่ง เพราะพระสงฆ์สาวกเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัยและเป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบหลักของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร และยึดมั่นในคุณธรรมของนักเผยแผ่ มีปฏิปทา น่าเลื่อมใส จึงสามารถเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แพร่หลายได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ จนสามารถสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น ได้กระทำกันหลายรูปแบบ เช่นการแสดงธรรม^๒ การสนทนาธรรม^๓ การแนะนำสั่งสอน^๔ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส^๕ และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย^๖ เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานหลักการและเทคนิคในการเผยแผ่

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐/๒๗.

^๓ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๐๑/๔๓๔.

^๔ ส.ช. (ไทย) ๑๗/๘๗/๑๔๗.

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒.

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๒๗/๔๐๐.

ให้พระสาวกยึดถือปฏิบัติเป็นหลักในการแสดงธรรม ให้เป็นผู้มีคุณธรรม มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็นแสดงธรรมด้วยจิตเมตตา โดยมุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะไม่แสดงธรรมยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น^๗

นอกจากนั้น พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์ตลอด ๔๕ พรรษา เรียกว่า “พุทธจริยา” ซึ่งเป็นกิจของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะต้องปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนเป็นสำคัญ ดังปรากฏในพุทธกิจของพระองค์ที่ปฏิบัติในแต่ละวันนับตั้งแต่ตรัสรู้จนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังนี้

- ๑) ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตํ ในเวลาเช้าทรงเสด็จออกบิณฑบาต โปรดสัตว์ไปยัง หมู่บ้าน นิคมต่างๆ เพื่ออนุเคราะห์แก่มหาชนด้วยการแสดงธรรมโปรด
- ๒) สายณฺเห ธมฺมเทศน์ ในเวลาเย็นทรงแสดงธรรมแก่มหาชนที่เข้ามาเฝ้า
- ๓) ปิโทเส ภิกฺขุโอรฺวาทํ ในเวลาค่ำทรงให้โอวาทพระภิกษุ
- ๔) อหฺตมฺรตเต เทวปณฺหนํ ในเวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเหล่าเทวดา
- ๕) ปจฺจุสฺเสว คเต กาลे ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ ในเวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูสัตว์โลก ผู้อยู่ในข่ายคือพระญาณ เพื่อเสด็จไปแสดงธรรมโปรด^๘

นอกจากพุทธกิจแล้ว อุดมการณ์หรืออุดมมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาในเรื่องการประพาสพรหมจรรย์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ก็ช่วยเน้นย้ำให้พระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก ดังพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระสุคต หรือวินัยของพระสุคต เมื่อดำรงค้อยู่ในโลกพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย”^๙ เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอุดมมุ่งหมาย เพื่อสร้างสันติสุขให้แก่มหาชนเป็นหลักสำคัญ พระพุทธองค์ทรงวางหลักการและวิธีการให้เป็นรูปธรรมขึ้นมารองรับ หลักการสำคัญที่ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมารองรับก็คือพระธรรมวินัย เพื่อให้พระสาวกปฏิบัติตนได้ถูกต้องในฐานะพระธรรมทูตหรือทูตแห่งธรรม เพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงมหาชนได้มากที่สุด หากว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ พระพุทธองค์ก็จะยังไม่อาจเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ดังพุทธดำรัสในมหาปรินิพพานสูตรว่า “มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่พรหมจรรย์ของเรายังไม่บริบูรณ์กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว”^{๑๐}

เมื่อพระพุทธศาสนามีความมั่นคงแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงประกาศเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังพุทธดำรัสว่า “มารผู้มีบาป ท่านจงอย่ากังวลเลย อีกไม่นาน การปรินิพพานของตถาคตจะมีจากนี้ไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน”^{๑๑} จากพุทธดำรัสนี้ แสดงถึงความมั่นคงของ

^๗ อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^๘ ที.ส.อ. (บาลี) ๑/๔/๔๕-๔๗, ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๙๗/๒๓๒-๒๓๔, อ.จ. เอกก.อ. (บาลี) ๑/๕๓/๕๖-๕๘.

^๙ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๕/๑๒๔.

^{๑๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓-๑๑๔.

^{๑๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๖.

พระพุทธศาสนาโดยมีศาสนทายาทสืบทอดครบทั้งบริษัท ๔ ซึ่งมีพระธรรมทูตทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่มหาชนได้ตามอุดมการณ์ที่พระพุทธองค์ทรงตั้งไว้แล้ว

นับตั้งแต่การปรินิพพานของพระพุทธเจ้าเป็นต้นมา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระธรรมทูต มีพัฒนาการมาโดยลำดับ จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะ เป็นยุคที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองที่สุด พระองค์ทรงเป็นราชาอุปถัมภ์การส่งคายนาคครั้งที่ ๓ ในปี พ.ศ. ๒๓๖ เมื่อทำการส่งคายนาคสำเร็จแล้ว พระองค์ก็ทรงให้การสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการจัดส่งพระธรรมทูตออกไปยังประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย^{๑๒} โดยการจัดแบ่งพระธรรมทูตออกเป็น ๘ สาย ดังนี้

๑) ส่งพระมหาเทวเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังมทิสมนทล ปัจจุบันคือแคว้นทางตอนใต้ลำนน้ำโคทาวารี รัฐโมซอร์ ประเทศอินเดีย

๒) ส่งพระรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังวงวาสิประเทศ ปัจจุบันคือแคว้น กนาระ เหนือเมืองบอมเบย์

๓) ส่งพระธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังอปรันตประเทศ ปัจจุบันคือแคว้นทางชายทะเลตอนเหนือเมืองบอมเบย์

๔) ส่งพระมหาธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังมหารัฐประเทศ ปัจจุบันคือแคว้นบริเวณยอดลำนน้ำโคทาวารี แถบปูน่า

๕) ส่งพระมัชฌันติกเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังกัมมิระ และคันธาระประเทศ ปัจจุบันคือแคว้นแคชเมียร์และประเทศอัฟกานิสถาน

๖) ส่งพระมัชฌิมเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังหิมวันตประเทศ ปัจจุบันคือมณฑลที่ตั้งอยู่เชิงเขาหิมาลัย และประเทศเนปาล

๗) ส่งพระมหารักขิตเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังโยนกประเทศ ปัจจุบันคือ ทางตอนเหนือของประเทศอิหร่าน (เปอร์เซีย)

๘) ส่งพระมหินทรเถระ พระราชโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังลังกาทวีป ปัจจุบันคือประเทศศรีลังกา

๙) ส่งพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะเข้าไปยังสุวรรณภูมิ ปัจจุบัน คือ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และอินโดนีเซีย^{๑๓}

ผลจากการส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภูมิภาคต่างๆ ของพระเจ้าอโศกมหาราชนี้เอง ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองในประเทศต่างๆ ของโลก มีการพัฒนาศาสนาวัตถุและศาสนบุคคล พร้อมทั้งการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนเข้าสู่ประชาชนทุกสังคม ในดินแดนสุวรรณภูมิได้ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามากมาย ดินแดนสุวรรณภูมิประกอบไปด้วย ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และอินโดนีเซีย ซึ่งประเทศเหล่านี้ต่างก็อ้างว่าเป็นดินแดน

^{๑๒} สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, “สมัยแรกพระพุทธศาสนาเป็นประธานของประเทศ”, ในสุวรรณภูมิอยู่ที่นี้ ที่แผ่นดินสยาม, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๑๓} สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธเจดีย์, (ธนบุรี : รุ่งวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๓๓-๓๔.

สุวรรณภูมิที่พระพุทธศาสนาเข้ามาในพุทธศตวรรษที่ ๓ ในส่วนประเทศไทยมีความเชื่อว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาครั้งแรกอยู่ที่นครปฐม มีพระปฐมเจดีย์รูปร่างควมเป็นสัญลักษณ์ศิลปกรรมในยุคสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช^{๑๔}

เมื่อประเทศไทยได้รับเอาพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังต่างประเทศตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา โดยทรงแต่งตั้งและมอบหมายให้พระอุบาลีมหาเถระพร้อมด้วยคณะพระธรรมทูตมาอุปสมบทให้ชาวศรีลังกา ทำให้นิกายสยามวงศ์เกิดขึ้นตั้งแต่นั้น และพระสงฆ์ไทยได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในศรีลังกาจนเป็นปึกแผ่นมั่นคงถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยตระหนักดีว่าการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึง การเผยแผ่หลักธรรมแก่เด็กนักเรียนซึ่งเป็นการปูพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สามารถสร้างความเชื่อถือศรัทธาได้มากน้อยเพียงใด จึงมุ่งการวิจัยเรื่องบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำผลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาการเผยแผ่พระศาสนาของพระธรรมทูตในกลุ่มเยาวชน รวมถึงองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะโรงเรียนในส่วนท้องถิ่นสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นที่จะศึกษาบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นการศึกษาระดับปริมาณ (Quantitative Research) โดยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เพื่อศึกษาบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

^{๑๔} เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๒, ๒๕๓๗, หน้า ๔๔-๔๗.

- ๑) ด้านเนื้อหาการแสดงธรรมของพระธรรมทูต
- ๒) ด้านเทคนิควิธีการ และ และรูปแบบการนำเสนอ
- ๓) ด้านการแสดงธรรมของพระธรรมทูต

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร ครูและนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เท่านั้น

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย กำหนดศึกษาเฉพาะโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษา ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยเริ่มทำการศึกษาดังแต่ระยะเวลา เดือน มกราคม ๒๕๕๕ ถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๕๕ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

๑.๔.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีอะไรบ้าง

๑.๕ สมมติฐานในการวิจัย

ครู และ นักเรียนที่มีลักษณะประชากรศาสตร์ ดังนี้

- สถานภาพ
- เพศ
- อายุ
- ระดับการศึกษา
- จำนวนครั้งที่ฟังธรรม (ต่อปี)
- สถานที่ในการฟังธรรม
- ระยะเวลาในการฟังธรรม

ที่แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ที่ต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ บทบาท หมายถึงความรู้สึกรู้สึกหรือทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากการใช้สติปัญญาตาม การรับรู้ และสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้น ในที่นี้หมายถึงความรู้สึกรู้สึกหรือทัศนคติต่อการแสดงธรรมของ พระธรรมทูต ตามการรับรู้และสภาพแวดล้อมของครู และ นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา ในอำเภอ เมือง จังหวัดสุรินทร์

๑.๖.๒ พระธรรมทูต หมายถึงพระสงฆ์ที่ผ่านการอบรมทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ โดย ได้รับการแต่งตั้งจากแม่กองงานพระธรรมทูต และคณะสงฆ์ให้ปฏิบัติภารกิจในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ในเขตความรับผิดชอบของคณะสงฆ์ ในที่นี้คือ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๑.๖.๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึงทำให้ขยายกว้างขวางออกไป สำหรับการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การนำเอาหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อไป ถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติ ตาม ซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตประกอบด้วยหลักสำคัญ ๓ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านเนื้อหาการแสดงธรรมของพระธรรมทูต หมายถึงเนื้อหาหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้าที่พระธรรมทูตนำมาแสดงธรรม เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจ

๒) ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต หมายถึงหลักการนำเสนอเช่นการเทศน์ การปาฐกถาธรรม และการบรรยายของพระธรรมทูต

๓) ด้านผู้แสดงธรรมของพระธรรมทูต หมายถึงกิริยา อากาณ บุคลิกภาพ และมารยาท ผู้สอนหรือวิทยากร ซึ่งในที่นี้คือ พระธรรมทูตที่เป็นผู้แสดงธรรม

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน มัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะต่อ บทบาทของพระธรรมทูตที่มี ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๑.๗.๔ ผลการวิจัยสามารถใช้ในการพัฒนาบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา“บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์”นี้ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ รวมทั้งเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางในการศึกษา โดยผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความหมายของบทบาท

๒.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูต

๒.๒.๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูต

๒.๒.๒ คุณสมบัติของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาล

๒.๒.๓ ความเป็นมาของงานพระธรรมทูตในสมัยปัจจุบัน

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๓.๑ แนวคิดด้านเนื้อหาการนำเสนอ

๒.๓.๒ แนวคิดด้านเทคนิควิธีการ

๒.๓.๓ แนวคิดด้านรูปแบบการแสดงธรรม

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

๒.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมทูต

๒.๔.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

การศึกษา เรื่อง “บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาในเรื่องต่างๆ ดังนี้

บทบาทและหน้าที่จะมาด้วยกันเสมอ แต่บางครั้งก็อาจขัดแย้งกัน อันเนื่องมาจากการมีเจตคติ ค่านิยม หรือพื้นฐานทางสังคมที่ต่างกัน บางครั้งในคนๆ เดียวก็มีทั้งบทบาทและหน้าที่หรืออาจมีหลายบทบาทและหน้าที่ในขณะเดียวกัน บทบาทของบุคคลแสดงถึงฐานะการเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ บทบาทเป็นตัวเชื่อมในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ความเข้าใจบทบาทและความสามารถในการแสดงบทบาทจะเป็นอุทราหรรณฺ์กรณีชีวิตความสำเร็จหรือล้มเหลวของบุคคลของผู้ดำรงสถานภาพต่างๆ ในสังคมได้ มีนักวิชาการหลายท่านให้คำจำกัดความของบทบาทไว้ ดังนี้

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพบทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพ คือสิ่งที่เราเป็น^๑

สุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท คือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพบุคคล บทบาทเป็นการปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของตน ซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือหวังว่าจะทำหรืออาจเป็นไปตามที่ตนเองอยากกระทำ บทบาทจึงเป็นทั้งเรื่องส่วนตัว และเป็นเรื่องส่วนรวม ซึ่งบทบาทของแต่ละคนอาจเป็นผลมาจากปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆ จากสังคม^๒

ไพบุรย์ ช่างเรียน ได้อธิบายความหมายของคำว่า บทบาท ไว้ว่า โดยทั่วไปจะพิจารณาได้สองนัยคือ นัยแรกพิจารณาโครงสร้างสังคมที่มีชื่อเสียงแตกต่างกันไป ซึ่งแสดงคุณลักษณะและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น และอีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคม บทบาท หมายถึง ผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์แห่งการปฏิสัมพันธ์นั้น บทบาทตามนัยแรกเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคม ซึ่งถูกจำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีปทัสถาน ตามนัยหลัง บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลว่าการปฏิบัติอย่างไร หรือคาดหวังว่าบุคคลอื่นจะปฏิบัติต่อตนอย่างไร บทบาทของบุคคลในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสถานภาพที่ตนครองอยู่ และคุณสมบัติส่วนตัวของเขา บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะ สถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมความพอใจ สรุปลสาระสำคัญได้^๓ ดังนี้

^๑ ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๘.

^๒ สุพัตรา สุภาพ, **สังคม และวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๒๖.

^๓ ไพบุรย์ ช่างเรียน, **สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๙-๓๐.

- ๑) บทบาทมีประจำอยู่ทุกสถานภาพของบุคคล
- ๒) วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม เป็นสิ่งจำเป็นในการกำหนดบทบาท
- ๓) การที่บุคคลจะทราบบทบาทได้ต้องทราบสังคมประกิต (Socialization)
- ๔) บทบาทจริงที่บุคคลแสดงนั้น ไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนบทบาทที่
 ดังนั้น ความหมายของบทบาทก็คือ สถานภาพที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคมของแต่ละสังคม และเกิดจากการตกลงกันเองของสังคมนั้น และเป็นความคาดหวังหรือคาดหวังต่อบทบาทนั้นๆ ของสังคม โดยทุกสังคมจะกำหนดบทบาทหรือได้รับการถ่ายทอดสืบต่อๆ กันมาโดยสังคมหรือกลุ่มชนนั้นๆ บางครั้งก็เกิดขึ้นเองโดยที่ไม่ได้ถูกกำหนดหรือคาดหวังจากสังคมเพราะเป็นบทบาทที่ถูกกระทำโดยมโนธรรม

พัทยา สายหู กล่าวว่า “สถานภาพและบทบาทเปรียบเสมือน “ตัว” (ละคร) และบท (บทบาท) ในการเล่นละคร ก็คือ การกำหนดตำแหน่ง และหน้าที่ ให้ผู้แสดงแต่ละคนมาเล่นเรื่องเดียวกันและโรงเดียวกันนั่นเอง”^๔

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เหมาะสมสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^๕

พระมหาสุภา อุทโท ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกหรือลงมือปฏิบัติตามคาดหวังของผู้อื่น ตามสถานภาพ และตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ในขณะนั้นๆ^๖

ลือชา ธรรมวินัยสถิต ให้บทบาทของความหมายในแง่ทางโครงสร้างของสังคมว่า บทบาท หมายถึง ภาระหน้าที่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ เมื่อบุคคลใดได้เข้าไปมีสถานภาพหนึ่ง ๆ แล้วย่อมแสดงบทบาทตามสถานภาพนั้น ๆ สถานภาพและบทบาทจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เปรียบได้กับเหรียญที่ต้องมี ๒ ด้านเสมอ เมื่อสถานภาพเป็นตัวกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์นั้นมีความสอดคล้องกัน และเป็นไปตามแบบแผนที่กำหนด ดังนั้น บทบาทจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคมประการหนึ่ง^๗

^๔ พัทยา สายหู, **กลไกของสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๔.

^๕ ปราชญา กล้าผจญ, **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

^๖ พระมหาสุภา อุทโท, **บทบาทพระสงฆ์ในทศวรรษหน้า (๒๕๔๑-๒๕๖๐)**, **วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนชุมชนมหาบัณฑิต**, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^๗ ลือชา ธรรมวินัยสถิต, **มนุษย์กับสังคม**, (เพชรบุรี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

กรองแก้ว อยู่สุข ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า หมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรมที่คาดหวังว่าคุณจะแสดงออกในกิจกรรมที่ทำร่วมกับผู้อื่น บทบาทจะสะท้อนให้เห็นถึง ตำแหน่งในสังคม รวมไปถึงหน้าที่สิทธิ ความรับผิดชอบ และอิทธิพลของแต่ละบุคคลด้วย^๘

สอดคล้องกับ โคเฮน และ ออร์บูช (Cohen & Orbuch) ที่กล่าวว่า บทบาทหมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งคาดหวังบุคคลอื่นจะปฏิบัติตามตำแหน่งหรือสถานภาพ และ บทบาทที่เหมาะสมเรียนรู้ได้จากกระบวนการต่าง ๆ ในสังคมที่ผ่านมาแล้วซึมซับเข้าไปในตัวบุคคล^๙

ฮาร์ดี และคอนเวย์ (Hardy & Conroy) อ้างถึงใน วราลี วิริยานันตะ และทัศนาศูญทอง ได้ให้ความหมายของบทบาทเพิ่มเติมว่า บทบาทที่แสดงออกจะประสบผลสำเร็จ หรือล้มเหลวขึ้นกับกระบวนการทางสังคม (Socialization) เพราะถ้าการคาดหวังในบทบาทของทุกฝ่ายไม่ตรงกันย่อมทำให้เกิดปัญหาขัดแย้งขึ้นมาได้ ผู้สวมบทบาทจึงต้องตระหนักถึงปัจจัยต่อไปนี้ในการสวมบทบาทในสังคมที่มีประสิทธิภาพ

๑. ความเข้าใจในบทบาทที่ตนต้องแสดงหรือปฏิบัติ

๒. ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท^{๑๐}

บุคลิกของผู้แสดงบทบาทนั้น จากคำจำกัดความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การแสดงบทบาทที่ประสบผลสำเร็จต้องมีพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม และแรงจูงใจของบุคคลประกอบ

บทบาทเป็นสิ่งที่ผู้รับหน้าที่ต้องแสดงออก พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาและสังคม เพื่ออยู่กับสังคมพระสงฆ์จำต้องได้รับความช่วยเหลือและควรมีบทบาทในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์อยู่ในชุมชน ด้วยเหตุผล ๓ ประการ ดังนี้

๑. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย

๒. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญปฏิบัติสมณธรรม

๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตาธรรม พระสงฆ์จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์^{๑๑}

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเองของพระสงฆ์

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรงปรารภถึงฐานะหรือกิจที่พึงกระทำของพระสงฆ์ ๒ ประการ ดังนี้

^๘ กรองแก้ว อยู่สุข, พฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑.

^๙ โคเฮน และ ออร์บูช (Cohen & Orbuch), *Introduction to Sociology*, (Singapore : Mc Graw-Hill 1990), p.43.

^{๑๐} วราลี วิริยานันตะ การรับรู้บทบาท และ “บาทที่เป็นจริงของพยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานศูนย์สุขภาพชุมชน ภาพตะวันออก”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาพยาบาลชุมชน*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๗).

^{๑๑} อภิชาติ พันธเสน, *พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

(๑) คันถุระ หมายถึง การศึกษาถึงหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระองค์ได้แสดงไว้ จนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้ เรียกว่า บทบาทในการศึกษา

(๒) วิปัสสนาธุระ หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึงทุกขลักษณะอนิจจลักษณะ และอนัตตลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายามจนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพานเรียกว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตนปกครองตน

บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน คือ การประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตน และของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำธรรมะและวินัยมาปฏิบัติเป็นการอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัยให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีลรวมถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสัมปชัญญะ การปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือเรียกว่าวิปัสสนาธุระอันเป็นการฝึกฝนอบรมจิตให้เป็นสมาธิให้มีพลังเพื่อนำไปใช้ในการกำจัดกิเลสความเศร้าหมองแห่งจิตและเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาข้างต้น (ปริยัติ) ได้ผลคือ การดับทุกข์เป็นขั้น ๆ จนดับได้สิ้นเชิง พัฒนาคุณภาพจิตเสริมสร้างคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ และการอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระ มองดู รู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา เป็นบทบาทในการปกครองบริหารตนและคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสพระวาจาเกี่ยวกับลักษณะของพระสงฆ์ผู้เป็นสมณะในทางพระพุทธศาสนาไว้ใน มหายนวรรค มูลปณณาสก์ มัชฌิมนิกาย^{๑๒} ใจความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่าไหนเหล่าที่จะทำพวกเราให้เป็นสมณะ

๑) ภิกษุทั้งหลาย จริงแท้ พวกเธอต้องสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยhiri และ โอตตปปะ

๒) ภิกษุทั้งหลาย กิจที่พวกเธอต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเป็นลำดับนั้นคืออะไร คือสำเหนียกว่า กายสมาจาร ประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยกาย

๓) สำเหนียกว่า วชิสมาจาร การประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยวาจา

๔) สำเหนียกว่า มโนสมาจาร การประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยใจ

๕) สำเหนียกว่า อาชีวะของเราบริสุทธิ์แล้ว

๖) สำเหนียกว่า เราเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย

๗) สำเหนียกว่า เราเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะอยู่เสมอ

๘) สำเหนียกว่า เราจักตามประกอบในธรรมเป็นเครื่องตั้ง เราจักชำระจิตใจให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองโดยสิ้นเชิง

๙) สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ

๑๐) สำเหนียกว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ มาเสพเสนาสนะอันสงัด คอยระวังจิต

๑๑) เธอก็น้อมจิตไปเฉพาะต่ออาสวักขยญาณ

เพื่อให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ กำหนดหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา

^{๑๒} นงเยาว์ ปิฎกัรชณ์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะจังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๓๒).

๓๗,๓๘ กล่าว คือ “มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่^{๓๓} ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติหลังจากที่พระสิทธัตถะได้เป็นพระพุทธรเจ้า พระองค์ทรงเสวยวิมุตติอยู่บริเวณรอบต้นโพธิ์เป็นเวลาอีกระยะเวลาหนึ่ง เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสรู้ พระองค์ได้มีความวิตกรำพึงว่า “ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมอันลึก สัตว์อื่นเห็นได้ยาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตามเป็นธรรมระงับและประณีต ไม่เป็นวิสัยที่จะหยั่งลงง่าย ๆ แห่งความตริก เป็นของละเอียด เป็นวิสัยรู้ได้เฉพาะบัณฑิต ก็สัตว์เหล่านี้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เพลิดเพลินแล้วในอาลัย สำหรับสัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีเพลิดเพลินในอาลัยนั้นยากนักที่จะเห็นปฏิจกสมุปปาทอันมีสิ่งนี้ (คือมีอาลัย) เป็นปัจจัย ยากนักที่จะเห็นธรรม เป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวงคือ ธรรมอันถอนอุปธิทั้งสิ้น ความสิ้นตัณหา ความคลายกำหนด ความดับไม่เหลือและนิพพาน หากเราพึงแสดงธรรมแล้ว สัตว์อื่นพึงไม่รู้ทั่วถึงซื่อนั้น จักเป็นความเหนื่อยเปล่าแก่เรา เป็นความลำบากแก่เรา”

ทฤษฎีบทบาท

ทฤษฎีบทบาทนับเป็นทฤษฎีย่อยในทฤษฎีว่าด้วยปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) โดยกล่าวถึงลักษณะของสังคมมนุษย์ และลักษณะของปัจเจกบุคคลแล้วชี้ให้เห็นว่า ตัวเชื่อมระหว่างมนุษย์กับสังคมนั้นก็คือบทบาท สังคมมนุษย์คือโรงละครมนุษย์แต่ละคนคือตัวแสดงที่มีบทบาทชัดเจนสำหรับแสดง มีบทละคร เป็นตัวกำกับมนุษย์แต่ละคนมีตำแหน่งต่างๆ ชัดเจนที่จะต้องดำรง มีบรรทัดฐานสังคมควบคุมพฤติกรรม ตัวละครต้องเชื่อฟังผู้กำกับมนุษย์ทุกคนก็ปรับตัวเข้ากับผู้ชม ต้องสวมบทบาทผู้ชมประเภทต่างๆ (Generalized Others) และประการสุดท้ายต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเฉพาะตนช่วยในการแสดง อาศัยศักยภาพของตนและทักษะในการแสดงบทบาทเข้าช่วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องใช้ในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น^{๓๔} เมื่อกล่าวถึงเรื่องพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล สิ่งที่จะเว้นไม่ได้ในการพิจารณาถึงการแสดงพฤติกรรม คือบทบาทของบุคคลเพราะการแสดงพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลมีความเชื่อมโยงกับบทบาทที่พึงมีของบุคคล เป็นการแสดงให้รู้ว่าตนเองเป็นใครอยู่ในสถานภาพใดและควรมีบทบาทพฤติกรรมอย่างไร ซึ่งมีผู้จำแนกประเภทบทบาทไว้ ดังนี้

จํานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ ได้แบ่งบทบาทเป็น ๓ ประการ^{๓๕} ดังนี้

๑) บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้ในกฎหมาย หรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้

๒) บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ ที่คาดคิดด้วยตนเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทัศนคติ บุคลิกภาพ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

^{๓๔} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีสังคมวิทยา : การสร้าง การประเมินค่า และการใช้ประโยชน์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

^{๓๕} จํานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๔๕-๔๖.

๓) บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริงซึ่งขึ้นอยู่กับแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกอดตัวของกลุ่มต่างๆ และบทบาทที่กระทำจริงอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้ ฐานะเป็นสมาชิกของสถาบันศาสนาที่ต้องมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมด้วยเช่นกัน ซึ่งโดยความเป็นพระสงฆ์ในทางสถาบันศาสนาย่อมต้องมีหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมทางศาสนาสู่ศาสนิกชนและพระสงฆ์ก็ได้รับการบำรุงดูแลจากประชาชน พระสงฆ์จึงต้องมีการจัดบทบาทในฐานะเป็นสถาบันทางสังคม

พระสงฆ์และวัดเป็นแหล่งรวมความรู้ภูมิปัญญาเก่า พระและวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาความรู้และภูมิปัญญาตามประเพณีได้อย่างดี ในภาคเหนือและภาคอีสาน พระและวัดสามารถจัดการสอน การอ่านเอกสารโบราณ ซึ่งเขียนด้วย “ตัวเมือง” หรือ “ตัวธรรม” ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นพระหรือวัดในเขตชุมชนและเมือง พระและวัดสามารถมีบทบาทและตอบสนองความต้องการการความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี เพียงแต่พระต้องมีความปรารถนาที่จะทำเช่นนั้น จำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นจริงเกิดขึ้นแก่องค์กรคณะสงฆ์ กล่าวคือ พระและวัดต้องไม่ถูกกั้นออกไปจากเป็นสมบัติของรัฐแต่เพียงอย่างเดียว ชาวบ้านต้องรู้สึกได้ว่า พระและวัดมีบทบาทสำคัญในชีวิตของตนเพราะชีวิตของชาวบ้านไม่ว่าในเขตชนบทหรือเขตเมือง ก็ล้วนเกี่ยวพันอยู่กับพระและวัดเสมอ ไม่ว่าจะแสวงหาความสบายใจจากพิธีกรรมเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องไปถึงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือแม้แต่การสร้างพลังต่อรองทางการเมือง พระและวัดเคยมีบทบาทและสถานเช่นนี้มาก่อนวัฒนธรรมไทยโบราณ^{๑๖} นอกจากนี้ “บทบาทของพระสงฆ์นั้นจะต้องมองเห็นวัตถุประสงค์และหน้าที่ของตนเองให้ชัดเจนจะต้องสร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องให้แก่สังคมส่งเสริมการเข้มแข็งของชุมชน แก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธีอันนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”^{๑๗}

มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) กล่าวว่า ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติงานในบทบาท ๑๐ บทบาทด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และกลุ่มบทบาทการตัดสินใจ

๑) บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal roles) ได้แก่ บทบาทของความ เป็นหัวหน้าในเชิงสัญลักษณ์ (Figurehead role) เช่น ประธานในงานพิธีการต่าง ๆ บทบาทการ แสดงออกในฐานะผู้นำ (Leader) ได้แก่ การจ้ำงาน การอบรม การกระตุ้นจิตใจ และการรักษา ระเบียบวินัยของผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนบทบาทสุดท้ายคือบทบาทการประสานงานในกลุ่ม (Liaison role) ได้แก่ การกระทำกิจกรรมซึ่งต้องสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ภายใน และภายนอกองค์กร เช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาดขอข้อมูลด้านกำลังคนจากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล ถือเป็น การเพื่อติดต่อประสานงานกันภายในองค์กร แต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของ บริษัทอื่นก็ถือเป็น การประสานงานกันนอกองค์กร เป็นต้น

^{๑๖} นิธิ เอียวศรีวงศ์, **มองอนาคต**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๘-๑๑๙.

^{๑๗} กรมการศาสนา, **คู่มือพัฒนาวัดอุทยานการศึกษาในวัด ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑-๓๓.

๒) บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information roles) ผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสารจากใน และนอกองค์การของตน กระทำได้โดยการอ่านวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกับผู้บริหารคนอื่น ๆ เช่น องค์กร คู่แข่งขันมีการวางแผนอะไรในช่วงนี้ รัฐออกกฎหมายใหม่มีผลกระทบต่อบริษัทหรือไม่ เป็นต้น มินต์ ซี เบอร์ก (Mintzberg) เรียกบทบาทนี้ว่า บทบาทการตรวจสอบ (Monitor role) ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร (Disseminator role) ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารในการดำรงตนเปรียบเสมือนช่องทางที่ส่งต่อข่าวสารต่าง ๆ ไปยังสมาชิกในองค์กร และเมื่อถูกเชิญไปเป็นตัวแทนขององค์กรหรือสถาบันอื่น ๆ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะบทบาทโฆษก (Spoken role) ขององค์กรด้วย

๓) บทบาทการตัดสินใจ (Decisional roles) มินต์ซีเบอร์ก (Mintzberg) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ ๔ ประการ คือบทบาทในฐานะผู้ประกอบการ (Entrepreneurs) คือผู้ดูแลโครงการใหม่ ๆ ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวายหรือปัญหาต่างๆ (Disturbance handles) ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้น อยู่นอกเหนือความคาดหมาย (Unforeseen problems) บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร (Resource allocators) ในการรับผิดชอบกระจายทรัพยากร คน สิ่งของ และเงินไปตาม ส่วนต่าง ๆ ขององค์กรและสุดท้าย คือบทบาทของผู้เจรจาต่อรอง (Negotiators) เพื่อทำหน้าที่ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นสหภาพแรงงาน ผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์กรที่ตนเองทำงานอยู่^{๑๙} ทฤษฎีบทบาทของ ราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton's role theory) ราล์ฟ ลินตัน เป็นนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียง เขากล่าวว่า “ตำแหน่ง สถานภาพ เป็นผู้กำหนดบทบาท ผู้ที่มีตำแหน่งจะปฏิบัติหน้าที่ได้สมบทบาทหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง เช่นบุคลิกภาพของผู้สวมบทบาท ลักษณะของสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมนั้นด้วย”^{๒๐}

ณัฐชา สัมเขียวหวาน กล่าวไว้ว่า บทบาท หมายถึงแบบแผนของพฤติกรรม หรือการกระทำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่และสิทธิซึ่งผูกพันอยู่กับสถานภาพ หรือ สถานะตำแหน่งทางสังคม โดยที่สังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทของบุคคลในแต่ละสถานภาพหรือฐานะตำแหน่งไว้ เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพหรือฐานะตำแหน่งนั้น ๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ^{๒๐}

วิจิตร เกิดวิเศษ ได้กล่าวถึงภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้ว่า พระสงฆ์มีหน้าที่สอนธรรมะ การสอนธรรมะต้องมีความรู้ และธรรมะนั้นเป็นความรู้เกี่ยวกับความดี ผู้สอนต้องปฏิบัติดี คนเรียนถึง

^{๑๙} ตูลา มหาพสุธานนท์, **หลักการจัดการหลักการ, ท่าเรือแหลมฉบัง LAEM CHABANG PORT**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖.

^{๑๙} นุจรี เกตุปราชญ์, **บทบาทของประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัดทั่วประเทศ ในการพัฒนาสตรีระดับจังหวัด, รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาการบริหารทั่วไป), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๔).

^{๒๐} ณัฐชา สัมเขียวหวาน, **บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดราชบุรี, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑), หน้า ๖๙-๗๗.

จะมั่นใจในสิ่งที่ตนเรียน พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สั่งสอนให้ได้ผลต้องปฏิบัติตามที่สอน และปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าจึงมีลักษณะ^{๒๑} ดังนี้

๑) ปฏิบัติดี คือ เป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยและหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าบัญญัติ ทำให้เป็นผู้มีกิริยาวาจาตรงงาม สงบ ผ่องใส สุขุมเยือกเย็น

๒) ปฏิบัติตรง คือ ปฏิบัติตรงตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า พิจารณาธรรมทั้งหลายด้วยเหตุและผล ปราศจากอคติ ๔ คือ ความลำเอียงเพราะรัก ความหลง ความโกรธ ความกลัว ปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม ไม่ปฏิบัติให้ผิดหรือเลียงจากพระธรรมวินัยด้วยกิเลสตัณหา

๓) ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรม คือ ปฏิบัติเพื่อรู้แจ้ง เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ ปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญาด้วยความเพียร ด้วยขันติ

๔) ปฏิบัติสมควร คือ ปฏิบัติทางสายกลาง ไม่ปล่อยไปตามอารมณ์หรือกิเลส ไม่ปฏิบัติสุดโต่งไปข้างทรมานตนเอง คือมีทฤษฎีที่ถูกต้อง ทั้งปฏิบัติตนด้วยความเพียร ๔ อย่าง คือ เพียรระวังบาปไม่ให้เกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้น เพียรกุศลให้เกิดขึ้นในสันดาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมลง

อภิชาต ปันธุเสน ได้กล่าวถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า พระสงฆ์ถูกลดบทบาทลงจากการเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ มาเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชน วัดและพระสงฆ์ถูกลดบทบาทที่มีต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาของชาวนชนบทลง จนกระทั่งเหลือเพียงบทบาทที่สำคัญเพียงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นคลังพัสดุเท่านั้น นอกจากนั้นปัจจัยภายนอกจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว^{๒๒} มีเหตุจากปัจจัยภายใน สองประการคือ ประการแรก พระสงฆ์ไม่พยายามปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่พยายามประยุกต์ความเจริญต่าง ๆ เหล่านั้นมาสร้างเสริมบทบาทของตนเองขึ้นใหม่ และมีการสูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์ไม่สามารถเข้าใจถึงสภาพปัญหาและโครงสร้างของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้

บทบาทเป็นสิ่งที่ผู้รับหน้าที่ต้องแสดงออก พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาและสังคม เพื่ออยู่กับสังคมพระสงฆ์จำต้องได้รับความช่วยเหลือและควรมีบทบาทในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์อยู่ในชุมชน ด้วยเหตุผล ๓ ประการ^{๒๓} คือ

๑. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย
๒. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญปฏิบัติ

สมณธรรม

๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตาธรรม พระสงฆ์จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์

^{๒๑} วิจิตร เกิดวิศิษฐ์, หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๒๒} อภิชาต ปันธุเสน, ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๗.

^{๒๓} อภิชาต ปันธุเสน, พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

อย่างไรก็ตามบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย งานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจด้วยการประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ส่วนการสงเคราะห์สังคมที่กำลังพัฒนา เมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่น ก็ควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์ส่วนรวม ทางวัตถุจะทำได้ก็โดยทางอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่น มาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะ ด้วยการทำหน้าที่ให้เหมาะสมกับบทบาท เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย วัตถุนิยมได้เข้ามามีบทบาทในสังคม หากพระสงฆ์แสดงบทบาททันตามปรากฏการณ์ของสังคมปัจจุบันก็จะสามารถแก้สภาพปัญหา จะส่งผลให้สภาพสังคมและประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า

สรุปคือบทบาทนั้นจะเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังหรือการกำหนดขึ้นเอง แต่ทั้งนี้ก็ต้องมาจากการขัดเกลาทางสังคม บทบาทจะแตกต่างกัน ทั้งนี้เป็นผลมาจากพื้นฐานทางสังคมหรือสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน บทบาทของแต่ละคนจะถูกกำหนดอย่างเป็นแบบแผน หรือไม่เป็นแบบแผนก็ตาม แต่ได้มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน อนึ่งในคนๆ เดียวอาจมีหลายบทบาทในขณะเดียวกันได้ ซึ่งแนวคิดเรื่องบทบาทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายบทบาทของพระสงฆ์และวัดพระธาตุตอดยสะเกิดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนดั่งนั้น มนุษย์แต่ละคนในแต่ละสถาบันต่างมีบทบาทหลายอย่างที่ซ้อนกันและกันและต่างคนต่างได้แสดงบทบาทตามสิทธิหน้าที่หรือตามทัศนคติของตน บางครั้งการปฏิบัติบทบาทหนึ่งอาจจะไปขัดกับอีกบทบาทหนึ่งก็ได้ จึงมีความพยายามจัดบทบาทเพื่อความเหมาะสมในการแสดงบทบาทในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งในการกำหนดบทบาทของแต่ละคนจะมี ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นที่เป็นบทบาททางความคิด และขั้นที่เป็นบทบาทในการแสดง ตัวอย่างเช่น พระสงฆ์ก็มีบทบาทใน

๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

พระสงฆ์ถือเป็นผู้นำชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ชีวิตของประชาชนผูกพันกับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในสังคมกับพระสงฆ์จึงไม่สามารถแยกกันได้ ทั้งนี้เพราะต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกันตลอดเวลา ดั่งนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทในด้านต่างๆ เพื่อเกื้อกูลต่อชุมชนดั่งที่ได้ประมวลไว้ ดังนี้

บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย เป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือ การสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะ บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชนตามแนวความคิดของพระราชวรมณี ประกอบด้วย การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ

๑) การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจและด้วยความประพฤติเป็นตัวอย่างตลอดจนสถานที่วัดที่สงบร่มเย็นเป็นองค์ประกอบสำหรับการหล่อเลี้ยงจิตใจของสังคมอย่างหนึ่ง

๒) การให้คำแนะนำปรึกษาด้านอื่น ๆ เท่าที่ทำให้ เช่น ในทางวิชาการ เป็นต้นที่ผู้ปรึกษา สะดวกใจและสนิทใจ

๓) ในสังคมที่จะพัฒนา เมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าได้พระผู้นำท้องถิ่นที่มีโอกาสเตรียมตัวพร้อม เป็นศูนย์กลางจะเป็นผู้นำซึ่ง่องในการนำท้องถิ่นให้ได้รับความเจริญใหม่ ๆ ได้ บทบาทนี้อาจจะประกอบด้วย การเสนอแนะให้คิดริเริ่มว่า ในท้องถิ่นนั้นมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แล้วเป็นศูนย์รวมชักชวนประชาชนมาทำงานนั้น หรืออาจเป็นที่ปรึกษาที่ปรึกษาที่ชาวบ้านมาขอความเห็นว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นในท้องถิ่นจะควรหรือไม่ควร

๔) การสังเคราะห์ทางจิตใจเป็นสิ่งสำคัญในทางศาสนาและยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่สำหรับประชาชนทั่วไป แม้ที่เป็นพระพุทธรูปศาสนิกชนในฐานะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจสืบเนื่องมาจากความเร้นลับของชีวิต อย่างที่บางท่านเรียกว่า การบำรุงขวัญ ได้แก่ บทบาทประเภทพิธีกรรมต่าง ๆ^{๒๔}

เปลี่ยน พากเพียร ได้สรุปบทบาทผู้บริหารไว้ ๔ ประการคือ^{๒๕}

๑) เป็นนักหุนนนำสิ่งใหม่ เป็นผู้มึบทบาทในการริเริ่มทำสิ่งใหม่ ซึ่งช่วยให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๒) เป็นผู้แนะแนวทางเป็นผู้ให้คำแนะนำปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ คอยช่วยเหลือ และวิเคราะห์ความต้องการของบุคคลในองค์กร และให้ข่าวสารแนะนำผู้ตาม ทั้งนี้ความเชื่อถือในตัวผู้นำจะอยู่ที่ความสามารถของผู้นำเอง

๓) เป็นผู้จัดการกิจกรรมขององค์กร เป็นผู้มีหน้าที่ในการก่อตั้ง และบำรุงรักษาให้องค์กรยังคงอยู่ถาวรตลอดไปมากกว่าสมาชิกคนอื่นๆ ในองค์กร เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในองค์กร ให้การสนับสนุนกิจกรรมของสมาชิกเป็นต้น

๔) เป็นสัญลักษณ์ ผู้นำหรือผู้บริหารที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้ตาม และอุทิศตนเองในการทำงาน เมื่อเป็นที่ชื่นชอบของบรรดาผู้ตาม และถือว่าเขาเป็นแบบอย่างแล้ว ผู้นำก็จะเพิ่มความกระตือรือร้นและกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติตาม เมื่อผู้นำลดบทบาทสัญลักษณ์ลงผู้ตามก็จะหันไปสนใจตนเอง แทนความเป็นสัญลักษณ์ก็จะเสื่อมไป

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้เปรียบเทียบถึง ลักษณะของนักบริหารงานพัฒนา กับ นักบริหารโดยทั่วไป ซึ่งสรุปเป็นบทบาทของนักบริหารงานพัฒนาได้ดังนี้^{๒๖}

๑) บทบาทที่เน้นผลงานและความสำเร็จของงาน ยึดหยุ่นกฎเกณฑ์และระเบียบต่างๆ เพื่อผลสำเร็จของงาน

^{๒๔} อนันท์ วิริยะพินิจ, **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕-๔๖.

^{๒๕} เปลี่ยน พากเพียร, **บทบาทหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ตามความคิดเห็นของหัวหน้า ส่วนราชการระดับอำเภอและผู้บริหารโรงเรียน จังหวัดศรีสะเกษ**, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗).

^{๒๖} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น**, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๖).

- ๒) บทบาทเน้นการเปลี่ยนแปลงและการกระทำสิ่งแปลกใหม่
- ๓) บทบาทเน้นการประสานงานและร่วมมือกับองค์กรภายนอก
- ๔) บทบาทที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการอำนวยความสะดวก
- ๕) บทบาทที่เน้นการใช้ความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์
- ๖) บทบาทที่เน้นการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน

สุลักษณ์ ศิวรักษ์^{๒๗} กลับมองบทบาทของพระสงฆ์ในทางตรงกันข้ามคือ มองว่าศาสนาควรมีหน้าที่ ๒ ประการคือ ผดุงไว้ซึ่งสังคมอันดีงามและจะต้องเป็นผู้นำในการเรียกร้องและแสวงหาสังคมที่ดีกว่า ในด้านพระสงฆ์จะต้องเข้าไปรับรู้กับสภาพความเป็นจริงของสังคมเพื่อจะได้เข้าไปแก้ปัญหาและพัฒนา เพราะถ้าพระสงฆ์ไม่สนใจหรือมุ่งโลกุตระธรรมอย่างเดียวแล้ว ก็เท่ากับว่าพระสงฆ์ขาดเมตตาธรรม กรุณาธรรมและไม่เอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมทุกข์ ยิ่งพระสงฆ์ละทิ้งปัญหาของสังคมออกไปเท่าใด สังคมก็จะไม่มองเห็นความสำคัญของศาสนาและพระสงฆ์ออกไปเท่านั้นประการสำคัญที่สุดควรจะมีการอบรมพระสงฆ์ให้มีความรู้เข้าใจในสภาพสังคม เน้นหนักในทาง

บทบาทของพระสงฆ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งควบคู่ไปกับบทบาทหลักของพระสงฆ์คือด้านสังคมสงเคราะห์ที่มีต่อชาวบ้าน เนื่องจากวิถีชีวิตของพระสงฆ์ต้องมีความเกี่ยวเนื่องกับชาวบ้าน วินัย เก่งสุวรรณ ได้กล่าวว่า หน้าที่ทางสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการ ดังนี้

- ๑) การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ในเรื่องปัจจัย ๔
- ๒) สภาวะและเหตุการณ์ในสังคมเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น
- ๓) คุณธรรม เมตตาธรรม กรุณาธรรมของพระสงฆ์ที่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

ในงานศึกษาของ **วินัย เก่งสุวรรณ** พบว่า บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ที่ทำได้ดีที่สุดในขณะนี้

๑) บทบาทด้านการศึกษา วัดให้สถานที่เป็นโรงเรียน และอาคารเรียน พระเป็นผู้สอนและอบรมเยาวชนให้รู้หนังสือ ให้เป็นผู้มีศีลธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมอนุเคราะห์การจัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนวัยเรียน ชักชวนชาวบ้านให้สนับสนุนด้วยทุนการศึกษา และอุปกรณ์การเรียน

๒) บทบาทด้านการสาธารณสุข พระสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันให้การรักษาพยาบาลแก่ชาวบ้านในทุกระดับความเจ็บป่วย โรคบางชนิดหายด้วยแรงศรัทธาที่ผู้ป่วยมีต่อพระสงฆ์

๓) บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจของประชาชน พระสงฆ์ให้ธรรมทานแก่ประชาชนจิตใจที่พัฒนาแล้วจะไม่วุ่นวายจะเข้าใจในความหมายของคำว่า ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม นอกจากนี้การสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ก็สามารถช่วยให้เกิดความสุขสงบทางจิตใจได้มาก

๔) บทบาทด้านการสงเคราะห์ทางจิต พระสงฆ์มีบทบาทในด้านการช่วยบรรเทาปัญหาและมีส่วนช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตของประชาชนได้มาก งานสังคมสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ทำได้โดยตรงคือ งานสังคมสงเคราะห์ทางจิตใจเป็นหลัก

^{๒๗} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ศาสนากับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗.

๕) บทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่น ในชนบทพระสงฆ์มีบทบาทมากในฐานะผู้นำด้านการเสนอความคิดริเริ่ม และระดมความร่วมมือของชาวบ้านในการพัฒนาต่างๆ ในชุมชน^{๒๘}

๖) บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถือว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จได้เพราะใจ เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาจิตใจเพราะจิตที่ฝึกดีแล้วจะทำให้มีการพัฒนาภายนอกด้วย การพัฒนาจิตใจตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา หรือกรรมฐานมี ๒ ประการ คือ สมถภาวนา คือทำจิตใจให้สงบ และวิปัสสนาภาวนา คือทำให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริง

๗) บทบาทด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และถ่ายทอดกันมาจากบรรพชน สู่อนุชนรุ่นหลัง วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เช่น ปราสาท ราชวังวัด ป้อม ค่าย กำแพง และลักษณะที่เห็นรูปทรงไม่ชัดเจน เช่น คูน้ำ คันดิน ถนนโบราณ เนินดิน ที่ปกคลุมเจดีย์ โบสถ์ วิหาร เป็นต้น

๒. ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานจิตรกรรม ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในวัด

๓. ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

๔. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น ความคิด อุดมการณ์ ประเพณีความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ^{๒๙}

๘) บทบาทด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่อง ธรรมชาติ กฎของธรรมชาติการปฏิบัติตามกฎระเบียบของธรรมชาติ และผลที่ได้จากการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เพราะฉะนั้น จึงปรากฏหลักธรรมมากมายที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมชาติแวดล้อมที่มนุษย์จะต้องอาศัยในการดำเนินชีวิต

๙) บทบาทด้านการรักษาโรค วัดเป็นสถานพยาบาลที่ใช้รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญา มานับตั้งแต่สมัยก่อน โดยวัดเป็นแหล่งที่เก็บรวบรวมตำราทางการแพทย์พื้นบ้าน และมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมอพระรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วย บทบาทของวัดเท่าที่ได้กล่าวมานี้ ไม่เพียงเป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไปในหมู่ของคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แม้ชาวต่างชาติที่ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยชั่วระยะเวลาหนึ่งก็ยังสามารถมองเห็นบทบาทของวัดดังกล่าวได้อย่างชัดเจน^{๓๐} แม้ในสมัยปัจจุบัน บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนก็ไม่ได้หายไปจากสังคมไทย ยังคงมีบทบาท

^{๒๘} วินัย เก่งสุวรรณ, ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียนกลุ่มที่ ๑๐, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑).

^{๒๙} สมคิด โชติทวณิชย์, สมคิด โชติทวณิชย์ อธิปติกรรมศิลปากร ประวัติและผลงานด้านศิลปวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการกรมศิลปากร, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๘-๑๗๐.

^{๓๐} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, “ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย”, ในเอกสารประกอบการสอนชุด มนุษย์กับสังคม, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๗.

เป็นที่พึ่งของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ยากไร้ในชนบท หรือผู้ป่วยที่เกือบสิ้นหวังในชีวิต หรือผู้ป่วยที่เข้าสู่ระยะสุดท้ายของชีวิต ด้วยปัญหาสุขภาพทางการแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถเยียวยา รักษาได้การรักษาที่พระสงฆ์จึงเป็นทางเลือกสุดท้าย ซึ่งถึงแม้จะไม่สามารถชี้ผลที่แน่ชัดของสุขภาพทางกายว่าดีขึ้นหรือไม่ แต่ก็ให้ผลดีต่อสุขภาพจิตใจของผู้ป่วยได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะวัดเป็นสถานที่อันสงบ เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของชุมชน วัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและลึกซึ้งจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ เนื่องจากชีวิตของคนในชุมชนเกี่ยวพันอยู่กับวัดตั้งแต่เกิดไปจนตาย ดังนั้น บทบาทของวัดที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนก็คือการให้บริการหรือส่งเสริมสุขภาพของชุมชนให้ดีขึ้น อย่างน้อยทำให้ปัญหาเรื่องสุขภาพกายสุขภาพจิตลดน้อยลง จะเห็นว่าวัดได้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้บริการต่างๆ ที่จำเป็น วัดกับชุมชนเปรียบได้กับชีวิตของคนเรา วัดเปรียบเหมือนจิตใจหรือจิตวิญญาณของชุมชนและชุมชนเปรียบเหมือนร่างกาย วัดจึงเปรียบเสมือนเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและเป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมและเป็นส่วนประกอบที่จะขาดเสียมิได้สำหรับชุมชนแต่ละระดับ แต่ละท้องถิ่น แม้กระทั่งเมื่อได้สร้างหมู่บ้านเล็กๆ ขึ้นใหม่ก็ต้องสร้างวัดขึ้นมาด้วย

นอกจากนั้น “บทบาทของพระสงฆ์นั้นจะต้องมองเห็นวัตถุประสงค์และหน้าที่ของตนเองให้ชัดเจนจะต้องสร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องให้แก่สังคมส่งเสริมการเข้มแข็งของชุมชน แก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธีอันรักษาสันติแวดล้อม”^{๓๑}

สรุปแล้วบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย โดยภาพรวมแล้วมี ๒ บทบาทใหญ่ ๆ คือ บทบาทตามอุดมคติ เพราะวิถีชีวิตของสังคมไทยจะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนถึงตาย จึงทำให้พระสงฆ์กับประชาชนมีความผูกพันกัน และบทบาทตามคาดหวังทั้งความคิดหรือความต้องการของบุคคล ด้วยการให้คำแนะนำทางด้านจิตใจ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน และเป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้าน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพระธรรมทูต

๒.๒.๑ ความเป็นมาของพระธรรมทูต

ในงานวิจัยนี้ จะศึกษาถึงคุณสมบัติของพระธรรมทูตที่พึงประสงค์ โดยจะกล่าวถึงความ เป็นมาของพระธรรมทูต คุณสมบัติของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาล ความเป็นมาของงานพระธรรมทูตในสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระธรรมทูต แปลว่า ทูตธรรมะ หมายถึง ผู้นำธรรมะไปเผยแผ่ เทียบได้กับทางฝ่ายบ้านเมือง ก็มีราชทูต มีรัฐทูต แต่ว่าทูตในทางธรรมะมีความหมายต่างจากทูตอื่น ทูตในทางบ้านเมืองนั้นไปเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นเรื่องของโลกมนุษย์ที่มีการแบ่งกันเป็นหมู่ชน เป็นชนชาติต่างๆ แต่ละชนชาติ ก็ย่อมพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของตนเองราชทูต รัฐทูต ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของแผ่นดิน ของชาติของประเทศนั้นๆ มีหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประเทศของตนเอง ไปเจรจา

^{๓๑} ประเวศ วะสี, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิซีเมนต์ไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๗๙.

กับประเทศที่ตัวไปทำหน้าที่นั้น ต่างจากพระธรรมทูตที่ว่า พระธรรมทูตนั้นเป็นทูตธรรมะ นำธรรมะไปเผยแผ่แก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน^{๓๒}

พระธรรมทูต หมายถึง พระสาวกที่ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะหรือแจกธรรมทานอย่างจริงจัง

พระธรรมทูต หมายถึง พระสาวกของพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อก่อนพุทธศก ๔๕ ปี หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และทำหน้าที่เป็นทูตของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระธรรมราชา โดยพระองค์ทรงแต่งตั้งพระธรรมทูตเป็นครั้งแรกด้วยพระองค์เอง เพื่อให้พระธรรมทูตไปประกาศและเผยแผ่พระศาสนาเช่นเดียวกับพระองค์ ให้ชาวโลกได้รู้จักและให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลกอย่างแท้จริง

ตามประวัติศาสตร์ศาสนา กล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงพิจารณาธรรมที่ตรัสรู้หาผู้ที่รู้ตามได้ยาก ทำให้พระองค์ทรงท้อพระทัย แต่เมื่อพิจารณาเห็นความจำเป็นที่จะต้องแสดงธรรมแก่มหาชน โดยเปรียบเทียบบุคคลกับบัว ๔ เหล่า คือ อุกุศลัตถุญญ ผู้สามารถรู้ได้อย่างฉับพลัน เพียงแต่ยกหัวขึ้นแสดงก็อาจ รู้ได้ทันที วิปจิตถุญญ ผู้สามารถรู้ได้เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน เนยยะ ผู้สามารถเข้าใจได้ เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน ปทปรมะ ผู้ไม่สามารถเข้าใจอะไรที่ลึกซึ้งและมีความเห็นผิดอย่างรุนแรง^{๓๓} จากพระดำรินี้เอง ทำให้พระองค์นำ หลักธรรมที่ทรงตรัสรู้มาแสดง ทรงได้พระสาวกชุดแรก จำนวน ๖๐ รูป เมื่อพระสาวกชุดแรกบรรลุธรรมทั้งหมด พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ออกไปประกาศพระศาสนา ซึ่งถือว่าเป็น พระธรรมทูตชุดแรกของพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อมาเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๓ พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองด้วยความอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช มีการจัดสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ ตลอดทั้งให้การอุปสมบทพระราชโอรสพระราชธิดา เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ทรงมีพระราชดำริที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศต่างๆ ด้วยการจัดส่งพระสมณทูต ๙ สาย พร้อมกับอัญเชิญกัณฑ์ตันตริมหาโพธิ์เป็นเครื่องบรรณาการพุทธบูชา ทำให้สมณทูตมีความสะดวกสบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีตันตริมหาโพธิ์เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาออกจากรั้วนั้น พระองค์ยังโปรดให้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาขึ้นใหม่ พร้อมทั้งเสาศิลาและการจารึกหลักฐานทางพระพุทธศาสนาไว้ในสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล และที่อื่นๆ เพื่อเป็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้มั่นคง จากหลักศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชนี้เอง ทำให้พระธรรมทูตได้นำมาเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน^{๓๔}

สรุปได้ว่า พระธรรมทูตในงานวิจัยนี้ หมายถึง พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นผู้นำในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งเป็นผู้ส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างความสามัคคีให้แก่ชุมชนด้วยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นแกนกลางในการพัฒนา

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **งานพระธรรมทูต**, ในพระธรรมทูตในต่างประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖.

^{๓๓} พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตโต), **บุญเป็นที่สุดแห่งการสร้างสรรค์ชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภาและบันลือธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑.

^{๓๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๕๒.

๒.๒.๒ คุณสมบัติของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาล พระสาวกถือเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้เข้าถึงประชาชน โดยพระสาวกแต่ละท่านมีเทคนิควิธีสร้างศรัทธาให้ประชาชนแตกต่างกันออกไป เช่น พระอัสสชิ ส้ารวมระวังอินทรีย์เดินบิณฑบาตอยู่นอกเมืองราชคฤห์ วันหนึ่งอุปติสสะ (พระสารีบุตร) ได้เห็นอาการส้ารวมระวัง เกิดความเลื่อมใส จึงตามไปเพื่อสอบถามธรรมว่า “ท่านบวชเพราะธรรมของใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน” ตอบว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตเจ้าตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และตรัสความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” พระอัสสชิใช้ลักษณะบุคลิกภาพเรียบร้อย สร้างศรัทธาเป็นผู้พูดน้อยตรงประเด็น ทำให้อุปติสสะชื่นชอบและเกิดศรัทธาเลื่อมใส^{๓๕} ในสมัยต่อมาท่านนิโครธสามเณร ผู้มีอินทรีย์สงบ ทอดสายตาดำเดินผ่านหน้าพระลาน พระเจ้าอโศกมหาราชเกิดความเลื่อมใส ได้ฟังธรรมโดยพิสดาร เมื่อคลายข้อสงสัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคนั้นเจริญรุ่งเรืองที่สุด นี่เป็นเทคนิควิธีการเผยแผ่ด้านบุคลิกภาพและการกล่าวธรรมโดยพิสดารของสามเณร

คุณสมบัติตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถือเป็นหัวใจสำคัญที่พระสาวกจะต้องปฏิบัติตาม ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสโอวาทปาฏิโมกข์แก่ภิกษุ ในวันมาฆบูชา ณ วัดเวฬุวันมหาวิหาร ในแคว้นมคธ โดยมีหลักการสำคัญอยู่ ๓ ประการ ดังนี้

๑) **คุณสมบัติเฉพาะตัว** ตามนัยพระบาลีพุทธพจน์ในพระโอวาทปาฏิโมกข์ พระคาถาที่ ๑ ตรัสไว้ว่า

ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา
 นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
 น หิ ปพฺพชฺโิต ปฺรฺุปะชาตี
 สมฺโณ โหตี ปรี วิหฺลฺุยนฺโต.

พระธรรมทูต นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องยึดมั่นอยู่ในอุดมการณ์ ๔ ประการ ดังนี้

๑. มีขันติธรรม มีความอดทนต่อความลำบากความตรากตรำ ไม่บ่นผู้จู้จักจิกมีความอดกลั้นต่อกิเลส ไม่แสดงกิเลสอวดชาวบ้าน เป็นคนใจเย็นสุขุมรอบคอบ เก็บอารมณ์แค้น ดังคำพังเพยว่า “น้ำใจชุ่มเก็บไว้ข้างใน น้ำใจใส่นำออกมาใช้ข้างนอก”

๒. ไม่นินทาใคร ถ้ามีความจำเป็นจะต้องพูดถึงความไม่ดีของคนอื่น ก็พูดเพื่อหาทางแก้ไข

๓. ไม่เบียดเบียนใคร ไม่กระทบกระทั่งใคร บำเพ็ญตนเป็น “อรรถจารีบุคคล” ดังคำพังเพยว่า “เมื่อยามอยู่ เขาก็เข้าใจ เมื่อยามจากไป เขาก็คิดถึง”

๔. มีสมณสัญญา คือ ความสำนึกรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า “เราเป็นสมณะ เป็นผู้สงบระงับ เราเป็นพระ เป็นผู้ประเสริฐ เราเป็นปุชนียบุคคล เป็นผู้ที่ศฤหส์ศเคารพนับถือบูชา”

^{๓๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒) หน้า ๑๘.

๒) เป้าหมายหรือกรอบในการเผยแพร่ ตามนัยพระบาลีพุทธพจน์พระโอวาทปาฏิโมกข์ พระคาถาที่ ๒ ตรัสสอนไว้ว่า

สพฺพปาปสฺส อกรรมฺ กุสลสฺสุปสมฺปทา
สจฺจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสฺสสนํ.

พระธรรมทูต นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้องยึดหลักการ ๓ ประการ ดังนี้

- (๑) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การละความชั่วทั้งปวง
- (๒) การทำความดีให้เพียบพร้อม การทำความดีให้สมบูรณ์
- (๓) การทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ให้ผ่องแผ้วให้ผ่องใส

๓) หลักการในการสร้างสัมพันธ์กับสังคม ตามนัยพระบาลีพุทธพจน์ในพระโอวาทปาฏิโมกข์ พระคาถาที่ ๓ ตรัสสอนไว้ว่า

อนุปฺวาโท อนุปฺขมาโต ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร
มตฺตถญฺญตา จ ภตฺตสมฺมึ ปนฺตถจฺจ สยนาสนํ
อริจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธานสฺสสนํ.

พระธรรมทูต นักเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้องประพฤติปฏิบัติตนดำรงมั่นอยู่ในวิธีการประกาศพระศาสนาของพุทธสาวก ๖ ประการ คือ

- (๑) ไม่ตำหนิ ไม่ติเตียนใคร
- (๒) ไม่เบียดเบียนใคร
- (๓) สำรวมระวัง เคร่งครัดต่อพระวินัยพุทธบัญญัติแต่ไม่ใช่เคร่งเครียด
- (๔) ไม่เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ไม่เป็นคนเห็นแก่กิน ยึดถือคำพังเพยว่า “กินเพื่ออยู่ ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน”

(๕) ยินดีพอใจอยู่ ณ สถานที่สงบสงัด

(๖) มีความขยันหมั่นเพียรในการเจริญสมาธิภาวนา^{๓๖}

โอวาทปาฏิโมกข์นี้ ถือเป็นคุณสมบัติ เป้าหมาย หลักการและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ที่ได้วางรากฐานไว้เพื่องานพระศาสนาอย่างแท้จริง วิธีการเผยแพร่โอวาทปาฏิโมกข์ที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นผลสำเร็จ โดยเฉพาะส่วนสุดท้าย คือ อนุปวาโท อนุปขมาโต ไม่ว่าจะร้ายใคร ไม่กระทบกระทั่งใคร พระธรรมทูตจะต้องเป็นมิตรกับทุกฝ่าย จงเป็นคนปากช้า แต่หูตาไว พุดน้อย ทำให้มาก ดูให้มาก นิ่งให้มาก ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร สำรวมรักษาพระวินัยให้มากที่สุด มตฺตถญฺญตา จ ภตฺตสมฺมึรู้ประมาณในการรับ การบริโภคอาหาร ปนฺตถจฺจ สยนาสนํ อยู่ง่ายและสุดท้ายสำคัญที่สุดคือ อริจิตฺเต จ อาโยโค เป็นการทำความเพียรทางจิต อยู่ด้วยอารมณ์กรรมฐานอย่างเอาจริงเอาจัง ฝึกความอดทนให้มาก เพราะนั่นเป็นหนทางให้บรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์อันสูงสุดของพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทยทั้งประเทศ^{๓๗}

^{๓๖} พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๕, ๒๕๔๒ หน้า ๓๑-๓๓.

^{๓๗} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), อุดมการณ์และบทบาทของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์, ในอนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ (รุ่นที่ ๑), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐-๕๓.

กล่าวโดยสรุป โอวาทปาฏิโมกข์สามารถจัดเข้าในด้านต่างๆ ได้ ๓ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านบุคลิกภาพ พระธรรมทูตจะต้องเป็นผู้มีความอดทนไม่แสดงกิริยาท่าที่อันจะทำให้เสียบุคลิกภาพ “ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง” เป็นผู้รู้จักข่มจิตใจการปฏิบัติหน้าที่ไม่เห็นแก่ความยากลำบาก ยอมตรากตรำทำงานเพื่อพระศาสนา

๒. ด้านคุณธรรม พระธรรมทูตจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นอุดมคติประจำตัวซึ่งคุณธรรมลักษณะพื้นฐานของพระธรรมทูตในโอวาทปาฏิโมกข์ “การไม่ทำบาปทั้งปวงการทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว” ถือเป็นคติประจำตัวที่พระธรรมทูตไม่ทำบาปทั้งด้วยกาย วาจา และใจ เป็นผู้ทำแต่ความดีสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น เป็นผู้มีความตั้งใจเบิกบาน มีความเมตตาปราณีต่อทุกคน มีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์

๓. ด้านการดำเนินชีวิต พระธรรมทูตจะต้องดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน มีชีวิตแบบเรียบง่ายไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นผู้สำรวมระวังในการบริโภคใช้สอยเสนาสนะ ยกตัวอย่างเช่น พระขทิรวินยเวรตตะ เป็นผู้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความสงัดไม่เบียดเบียนใคร มีแต่แผ่เมตตาธรรมให้แก่บุคคลอื่น^{๓๘}

คุณสมบัติพื้นฐาน

คุณสมบัติพื้นฐานของพระธรรมทูต โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างที่พระสาวกควรนำมาเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์มีคุณสมบัติภายนอกประกอบด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ อนุพยัญชนะ ๘๐ เป็นคุณสมบัติที่เนื่องอยู่ในตัวพระองค์ทรงมีกำลังกายและกำลังประสาทดี ทรงมีพระพักตร์ที่อัมเอบอยู่เสมอ ทรงมีพระ สุธเสียงไพเราะชัดเจน กังวาน และนุ่มนวล ทรงมีลีลาในการเผยแผ่ที่ชัดเจน แจ่มแจ้ง ชักจูงให้เห็นจริง รั้าใจให้แก่ล้ากล้า บังเกิดกำลังใจปลุกให้มื่อตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหน้อยยาก ขโลมจิตใจให้เข้มขึ้น รั้าเริงเบิกบาน ฟังไม่เบื่อและ

เปรี๊ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติและทรงสร้างบรรยากาศในการสนทนาธรรม และการฟังธรรม โดยผู้ฟังไม่รู้สึกเบื่อหน่ายนอกจากนั้น พระสาวกที่ได้รับการยกย่องว่ามีคุณสมบัติควรเป็นพระธรรมทูตยกตัวอย่างเช่น พระลฤกษทกภททิสะ เป็นผู้มื่อเสียงไพเราะคนฟังเกิดความหลงใหลอยากฟังอีก ถือเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุป พระธรรมทูตควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

๑) สปัริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมของท่านผู้รั้พระสาวกผู้มีคุณธรรมเหล่านี้ ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้^{๓๙}

(๑) รัมมัญญุตา รู้หลักและรั้จักเหตุ คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการกฎเกณฑ์ แบบแผนหน้าที่ ซึ่งจะเป้นเหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย

(๒) อตถัญญุตา รู้ความมุ่งหมายและรั้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รั้ผลที่ประสงคข์องกิจที่จะต้องทำ

^{๓๘}บรรจบ บรรณรุจิ, อสีติมหาสาวก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๙.

^{๓๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔, อัง.สศตทก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

(๓) อุตัญญตา รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี

(๔) มัตตัญญตา รู้จักประมาณ คือรู้จักความเหมาะสมในงานที่ทำ

(๕) กาลัญญตา รู้จักกาล เช่นรู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร รู้จักเวลาทำงานเวลาพักผ่อน เป็นต้น

(๖) ปริสฺสญญตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ ควรปฏิบัติอื่นๆ ต่อชุมชนนั้นๆ

(๗) ปุคคฺลัญญตา รู้จักบุคคล คือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอภัยาศัย ความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น เพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้อง เช่น ควรจะคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น เมื่อก้าวโดยสรุป คือ รู้เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคล

๒) หลักกัลยาณมิตร หมายถึง ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้แนะนำแนวทางดำเนินชีวิต แก่ประชาชน เป็นหน้าที่ของพระธรรมทูตจะต้องนำหลักธรรมมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินงาน พระธรรมทูตเป็นผู้นำแสงสว่างมาสู่ประชาชนในถิ่นต่างๆ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทิโต ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉะนั้น” เมื่อพระธรรมทูตไปในสถานที่ใดจะต้องมีหลักธรรม แห่งกัลยาณมิตร เพื่อจะไปแนะนำประชาชนได้ทุกชนชั้น ทำหน้าที่เป็นพระสาวกเผยแผ่หลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งองค์ประกอบหลักกัลยาณมิตรมี ๗ ประการ ดังนี้^{๕๐}

(๑) ปิโย เป็นผู้ที่น่ารัก สร้างความคุ้นเคย สนทนสนมกับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้ คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ ได้

(๒) ครุ เป็นผู้นำเคารพเลื่อมใส ประพฤติเป็นแบบอย่างประชาชนมีความหนักแน่น ในเรื่องราวต่างๆ เป็นผู้รับฟังและแนะนำได้

(๓) ภาวณียो เป็นผู้นำยกย่อง มีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่รักของชุมชนเป็นผู้มี ภูมิธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม

(๔) วัตตา จะ เป็นผู้มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผล แก่ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อ ประชาชนสงสัยอะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน

(๕) วจะนิกะโม เป็นผู้ทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ได้ พร้อมจะรับฟังคำชี้แนะ นำมาปรับปรุงให้เข้ากับชุมชนท้องถิ่น

(๖) คัมภีรญฺจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้มีความรู้แจ่มแจ้ง สามารถตอบข้อสงสัยให้แก่ ประชาชนได้

(๗) โน จัญฺฐาเน นियोชะเย พระธรรมทูตไม่เป็นผู้แนะนำไปในทางเสียหายอันเป็น หนทางแห่งความเสื่อม

^{๕๐} อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๓๓.

๓) **หลักพรหมวิหาร** หมายถึง ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่ กว้างขวางดุจพระพรหม อันเป็นหลักความประพฤติของพระธรรมทูตที่จะต้องมียุติใจตลอดเวลา มีองค์ประกอบ ๔ ประการ^{๔๑} ดังนี้

(๑) เมตตา ความรัก คือ มีความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ประชาชน ทุกหมู่เหล่าประสบประโยชน์และความสุข

(๒) กรุณา ความสงสาร คือ อยากรช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน

(๓) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นประชาชนอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีด้วยพร้อมส่งเสริมสนับสนุน

(๔) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม

ยกตัวอย่าง เช่น พระกุมารกัสสปะ เป็นผู้มีธรรมภายใน สามารถนำหลักธรรมมาแสดงชี้แนะให้ประชาชนฟังได้งดงาม ยกอุปมาเรื่องราวมาประกอบให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายขึ้นเป็นผู้ประกอบด้วย ความเมตตาธรรม

คุณสมบัติจำเพาะ ๘ ประการดังนี้^{๔๒}

พระธรรมทูตนั้น เป็นงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะต้องช่วยกันทำให้สำเร็จโดยพระพุทธรองค์ได้กำหนดคุณสมบัติจำเพาะของพระธรรมทูตไว้เพื่อให้พระสาวกใช้เทียบเคียงเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังพระพุทธรดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายภิกษุประกอบด้วยธรรม ๘ ประการควรทำหน้าที่ทูตได้ ดังนี้

(๑) รู้จักฟัง เป็นผู้รู้จักฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติ

(๒) สามารถพูดให้ผู้อื่นฟังได้ เป็นผู้รู้สามารถพูดธรรมให้ผู้อื่นฟังได้ ด้วยวิธีการ

แนะนำ

(๓) ใฝ่ศึกษา เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้ด้านการศึกษาอยู่ตลอดเวลา

(๔) ทรงจำได้ดี เป็นผู้มีความจดจำเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างแม่นยำและถูกต้องตามความเป็นจริง

(๕) เป็นผู้รู้ได้เข้าใจชัด เป็นผู้รู้ความหมายของสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์

(๖) สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ เป็นผู้รู้สามารถใช้ทักษะวิธีการให้ผู้อื่นฟังได้เข้าใจอย่างชัดเจน

(๗) ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ มีความฉลาดในกาทำงานนำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์มาสู่ประชาชน

^{๔๑}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

^{๔๒}อง.อภฎก.อ. (ไทย) ๓/๑๖/๒๓๙.

(๘) ไม่ก่อความทะเลาะวิวาท เป็นผู้รู้หลักการสร้างความสัมพันธ์ให้แก่ชุมชนกับสังคมได้อย่างผสมกลมกลืน”

“ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรประกอบด้วยธรรม ๘ ประการนี้แล ควรทำหน้าที่พูดได้ภิกษุผู้เข้าสู่ชุมชนที่ได้เถียงกันอย่างรุนแรง ก็ไม่สะทกสะท้าน ไม่ทำคำพูดให้เสียหาย ไม่ปกปิดข่าวสาส์นชี้แจงอย่างไม่มีข้อสงสัย ญกย่อนถาม ก็ไม่โกรธ ภิกษุผู้มีลักษณะเช่นนั้นแลควรทำหน้าที่พูดได้”^{๔๓}

๒.๒.๓ ความเป็นมาของงานพระธรรมทูตในสมัยปัจจุบัน

การประกาศพระพุทธศาสนาปัจจุบันนี้ ไม่ควรใช้วิธีเทศน์อย่างเดียว ควรเปิดโอกาสให้ผู้สงสัยได้ซักถาม และ อธิบายให้ผู้ฟังคลายความสงสัยและได้ทราบข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง เป็นการประเมินผลไปในตัวตามความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ ซึ่งประกาศพระพุทธศาสนาให้ชาวต่างประเทศฟัง จะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ด้านภาษา มีปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ปัญญาอันแตกฉานในปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการที่จะโต้ตอบ แต่ต้องโต้ตอบโดยฉับพลันและความรู้ต้องแน่นอน ต้องพร้อมธรรมะที่เรียนไปแล้วตั้งแต่นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีประโยชน์มากที่สุด ในปัจจุบันความรู้เรื่องการเจริญกรรมฐาน เป็นที่สนใจของชาวไทย และ ต่างประเทศมาก เพราะฉะนั้น การมีความรู้พร้อมทั้งทางด้านปริยัติ และ ปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ดีจะได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษหากมีความรู้ด้านปริยัติเพียงอย่างเดียวจะได้รับความสนใจจากคนบางกลุ่มเท่านั้น คนที่ปฏิบัติได้แต่อธิบายไม่ได้ก็เป็นเรื่องที่ยากต่อการเผยแผ่ให้คนอื่น ได้รู้วิธีการและผลแห่งการปฏิบัติ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเดียวเท่านั้น ที่สอนให้คนใช้เหตุผล โดยยึดหลักศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ศรัทธานั้นบางครั้งอาจเกิดวิฤตศรัทธาได้ ถ้าไม่ใช้ปัญญาประกอบการพิจารณา ซึ่งหลักศรัทธาเลื่อมใสนั้นแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม^{๔๔} ดังนี้

๑) **กลุ่มรูปูปมาณิกา** ถือเอารูปเป็นประมาณ คือถ้าพระรูปใดรูปงาม รูปสวยมักจะเป็นที่ชื่นชอบเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส เช่น พระวัชกะลิหลงในพระวรกายของพระพุทธเจ้าดังพระดำรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นตถาคต

๒) **กลุ่มโฆสูปมาณิกา** ถือเอาเสียงเป็นประมาณ คือพระรูปใดมีเสียงไพเราะเสียงกังวาน น่าฟัง ฟังแล้ว เป็นที่เกิดความเลื่อมใสศรัทธา คนที่เลื่อมใสในเสียงนี้มาก อยากรับฟังเสียงนั้น เช่น พระกุมารกัสสปะ

๓) **กลุ่มลูขูปมาณิกา** ถือเอาความเศร้าหมอง พระบางรูปห่มจีวรเศร้าหมองเห็นแล้วเป็นที่เลื่อมใส เช่น พระโมฆราช

๔) **กลุ่มธัมมูปมาณิกา** ถือเอาข้อวัตรปฏิบัติ จำพวกที่เลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติในหลักธรรมคำสอน เช่น พระปุณณมันตานีบุตร

ดังนั้น คุณสมบัติเป็นที่เจริญศรัทธาทั้ง ๔ ประการนี้ คือ รูปงาม เสียงไพเราะนุ่งห่มสีจีวรเศร้าหมอง และแสดงธรรมได้อรชรอันลึกซึ้งไพเราะจับใจ ย่อมทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำเร็จได้ทั้งในและต่างประเทศ แต่ถ้าได้ไม่ครบ ได้อย่างใดอย่างหนึ่งถือว่ายังดี แต่ที่ถูกต้องนั้นธัมมูปมาณิกา คือ ศรัทธาที่เกิดจากข้อวัตรปฏิบัติเป็นหลักแห่งธรรม

^{๔๓} อก.อภ. (ไทย) ๒๓/๑๖/๒๔๒-๒๔๓.

^{๔๔} อก.จตุกก ๒๑/๖๕/๕๓.

พระธรรมทูต ในปัจจุบันจะต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์กับทุกศาสนาในประเทศนั้นๆ ถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของพระธรรมทูต ที่จะต้องมีความมั่นใจในคุณค่าความดีงาม รู้เข้าใจปัญหาและความต้องการของถิ่นฐานที่จะไป มีวิธีการที่จะสื่อสารกับเขาอย่างได้ผล และมุ่งมั่นต่ออุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา จึงจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดทั้งการฝึกอบรมพระธรรมทูตเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และทัศนคติในด้านการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยแล้ว จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้พระธรรมทูตสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น พระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ วัชรพุทธ) ได้กล่าวถึงพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดียที่เข้าไปเป็นตัวแทนของคนชาวพุทธเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนามีอยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๑) พระธรรมทูต บุคคลที่ได้รับมอบหมายงานจากสายงานพระธรรมทูตสายต่างประเทศ และก็ได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์

๒) พระนักศึกษาไทยที่ทำงานมาเรียนหนังสือที่ประเทศอินเดีย โดยพระเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่งานอาสาเผยแผ่พุทธธรรม

๓) พระบัณฑิตปฏิบัติงานจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มาปฏิบัติงานในประเทศอินเดีย

๔) พระผู้ที่มาปฏิบัติธรรม ๔ เดือน ๕ เดือน ๖ เดือน เพื่อประกาศพระพุทธศาสนา และบิณฑบาต เดินทางไปให้เขาได้เห็นบ้าง มาสวดมนต์บ้าง^{๕๕}

พระธรรมทูตในประเทศไทย

พระธรรมทูตไทยเกิดจาก “โครงการพระธรรมจาริก” ซึ่งเป็นโครงการเผยแผ่ศาสนธรรมควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยภูเขา โดยเกิดมาจากอดีตหัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขากรมประชาสงเคราะห์ คือ **นายประสิทธิ์ ดิศวัฒน์** ได้ลาราชการเข้ารับการอุปสมบทที่วัดเบญจมบพิตร ในปี พ.ศ.๒๕๐๗ เป็นเวลา ๑ พรรษา ศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนชาวเขาทางด้านจิตใจ เป็นประโยชน์ต่อการปกครองและการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฯ สมกับประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ อันเป็นศูนย์รวมน้ำใจของชนเผ่าไทยไม่ว่าจะอาศัยอยู่ในท้องถิ่นใดของประเทศไทย อีกประการหนึ่ง รัฐได้จัดตั้งนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขามี่ดังนี้

(๑) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาดอยมูเซอ อำเภอเมือง จังหวัดตาก

(๒) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาดอยเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

(๓) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาม่อนแสนใจ ม่อนแสนเจริญ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

(๔) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาภูมโล เขตต่อจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดเลย ตั้งอยู่ที่บ้านแม่วทับเบิก (ภูแปงม้า) อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

^{๕๕} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รายงานสัมมนาโครงการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

เมื่อพระประสิทธิ์ลาสิกขา จึงได้นำความคิดกราบเรียนปรึกษาหารือกับพระธรรมกิตติโสภณ (สุวรรณ สุวณฺณโชโต) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ซึ่งขณะนั้น ได้รับหน้าที่จากศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเป็นประธานอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ ทั้งสองฝ่ายต่างเล็งเห็นประโยชน์ร่วมกันจึงได้ร่างโครงการเสนอกรมประชาสัมพันธ์ ให้ได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการว่า “พระธรรมจาริก” ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ท่านได้เป็นประธานคณะพระธรรมจาริก ทั้งได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิเอเชีย มีพระธรรมจาริกรุ่นแรกออกปฏิบัติศาสนกิจ จำนวน ๕๐ รูป แบ่งเป็น ๑๐ สายๆ ละ ๕ รูป เป็นการปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่กองสงเคราะห์ชาวเขา ในพื้นที่ ๕ จังหวัด คือ ตาก เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา ๑๐ หมู่บ้าน จำนวน ๖ เผ่าคือ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีก้อ และกะเหรี่ยง ผลการดำเนินงานครั้งแรก ประสบผลสำเร็จชาวเขา ๑๐ หมู่บ้าน ที่มีประชากรประมาณ ๕,๐๐๐ คน ได้รู้จักการกราบไหว้พระ การทำบุญตักบาตร การปฏิบัติตนเป็นพุทธมามกะ จำนวน ๘๐๐ คน สมัครเข้าบรรพชาเป็นสามเณร จำนวน ๑๒ คน นับได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยโครงการพระธรรมจาริก ประสบผลสำเร็จ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้ก่อตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ที่วัดศรีโสดา ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ พระพุทธิวงศมุนี (สุวณฺณโชตมหาเถร) ได้นิมนต์พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิธาดา เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีโสดา และอำนวยการสำนักงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค

เมื่อโครงการพระธรรมจาริกประสบผลสำเร็จ มหาเถรสมาคม จึงได้จัดตั้งหน่วยงานพระธรรมทูตเพื่อการเผยแผ่ในพื้นที่ราบเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ดำเนินงานโดยใช้ระเบียบของมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้วัดทำหน้าที่อบรม แนะนำ สั่งสอน ศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย ประกอบสัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทิตาธรรม และสามัคคีธรรม อันจะเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีพของประชาชน โดยได้รับงบประมาณดำเนินงานจากกรมการศาสนาและวัดที่ตั้งเป็นศูนย์ อ.ป.ต.^{๔๖}

ในปี พ.ศ.๒๕๓๖ ประเทศไทยได้จัดแบ่งพระธรรมทูตที่ปฏิบัติงานอยู่ในประเทศออกเป็น ๙ สาย ดังนี้^{๔๗}

สายที่ ๑ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๗ จังหวัด คือ สมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานีสมุทรสาคร นครปฐม กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี โดยมี พระธรรมธีรราชฆาโมณี วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๒ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๗ จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สระบุรีลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี โดยมี พระธรรมราชานุวัตร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

^{๔๖} พระวิสุทธินิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๙.

^{๔๗} รายงานการศาสนา ประจำปี ๒๕๓๖ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา), หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

สายที่ ๓ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๘ จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตรเพชรบูรณ์ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์ โดยมี พระพรหมจริยาจารย์ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๔ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๘ จังหวัด คือ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูนลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และเชียงราย โดยมี พระเทพสุธี วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๕ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๘ จังหวัด คือ เลย อุตรธานี หนองคาย สกลนครกาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และขอนแก่น โดยมี พระอุดมญาณโมลี วัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๖ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๙ จังหวัด คือ นครพนม มุกดาหาร ยโสธรอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา และชัยภูมิ โดยมี พระราชเมธี วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๗ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๗ จังหวัด คือ นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทราชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด โดยมี พระญาณวโรดม วัดเทพศิรินทราวาสกรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๘ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๗ จังหวัด คือ สมุทรสงคราม เพชรบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช โดยมี พระธรรมกิตติวงศ์ วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๙ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๑๑ จังหวัด คือ ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรังพัทลุง สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส โดยมี พระเทพเวที วัดชลประทานรังสฤษฎ์เป็นหัวหน้าสาย โดยมีศูนย์งานพระธรรมทูตประจำจังหวัด ๗๒ จังหวัด คอยควบคุมดูแลการปฏิบัติงานในส่วนภูมิภาค มีหน่วยงานกำกับดูแลงานของพระธรรมทูตอำเภอ ประมาณ ๗๔๐ หน่วย คอยควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตในพื้นที่ซึ่งมีประมาณ ๓,๕๐๐รูป ให้เป็นไปตามนโยบายและแผนการที่ดำเนินงาน ที่คณะกรรมการกลางกองอำนวยการงานพระธรรมทูตร่วมกับกรมการศาสนา กำหนดขึ้น

สรุปได้ว่า บทบาทของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์มาตั้งแต่พุทธกาล พระสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาทโดยสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า กล่าวคือ เป็นผู้ปฏิบัติตามและดำรงไว้ซึ่งหลักคำสอน ตลอดถึงไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้รับประโยชน์สุขครบวงจรทั้งตนเอง สังคม และประเทศชาติ นั่นคือการศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้นๆอย่างเคร่งครัด งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นภาระสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันได้ขยายกว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ พุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ เพราะพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่นั้นอย่างต่อเนื่องเต็มที่เต็มกำลังความสามารถ

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่

๒.๓.๑ แนวคิดและเทคนิควิธีการเผยแผ่ธรรม

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์มาตั้งแต่พุทธกาล พระสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาทโดยสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า กล่าวคือ เป็นผู้ปฏิบัติตามและดำรงไว้ซึ่งหลักคำ

สอน ตลอดถึงไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้รับประโยชน์สุขครบวงจรทั้งตนเอง สังคม และประเทศชาติ นั่นคือการศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้นๆอย่างเคร่งครัด งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นภาระสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันได้ขยายกว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ พุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ เพราะพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่นั้นอย่างต่อเนื่องเต็มที่เต็มกำลังความสามารถ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการสื่อสารตามหลักพุทธวิธีเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นหลักพุทธวิธี คุณสมบัติที่ดีของนักเผยแผ่ ตลอดจนวิธีการเผยแผ่ เปรียบเทียบหลักนิเทศศาสตร์ พร้อมทั้งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาประกอบในการอ้างอิง ดังต่อไปนี้

หลักพุทธวิธีในการสอน

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รอจังหวะ หรือโอกาส เป็นต้น ก็มักจะประสบผลสำเร็จเสมอ นั้นเพราะความสำเร็จเช่นว่านี้ ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังอาศัยบารมีธรรมที่ทรงสร้างมาเพื่อทำหน้าที่ของพระศาสดาโดยเฉพาะตามที่ท่านแสดงไว้ในที่ต่างๆ ความว่า “ พระผู้เป็นที่พึ่งของโลกทรงบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เอกบุคคัล เมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เอกบุคคัลนั้นคือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”^{๔๘} ดังนั้น พระสงฆ์นักเผยแผ่ในปัจจุบันต้องมีคุณสมบัติที่ดีตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ดังนี้

คุณสมบัติของผู้สอน

ในเรื่องหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่า สำหรับนักเผยแผ่กับผู้ฟังนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตร ผู้มีความเมตตากรุณาเอื้ออาทรกันในด้านของการอบรมสั่งสอนและให้คำแนะนำต่างๆ และผู้สอนนั้นได้มีท่านผู้รู้ให้ความหมายไว้ในที่หลายแห่งดังมีปรากฏ ดังนี้

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร หรือองค์คุณของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้^{๔๙}

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ
๒. เป็นที่เคารพ
๓. เป็นที่ยกย่อง
๔. เป็นนักพูด
๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ
๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
๗. ไม่ชักนำไปในอฐานะ

พระธรรมปิฎก(ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายความเป็นกัลยาณมิตรไว้ในหนังสือพุทธวิธีในการสอนไว้ ดังนี้^{๕๐}

^{๔๘} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูรย์คุณ), *พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๔๙} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พุทธวิธีในการสอน*, (กรุงเทพมหานคร : โอเอ็นจีการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖.

๑) ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้ผู้ฟังอยากสนใจ อยากซักถาม

๒) ครู น่าเคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่ฟังได้อย่างปลอดภัย

๓) ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝน ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอๆ เป็นที่ยกย่อง นำเอาเยี่ยงอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้

๔) วัตตา รู้จักกว่ากล่าว คือ รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล โดยอาจเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้

๕) วจนักขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำไต่ถาม คำซักถาม คำล่วงเกิน คำตักเตือน คำวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อุดหนุนได้ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์ แม้บางครั้งอาจถูกต่อต้านจากลัทธิภายนอกมาขัดขวางต้องงานเผยแผ่ธรรม

๖) คัมภีร์ธูจ กล้ง กัดตา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ นักเผยแผ่ที่ดีต้องมีความรู้ในศาสตร์หลายๆ อย่าง และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแผ่แบบต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟังเพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามได้

๗.) โน จัญฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูงแนะนำในทางที่ถูกที่ควร

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้อธิบายความหมายของคุณสมบัติของกัลยาณมิตรไว้ว่า “ครูที่มีความกรุณาต่อศิษย์จะเป็นครูที่มิ่งมงคลของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้”^{๕๑}

๑) น่ารัก น่าวางใจได้อย่างสนิทสนม อยากเข้าไปหาเพื่อปรึกษาหารือสอบถามเรื่องวิชาการและอื่น ๆ

๒) น่าเคารพ เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจที่ได้เข้าไปหาเป็นที่พึ่งพาได้อย่างปลอดภัย

๓) น่ายกย่อง เป็นผู้ทรงภูมิปัญญา มีความสามารถในวิชาการนั้น ๆ และในเรื่องอื่น ๆ อย่างน่าทึ่ง เป็นความภาคภูมิใจของศิษย์ที่มีความรู้สึกว่ามีอาจารย์เก่ง

๔) รู้จักพูด คอยให้คำแนะนำ ว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี รู้ว่าขณะใดควรพูดอย่างไร ให้คำแนะนำประเภทไหน อันนี้รวมถึงความสามารถที่จะสอนที่จะถ่ายทอดอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

๕) อุดหนุนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำซักถามต่าง ๆ ของศิษย์เสมอ ไม่เบื่อหน่าย มีวิญญานของความเป็นครู รักการสอนถ่ายทอดวิชาความรู้อย่างแท้จริง

๖) แกล้งเรื่องลึกซึ้งได้ มีความสามารถในการอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง เรื่องยาก ๆ อธิบายให้เป็นที่เข้าใจง่ายได้ และเรื่องง่าย ๆ บางครั้งก็สามารถอธิบายได้อย่างลึกซึ้งละเอียดพิสดาร

๗) ไม่ชักนำในทางเสียหาย เป็นครูที่ดีจะต้องไม่ชักจูงให้ศิษย์ไปในทางเสียหาย อันนี้รวมถึงตัวครูเองต้องมีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างที่ดีงามของศิษย์ด้วย

^{๕๑}เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔-๒๕.

หลักการสอนทั่วไป

เมื่อพูดถึงหลักการสอน มักจะหมายถึงหลักการใหญ่ๆ ไม่ว่าจะสอนเรื่องอะไรก็มีหลักในการสอนอยู่ ๓ ประการ ดังนี้

ก) หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจยากหรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ดังตัวอย่างคืออริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป

๒. สอนเนื้อเรื่องทีละย่อละลุ่มลึกลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุพัพพิทถา ตัวอย่างก็คือ อนุพัพพิทถา ไตรสิกขา พุทโธวาท ๓ เป็นต้น

๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปชม นางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา ให้เห็นกับตา เป็นต้น

๔. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหาเลย

๕. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้า เมื่อประทับอยู่ในป่า ประคู้คลายใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประคู้คลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประคู้คลายในพระหัตถ์กับใบป่า ไหนจะมากกว่ากันภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบป่ามากกว่า จึงตรัสว่า สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอนเหมือนใบประคู้คลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประคู้คลายในพระหัตถ์ และตรัสแสดงเหตุผลในการที่มีได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ไว้ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้อีกต้องนำไปสู่จุดหมายคือพระนิพพานได้

๗. สอนในสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง อย่างพระพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก ๖ ประการ ดังนี้

๗.๑ คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจ
ของผู้อื่นไม่ตรัส

๗.๒ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจของ
ผู้อื่น ไม่ตรัส

๗.๓ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจของ
ผู้อื่น เลือกกาลตรัส

๗.๔ คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รัก, เป็นที่ชอบใจของ
ผู้อื่น ไม่ตรัส

๗.๕ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รัก, เป็นที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส

๗.๖ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, เป็นที่รัก, เป็นที่พอใจของผู้อื่นเลือก กาลตรัส ลักษณะของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ คือทรงเป็นกาลวาที สัจจวาที ภูตวาที อุตถวาที ธรรมวาที วินัยวาที

ข) หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

ผู้เรียนหรือผู้ฟังนั้น มีความสำคัญไม่แตกต่างไปกับเนื้อหาที่จะเรียน กล่าวคือผู้สอนต้องรู้จักแยกแยะผู้เรียนให้ออกว่า ในแต่ละคนนั้นมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ในด้านใดบ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมตัวของผู้สอนนั่นเอง ดังนั้นผู้สอนควรคำนึงถึงลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังเช่นทรงคำนึงถึง จริต ๖ อันได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต ศรัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต และรู้ระดับความสามารถของบุคคล อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่า

สัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในตาน้อย มีฐลีในตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มี อากาโรติ มีอาการทรมาน สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี มีอุปมาเหมือนในกอดอุบล ในกอบปทุม หรือในกอบุณทริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ...เจริญในน้ำอยู่เสมอน้ำ...เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่แต่น้ำ^{๕๒}

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงบุคคลที่มีลักษณะต่างกันไป แล้วเปรียบเทียบกับดอกบัว ๔ ประเภท^{๕๓} ดังนี้

๑) **อุคฆฏิตัญญู** (ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน) หมายถึง ผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน แต่พอยกหัวขึ้นขึ้น แสดงเท่านั้น เทียบกับบัวพ้นน้ำ แต่พอรับสัมผัสสรีระมีตะวันก็จะบาน ณ วันนั้น

๒) **วิปจิตัญญู** (ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ) หมายถึง บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ต่อเมื่ออธิบายความพิสดารออกไป เทียบกับบัวปริ่มน้ำ จักบานต่อวันรุ่งขึ้น

๓) **เนยยะ** (ผู้ที่พอจะแนะนำได้) หมายถึง บุคคลผู้พอจะหาทางค่อยชี้แจงแนะนำใช้วิธีการชักเยื้องให้เข้าใจได้ต่อไป เทียบกับบัวงามใต้พื้นน้ำ จักบานในวันต่อ ๆ ไป

๔) **ปทปรมะ** (ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ) หมายถึง บุคคลผู้อัปปัญญา มีดวงตามืดมิด ยังไม่อาจบรรลุคุณวิเศษในชาตินี้ได้ เทียบกับบัวจมใต้น้ำ นำจักเป็นรักษาแห่งปลาและเต่า

ในพระสุตตันตปิฎก บุคคลบัญญัติ ได้กล่าวถึงบุคคล ๔ จำพวกไว้ว่า บุคคลผู้เป็นอุคฆฏิตัญญู เป็นไฉน

บุคคลใดบรรลุธรรมพร้อมกับเวลาที่ท่านยกหัวขึ้นแสดง บุคคลนี้เรียกว่าผู้เป็นอุคฆฏิตัญญู

บุคคลผู้เป็นวิปจิตัญญู เป็นไฉน

^{๕๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

^{๕๓} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒.

บุคคลใดเมื่อเขาอธิบายเนื้อความแห่งภาษิตโดยย่อให้พิสดาร จึงบรรลुरुธรรม บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นวิปจิตัญญู

บุคคลผู้เป็นเนยยะ เป็นโฉน

บุคคลใดบรรลुरुธรรมโดยลำดับอย่างนี้ คือ โดยการแสดง การถาม การมนสิการโดยแยก คาย การเสพ การคบ การเข้าไปนั่งใกล้ภักษยามิตร บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นเนยยะ

บุคคลผู้เป็นปทปรมะ เป็นโฉน

บุคคลใดฟังก็มาก กล่าวก็มาก ทรงจำก็มาก บอกลูกสอนก็มาก แต่ไม่บรรลुरुธรรมในชาตินั้น บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นปทปรมะ^{๕๔}

๑) ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคลกันก็อาจจะใช้ต่างวิธีกัน

๒) นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสูงงอม ความแกร่งแห่งอินทรีย์หรือญาณที่เรียกว่า ปริปากะ

๓) สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำและได้ผลจริง เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถกผู้โง่เขลา ด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบลำ เป็นต้น

๔) การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็น โต้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ

๕) สอนโดยคำนึงถึงความสนใจเป็นรายบุคคลโดยผู้เรียนแต่ละคนนั้นจะมีความสนใจในแต่ละอย่างที่ไม่เหมือนกัน ผู้สอนต้องพึงสังเกตและปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคลด้วย

ค) หลักเกี่ยวกับตัวการสอน

ตัวการสอน หมายถึง วิธีการหรือกลอุบายประกอบการสอน ผู้สอนต้องรู้จักและปรับใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะ เช่น

๑) สร้างจุดสนใจในการสอนให้ผู้เรียนรู้สึกว่ามีที่น่าสนใจ อย่างน้อยการเริ่มต้นดึงดูดความสนใจของผู้เรียนตั้งแต่เริ่มต้น ก็เป็นความสำเร็จอีกระดับหนึ่งได้

๒) สร้างบรรยากาศในการเรียนให้ปลอดโปร่ง แจ่มใส เพลิดเพลิน ไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดในการเรียน ให้เกียรติผู้เรียน

๓) สอนมุ่งเนื้อหาโดยมุ่งให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตนข่มผู้อื่น

๔) สอนโดยเคารพ คือตั้งใจสอน ทำจริงด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งมีคุณค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียนและงานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนนั้นโง่เขลาหรือเห็นเป็นคนชั้นต่ำ

^{๕๔} อภิป. (ไทย) ๓๖/๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗.

๕) ใช้วาจาที่สุภาพ นุ่มนวล ไพเราะน่าฟัง สละสลวย เข้าใจง่าย ไม่หยาบคาย ไม่หยาบกระด้าง จนผู้ฟังไม่สนใจที่จะเรียนรู้

ลีลาการสอน

การสอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง จะมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาการสอน ๔ รูปแบบ^{๕๕} ดังนี้ คือ

- ๑) สันถัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา
- ๒) สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามยอมรับนำไปปฏิบัติได้
- ๓) สมุตเตชนา เร้าใจให้แกล้งกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
- ๔) สัมปหังสนา ซโลมใจให้แช่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ

วิธีการสอน

ในที่นี้จะกล่าวถึงพุทธวิธีในการสอนหรือวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่น่าสังเกตหรือพบอยู่บ่อย ๆ มีวิธี ดังนี้

๑) แบบสากัจฉาหรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจในหลักธรรม ในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวกพระองค์ก็ใช้วิธีไม่น้อย เช่น ในปฐมปัจฉิมปัจเจกสูตร การสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพราหมณ์ชานูโสณิ ถึงเรื่องวิธีการอาบน้ำลอยบาป ครั้นจบการสนทนาแล้ว ชานูโสณิพราหมณ์ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกเข้าถึงพระรัตนตรัย

๒) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ทรงใช้ในการแสดงธรรมหรือที่ประชุมใหญ่ ซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก และส่วนมากมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า^{๕๖}

๓) แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้นนอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จนหรือให้ได้รับความอับอายในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม ในหลักการถามและตอบปัญหานั้น พระพุทธเจ้าจะทรงให้หลักในการพิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและวิธีการที่จะตอบปัญหาไว้ ๔ ประการ ดังนี้

- (๑) เอกังสพยากรณ์ยปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว)

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๕.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

- (๒) วิภังคพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรแยกตอบ)
 (๓) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม)
 (๔) ฐปณียปัญหา (ปัญหาที่ควรงดตอบ)^{๕๗}

(๔) แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาติเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็ทรงตำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤติไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้น ๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์

ในการสอนแบบนี้ ฟังสังเกตว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท โดยความเห็นชอบของสงฆ์ ซึ่งบาลีใช้คำว่า “สงฆสมุญฺหิตาย” แปลว่า “เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์” หมายความว่า ทรงบัญญัติโดยชี้แจงให้เห็นแล้วว่า ถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมีผลดีอย่างไร จนสงฆ์รับคำของพระองค์ว่า “ดีแล้ว” ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ^{๕๘}

สรุปแล้ว การเผยแผ่พระศาสนา เป็นการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการอบรมสั่งสอนธรรม ให้แก่พระสงฆ์ สามเณร ให้แก่พุทธศาสนิกชน เพื่อเป็นการยังศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ให้เป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติต่อไป

๒.๔ แนวคิดที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กลวิธีและอุบายประกอบการสอน

ในกลวิธีและอุบายประกอบการสอนนั้น ในหลักพุทธวิธีการสอน พระพุทธเจ้าจะทรงใช้กลวิธีและอุบายในการสอน ดังนี้

๑) การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายและการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำได้แม่นยำเห็นจริงและเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่นเมื่อจะอธิบายให้เห็นว่าบุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจ ไม่ควรพูดคำไม่น่าพอใจ แม้แต่สัตว์อื่นเขาก็ชอบคำพูดที่น่าพอใจเช่นกัน ก็เล่านิทานชาดกเรื่อง โคนันทวิศาล^{๕๙} เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์และนิทานประกอบการสอนมากมายเพียงใด จะเห็นได้จากการที่ในคัมภีร์ต่าง ๆ มีอุทาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานชาดกถึง ๕๔๗ เรื่อง

๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบ

^{๕๗} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๐.

^{๕๙} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๘/๑๒.

ให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า เช่น

กลืนดอกไม้ลอยไปทวนลมไม่ได้ กลืนจันทน์ กลืนกฤษณาหรือกลืนกระลำพักก็ลอยไปทวนลมไม่ได้ ส่วนกลืนของสัตว์บุรุษ ลอยไปทวนลมได้ กลืนศีลยอดเยี่ยมกว่ากลืนหอมเหล่านี้ คือ กลืนจันทน์ กลืนกฤษณา กลืนดอกกุบล และกลืนดอกมะลิ^{๖๐}

ตัณหาย่อมเจริญ แก่มนุษย์ผู้ประพฤติประมาท เหมือนเถายานทรายเจริญในป่า เขาย่อมเร่ร่อนไปมา เหมือนวานรที่ต้องการผลไม้ เทียวเร่ร่อนไปมาในป่า ฉะนั้น^{๖๑}

๓) ใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ อย่างไรก็ตาม มีตัวอย่างที่ทรงใช้อุปกรณ์การสอนเหมือนกัน โดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ในกรณีสอนผู้เรียนที่มีอายุน้อย ๆ ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม บางทีก็ทรงใช้วิธีทายปัญหาซึ่งช่วยให้เกิดความรู้สึกรสนุกสำหรับเด็ก ดังปรากฏในสามเณรปัญหา ความว่า “อะไรชื่อว่า หนึ่ง...อะไรชื่อว่า สอง...อะไรชื่อว่า สาม...อะไรชื่อว่า สี่”^{๖๒}

๔) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง ก็คือพระจริยวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกติ แต่ที่ทรงปฏิบัติเป็นเรื่องราวเฉพาะก็มี ดังเช่น “คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอานนท์ตามเสด็จ ขณะเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูลและคูถของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหาจัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบร้อย เสร็จแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น และตรัสต่อนางว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเรา ก็จงพยาบาลภิกษุผู้ให้เกิด”^{๖๓}

๕) การเล่นภาษา เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปัญญา ข้อนี้ก็เป็นการเล่นแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที ทำนองกลอนสด บางทีเขาทูลถามหรือกล่าวข้อความ โดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดีงาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายดีงาม คำสนทนาโต้ตอบแบบนี้ มีรสอยู่แต่ในภาษาเดิม แผลออกสู่ภาษาอื่นย่อมเสียรสเสียความหมาย บางครั้งผู้มาเฝ้าบริภาษพระองค์ ด้วยคำพูดต่าง ๆ ที่รุนแรงยิ่ง

^{๖๐} พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๕๔-๕๕/๔๓-๔๔.

^{๖๑} พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๓๓๔/๑๓๗.

^{๖๒} พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๔/๕.

^{๖๓} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๒๔/๒๔๐.

พระองค์ยอมรับคำปรึกษาเหล่านั้นทั้งหมด แล้วทรงแปลความหมายอธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องดีงาม เช่น กรณีของเวรัญชพราหมณ์และสีหเสนาบดีผู้รับแผนมาจากนิครนถ์นาฏบุตร

๖) อุบายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทโธบายที่ได้ผลดีอย่างยิ่ง ในการสั่งสอนแสดงธรรมก็เช่นกัน ทรงมักเริ่มต้นด้วยบุคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือประมุขของประเทศ อีกทั้งผู้นำของลัทธิต่างๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาของพระองค์นั้นได้ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งและรวดเร็ว อีกทั้งเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์เป็นอย่างดีด้วย

๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส วิธีสอนนี้เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปริปากะแห่งอินทรีย์หรือญาณ ผู้สอนต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตั้งต้นทำ แต่ต้องตั้งตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะและโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไป ดังตัวอย่างเช่น ในระยะเริ่มแรกประกาศพระพุทธศาสนา ณ วันมาฆปุณณมี หลังตรัสรู้ ๓ เดือน เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระองค์ก็ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นการชี้จังหวะและโอกาสให้เกิดประโยชน์

๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัดค้นหา มานะ ทิฐิเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญสุด แต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกรู้ว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ยอมรับให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรชมก็ชม โอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ ดังพระดำรัสว่า “เราฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง วิธีแบบรุนแรงบ้าง วิธีทั้งแบบสุภาพและแบบรุนแรงบ้าง”^{๖๔}

๙) ลงโทษและการให้รางวัล มีคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ยกมาแสดงข้างต้นว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงฝึกอบรมชุมชนได้ดีถึงเพียงนี้โดยไม่ต้องใช้อำนาจ” แสดงว่าการใช้อำนาจลงโทษไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม การลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่ง หมายถึงการลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย ในทางวินัยถือว่า มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว และบทบัญญัติเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยความเห็นชอบแห่งสงฆ์ ส่วนในทางธรรม ภิกษุที่เหลือของคือว่ายากสอนยากจริง ๆ สอนไม่ได้จริง ๆ ก็จะกลายถูกเพื่อนพรหมจารีและเพื่อนภิกษุถือว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนและตักเตือน ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วยไม่ว่าทางธรรมหรือวินัย โดยวิธีนี้ซึ่งถือเป็นบทลงโทษที่รุนแรงที่สุด ส่วนการให้รางวัล ทรงใช้การชมเชยยกย่อง แต่ก็เป็นในรูปแบบการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น คือกล่าวชมโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการทำความดี

๑๐) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นบางครั้งคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป อย่างไรก็ตาม การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง การประกาศพระศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงประสบปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ตลอดเวลา และทรงแก้

^{๖๔} อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

สำเร็จไปในรูปต่าง ๆ กัน ดังเช่นที่ปรากฏในธรรมาสนีสูตร อักโกสกสูตร สุนทริกสูตรและกสิสูตร เป็นต้น

บรรจบ บรรณรุจิ กล่าวถึงพุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้าไว้หลายประการ^{๖๕} ดังนี้

๑) วิธีการสอนแบบอธิบายเชิงวิเคราะห์ วิธีนี้ทรงใช้ในการสอนพระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะและพระอัสสชิ โดยทรงชี้ให้เห็นทางปฏิบัติที่ผิดและเสนอแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง รวมทั้งทรงวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงสามัญลักษณ์คือความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์และความไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของชั้น ๕ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ กับทรงใช้สอนพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะและพระนาคิตะ พระสารีบุตร พระองค์ทรงวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงว่าเวทนาไม่เที่ยง พระมหาโมคคัลลานะพระองค์ทรงวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงว่าธาตุ ๔ คือ ปรฐวี อาโต เตโช วาโย ที่ประชุมกันเข้าเป็นกายเป็นของไม่ใช่ตัวตน

๒) วิธีการสอนแบบอธิบายธรรมขั้นต่ำขึ้นไปถึงธรรมขั้นสูง วิธีนี้ทรงใช้สอนพระยสะ พระวิมล พระสุพาทุ พระปุลณชิ พระควัมปติ และพระมหากัปปินะ โดยทรงชี้ให้เห็นว่า ทานและศีลมีผลส่งให้ไปเกิดในสวรรค์อันเป็นแดนที่พร้อมด้วยเบญจกามคุณ แต่ถึงอย่างไร เบญจกามคุณในสวรรค์นั้น ก็ยังเป็นของต่ำซ้ำให้โทษ เป็นทุกข์ สุดท้ายทรงชี้ให้เห็นว่าการออกบวชเป็นทางที่ดีที่สุดแล้วทรงต่อยำเรื่องทุกข์ เหตุเกิดของทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้เข้าถึงความดับทุกข์

๓) วิธีการสอนแบบให้ผู้ฟังตั้งปัญหาทูลถาม วิธีนี้ทรงใช้สอนพระกุมารกัสสปะ พระสภิกะ พระอชิตะ พระติสสเมตเตยยะ พระปุลณกะ พระเมตตคุ พระโธตกะ พระอุปสีวะ พระนันทะ พระเหมกะ พระโตเทยยะ พระกัปปะ พระชตุกัณณี พระภัทราวุธ พระอุทยะ พระเปสาละ พระโมฆราช และพระปิงคิยะ โดยทรงเปิดโอกาสให้พระสาวกตั้งคำถามปัญหาต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความพ้นทุกข์

๔) วิธีการสอนแบบยกเรื่องให้สอดคล้องกับประสบการณ์เดิมของผู้ฟัง วิธีนี้ทรงใช้สอนพระอรุเวลกัสสปะ พระนทีกัสสปะ พระคยัคกัสสปะ โดยทรงพิจารณาเห็นว่าพระสาวกทั้ง ๓ รูปนี้คุ้นเคยกับการบูชาไฟจึงทรงยกเรื่องไฟ คือ รากะ โทสะ โมหะ มาสอนเพื่อทรงชี้ให้เห็นว่า ไฟดังกล่าวเผาไหม้สัตว์ให้เร่าร้อนเช่นเดียวกับไฟที่ทานทั้ง ๓ เคยบูชาแล้ว

๕) วิธีการสอนแบบแสดงธรรมตามใจผู้ฟัง วิธีนี้ทรงใช้ในการสอน พระนาลกะ พระปุลณะ พระอานนท์ พระกัฆาเรวตะ พระสุภูติ พระปิลินทวัจนะ พระนาลกะประสงค์จะฟังโมเนยยปฏิบัติ พระองค์ก็ทรงแสดงให้ฟังตามที่ทูลขอ พระปุลณะประสงค์จะฟังพระดำรัสตรัสเตือนสำหรับอยู่ในสุนาปรันตชนบท พระองค์ก็ทรงแสดงให้ฟัง พระอานนท์ประสงค์จะได้ฟังธรรมะทุกเรื่องที่ตรัสสอน พระองค์ก็ทรงแสดงให้ฟัง พระกัฆาเรวตะ พระสุภูติและพระปิลินทวัจนะ ๓ รูปนี้ประสงค์จะรับกรรมฐานไปปฏิบัติก็ทรงประทานให้ตามที่ทูลขอ กับทรงใช้สอน พระมหาโกฏิทิกะ พระนันทกะ พระภคุ พระกิมพิละ พระภัททิยะ(กาฬโคธาบุตร) พระมหาอุทายี พระโสภิตะ พระรัฐบาล พระเสละ พระอุปวาณะ พระมหาปณณก พระพากุละ พระกุนทธานะ ซึ่งพระสาวกทั้ง ๑๓ รูปนี้แม้จะไม่มีหลักฐานระบุว่าได้ฟังธรรมเรื่องอะไรจากพระพุทธเจ้า แต่ก็มีหลักฐานระบุว่าท่านได้ปฏิบัติตามกรรมฐาน จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่า ท่านจะต้องได้รับกรรมฐานมาจากพระพุทธเจ้าแน่นอน เพราะต่างล้วนได้ฟัง

^{๖๕} บรรจบ บรรณรุจิ, เล่มนี้มีปัญหา, (กรุงเทพมหานคร : ปรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕-๕๔.

ธรรมในสำนักพระพุทธเจ้าทั้งสี่ และพระพุทธเจ้าจะต้องทรงประทานกรรมฐานให้ตามที่ทูลขอ เหมือนที่ทรงประทานแก่พระกัณหาเรวต พระสุภูติ และพระปิลินทวัจนะ อย่างแน่นอน

๖) วิธีการสอนแบบตำหนิให้ตระหนัก วิธีนี้ทรงใช้สอน พระยโสชะ พระสคตะ พระอุปเสนะ พระปิลโกลการทวาชะ โดยทรงตำหนิพระยโสชะในเรื่องที่พระบริวารของท่านส่งเสียงดัง ทรงตำหนิพระสคตะในเรื่องที่ท่านดื่มเหล้าจนเมาหมดสติ ทรงตำหนิพระอุปเสนะในเรื่องบวชได้เพียง ๑ พรรษา ก็เป็นอุปัชฌาย์บวชให้กุลบุตรอื่น และทรงตำหนิพระปิลโกลการทวาชะในเรื่องไม่รู้ประมาณในอาหาร ซึ่งพระสาวกทั้ง ๔ รูปนี้เมื่อถูกตำหนิก็ตระหนักและบำเพ็ญเพียรจนบรรลุอรหัตตผล

๗) วิธีการสอนแบบให้ความหวัง วิธีนี้ทรงใช้สอน พระนันทะ พระวังคีสะ โดยทรงให้ความหวังแก่พระนันทะว่าหากบรรลุอรหัตตผลก็จะได้นางฟ้าตามที่ปรารถนา และทรงให้ความหวังแก่พระวังคีสะว่า หากได้เรียนรู้อาการ ๓๒ แล้วก็จะรู้ที่เกิดของพระอรหันต์ตามที่ต้องการ ซึ่งเมื่อพระสาวกทั้ง ๒ รูปนี้ได้บรรลุพระอรหัตตผลแล้วก็รู้ทันทีว่า ความหวังที่พระพุทธเจ้าทรงให้ไว้ นั่นคืออุปาสอนธรรมที่ฉลาด

๘) วิธีการสอนแบบให้ลองผิดก่อนแล้วจึงสอนวิธีปฏิบัติที่ถูกให้ภายหลัง วิธีนี้ทรงใช้สอน พระโสมโกฬวิริยะ และพระเมฆิยะ โดยทรงปล่อยให้พระโสมโกฬวิริยะบำเพ็ญเพียรอย่างหนักด้วยการเดินจงกรมจนกระทั่งเท้าแตกได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัสก่อนแล้ว จึงทรงสอนวิธีปฏิบัติที่ถูกคือ บำเพ็ญเพียรแต่พอเหมาะไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป และทรงปล่อยให้พระเมฆิยะไปอยู่ปฏิบัติธรรมตามลำพังแล้วไม่สามารถข่มจิตได้จึงต้องกลับมาหาพระองค์อีก และทูลขอให้ตรัสบอกวิธีทำจิตให้สงบ ซึ่งเมื่อพระสาวกทั้ง ๒ รูปนี้ปฏิบัติตามที่ตรัสบอกก็ได้บรรลุอรหัตตผล

๙) วิธีการสอนแบบตรัสแนะเสริม วิธีนี้ทรงใช้สอน พระอนนรุทธะ โดยทรงพิจารณาเห็นว่าพระอนนรุทธะกำลังตรึกถึงธรรมะอย่างถูกต้อง แต่ยังไม่แจ่มแจ้งถึงได้ตรัสแนะเสริมให้ติดต่อไปจนเข้าใจแจ่มแจ้ง

๑๐) วิธีการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไป วิธีนี้ทรงใช้สอน พระราหุล และพระจูฬปันถก พระองค์ทรงสอนพระราหุล ซึ่งมีอายุ ๑๕ ขวบเพิ่งบวชใหม่ให้สำรวมในการพูด เมื่อท่านมีอายุ ๑๘ ปี พระองค์ก็ทรงสอนให้พิจารณารูปทั้งปวงว่าไม่ใช่ของเรา เพื่อบ่มปัญญาของท่านให้แก้แล้วกล้าในหลักของไตรลักษณ์ และเมื่อท่านอายุ ๒๐ ปี พระองค์ทรงเห็นว่ามปัญญาแก่กล้าแล้ว จึงตรัสเตือนให้ท่านเร่งทำที่สุดของทุกขให้ได้ ส่วนพระจูฬปันถก พระองค์ทรงสอนให้ท่านนั่งมองดูดวงอาทิตย์พลางลูบผ้าขาว พร้อมทั้งนึกบริกรรมว่า “ผ้าเช็ดฝุ่น ผ้าเช็ดฝุ่น” ครั้นผ้าขาวเริ่มสกปรก พระองค์ก็ทรงสอนให้ท่านได้คิดพิจารณาเปรียบเทียบจิตเหมือนผ้าขาวจนได้บรรลุธรรม

๑๑) วิธีการสอนแบบเลือกให้ศึกษา วิธีนี้ทรงใช้ในการสอน พระอุบาลี โดยที่ทรงพิจารณาเห็นว่าพระอุบาลีนี้หากไปอยู่ปฏิบัติธรรมตามลำพังแล้วก็จะชำนาญเฉพาะการเจริญวิปัสสนาเท่านั้น แต่จะไม่เชี่ยวชาญในการพิจารณาตัดสินพระวินัยจึงทรงบอกให้ท่านอยู่ปฏิบัติธรรมในสำนักของพระองค์ ซึ่งท่านก็ทำตามตามที่ทรงเลือกให้

๑๒) วิธีการสอนแบบย้อนคำพูดให้คิด วิธีนี้ทรงใช้ในการสอน พระองคุลิมาล โดยเมื่อวันพระองคุลิมาลวิ่งไล่หมายจะปลงพระชนม์ของพระองค์พร้อมทั้งร้องตะโกนบอกให้พระองค์หยุด พระองค์ได้ตรัสย้อนว่า พระองค์หยุดแล้วแต่พระองคุลิมาล(ขณะนั้นยังเป็นโจร)ต่างหากที่ยังไม่หยุด

ซึ่งก็หมายความว่า พระองค์หยุดทำบาปแล้ว แต่พระองค์กุณิมาลยังไม่หยุด พระองค์กุณิมาลเข้าใจตามที่ พระองค์ทรงหมายถึง จึงยอมทิ้งดาบแล้วทูลขอบวช

๑๓) วิธีการสอนแบบรื้อให้ผู้ฟังมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิต วิธีนี้ทรงใช้สอน พระ พาทิยะ โดยทรงพิจารณาเห็นว่าพระพาทิยะขณะเฝ้าพระองค์อยู่นั้น สภาพร่างกายและจิตยังไม่พร้อม เพราะเดินทางมาไกลและเพิ่งมาถึง ร่างกายยังเหนื่อยอ่อนและจิตก็ไม่สงบ เพราะดีใจเกินไปที่ได้มา พบพระองค์ ดังนั้นเมื่อท่านทูลขอให้แสดงธรรมให้ฟังจงทรงยับยั้งไว้ก่อน ต่อเมื่อเห็นว่าท่านหาย เหนื่อยและจิตก็สงบแล้วจึงทรงแสดงธรรมให้ฟัง

๑๔) วิธีการสอนแบบปลอบใจ วิธีนี้ทรงใช้สอนพระวักลี โดยในตอนแรกทรงขับไล่พระ วักลีเพราะโทษฐานที่ละทิ้งการบำเพ็ญสมณธรรม เทียบติดตามดูพระรูปกายของพระองค์ เป็นเหตุให้ พระวักลีเสียใจถึงขั้นจะไปกระโดดภูเขาฆ่าตัวตาย พระองค์จึงเสด็จไปปลอบและทรงให้กำลังใจจน พระวักลีเกิดความรู้แจ้งได้บรรลุอรหัตผลในที่สุด

๑๕) วิธีการสอนแบบยั่วให้แสดงความสามารถแล้วให้ออวาท วิธีนี้ทรงใช้ในการสอน พระโสณกุฎิกัณณะ โดยทรงให้พระโสณกุฎิกัณณะซึ่งเดินทางมาเฝ้าจากแคว้นอวันตีได้แสดง ความสามารถด้วยการสวดสรภัญญะ ครั้นแล้วได้ตรัสชมและประทานพระโอวาท

๑๖) วิธีการสอนแบบแสดงธรรมโปรดคนทั่วไปแต่มีเป้าหมายอยู่ที่คนคนหนึ่งหรือกลุ่ม หนึ่ง วิธีนี้ทรงใช้สอน พระมหากัจจายนะ และพระกาฬุทายี เป็นต้น

แนวคิดและเทคนิคการเผยแผ่ธรรม

พระโสณธรรมวาทิ (บุญมา อาคมนุญโญ) ได้กล่าวถึงรูปแบบวิธีการสื่อสารเคล็ดลับ หรือศิลปะการเทศน์ ที่น่าสนใจ ^{๖๖}ไว้ดังนี้

คำว่า “เคล็ดลับ” หมายถึงกลเม็ดหรือวิธีที่ชาญฉลาดที่คนส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักหรือรู้จักแต่ ยังไม่คุ้นเคยนัก

คำว่า “ศิลปะ” หมายถึง ความมีฝีมือหรือความชำนาญในการแสดงออก ในที่นี้หมายถึง ศิลปะในการเทศน์

ส่วนคำว่า “การเทศน์” หมายถึง การยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดงเพื่อสั่งสอนประชาชนให้รู้ ให้เข้าใจ จะได้ละชั่วทำดีมีสวรรค์และนิพพานเป็นจุดหมายของชีวิต

การเทศน์ในที่นี้ หมายถึงเอาการเทศน์ ๒ แบบ ดังนี้

๑. การเทศน์ปฏิภาณ ไม่อ่านคัมภีร์

๒. การเทศน์ปุจฉา-วิสัชนา

ในการเทศน์นั้น มีเคล็ดลับและศิลปะสำคัญที่นักเทศน์ควรทำความเข้าใจอยู่ ๓ ประการ คือ ทุน ทาง ธรรม

๑) คำว่า “ทุน” หมายถึง พื้นความรู้และความสามารถที่มีอยู่เดิม ถ้าจะเป็นนักเทศก์ต้อง มีอย่างน้อย ๖ ประการ ดังนี้

^{๖๖} พระโสณธรรมวาทิ(บุญมา อาคมนุญโญ), **วิชาการเทศนา**, (กรุงเทพมหานคร : เอมีเทรตติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑-๓๓.

๑. รู้หลักธรรม
๒. จำหลักสูตร
๓. พุทธฉะฉาน
๔. ปฏิภาณไว
๕. น้ำใจงาม
๖. มีความรอบรู้

๒) คำว่า “ทาง” หมายถึง วิธีเข้าถึงความสำเร็จโดยสามารถ “เทศน์ได้” รวมไปถึง “เทศน์เป็น” การจะทำได้ดังนี้ ต้องมีวิธีการเหล่านี้เป็นแนวทาง ดังนี้

๑. มีครูแนะนำ
๒. ท่องจำเทศนา
๓. ฝึกว่าปากเปล่า
๔. เข้าใจวางโครง
๕. ฟัง เขียน เพียร อ่าน
๖. ปฏิภาณว่องไว
๗. จิตใจสงบ
๘. ชอบคบบัณฑิต
๙. เกาะติดสถานการณ์

๓) คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ หมายถึง หลักการและอุดมคติของนักเทศน์ การเทศน์ควรปฏิบัติไปตามหลักการ ดังนี้

๑. เทศนาตามขั้นตอน
๒. สั่งสอนอย่างมีเหตุผล
๓. เมตตาต่อสาธุชน
๔. ไม่กั่วงวลกับเครื่องกัณฑ์
๕. ไม่กระทบตนกระทบท่าน คือหลักการเทศนา

ลักษณะของโครงเทศน์

(ก) โครงเทศน์นั้นจะประกอบด้วย

๑. อุเทศ คือ หัวข้อที่ยกขึ้นเป็นหลักในการแสดง
๒. นิเทศ คือ การอธิบายขยายความอุเทศในเชิงปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ โดยใช้วิธีอธิบายแบบ ๔ ส. (สันตสนา เทศน์ได้แจ่มแจ้ง สมာทปนา เกิดแรงจูงใจ สมุตเตชนา ชวนให้ทำตาม สัมปหังสนา เกิดความบันเทิง)

๓. ปฏินิเทศ คือการสรุปใจความวางเป็นประเด็น ทิ้งท้ายไว้ก่อนจบการเทศน์

เตรียมการเทศน์

๑. เตรียมตัวให้พร้อม
๒. ซักซ้อมไว้ดี
๓. ท่าที่เตะตา
๔. กถาตะหุ

๕. ตาดูคนฟัง
๖. ทำนั่งฝั่งผาย
๗. อธิบายแจ่มแจ้ง
๘. แสดงหลักการ
๙. ปฏิภาณว่องไว
๑๐. จิตใจสะอาด
๑๑. มารยาทยอดเยี่ยม

ปฏิบัติกาเรศน์

๑. ไปก่อนเวลา
๒. เข้าหาเจ้าหน้าที่
๓. คัมภีร์ไม่ขาด
๔. ฉลาดเจรจา (เจ้าภาพ)
๕. ถามหาข้อมูล (งาน)
๖. เพิ่มพูนศรัทธา
๗. จรรยาตงาม
๘. รูปลความแจ่มชัด (ในใจ)

จุดเด่นนักเทศน์

๑. รูปลสะอาดตา รูปลโสภา กิริยาตงาม มีความสะอาด มารยาทเรียบร้อย
๒. เนื้อหาสะอาดหู เนื้อหาสาระสละสลวย ที่ควรสั้นก็สั้น ที่ควรยาวก็ยาว สัมผัสคล้องจอง และเป็นไปตามลำดับไม่สับสน
๓. ความรู้สะอาดจิต รู้จริง รู้แจ้ง รู้กว้าง รู้ลึก และรู้รอบ
๔. ข้อคิดสะอาดใจ แสดงแทรกข้อคิด เช่น หลวงพ่อพุทธทาส “ทุกข์เกิดที่จิต ถ้าเห็นผิดเมื่อผัสสะ” พระธรรมปิฎก กล่าวไว้ว่า “คนเก่งทำเคราะห์ให้เป็นโอกาส คนประมาททำโอกาสให้เป็นเคราะห์” ดังนี้เป็นต้น
๕. อุปมาอุปไมยน่าฟัง ผลกรรมติดตามคนทำเหมือนล้อรถหมุนตามรอยเท้าโค เงามตามตัววิ่งจีตามกันไปไม่ลดละ

อุดมคตินักเทศน์

๑. สอนให้จำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น
๒. สอนตนก่อน แล้วจึงสอนคนอื่น
๓. ความเป็นนักธรรม ต้องนำนักเทศก์
๔. ถ้าสอนจากเรื่องที่ตนทำ ทุกถ้อยคำจะมีฤทธิ์
๕. อย่าลืมห “คนพอมชายยาพิ หลึงผิวหนีชายยาเสน่ห์”
๖. คิดว่า “จงทำตามทีฉันสอน อย่าทำตามอย่างทีฉันทำ” อย่านำมาใช้
๗. สอนอย่างไร ทำได้อย่างนั้น

พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญโญ) ได้กล่าวถึงหลักนิทานกับการเทศน์ไว้ว่า “นิทาน” ก็คือนิยายหรือเรื่องทีจะนำมาเล่าสู่กันฟังในโอกาสต่าง ๆ เป็นสื่อนำไปสู่ความสนใจ เข้าใจ

ช่วยให้เรื่องที่เราเล่านั้นเกิดมโนภาพเป็นรูปธรรมขึ้น และคงไม่มีใครปฏิเสธว่านิทานไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตได้ ดังนี้

๑. นิทานเป็นกาวใจระหว่างคุณตาคุณยายกับหลาน ๆ
๒. นิทานเป็นรางวัลความเชื่อฟังที่พ่อแม่จะให้กับลูก ๆ
๓. นิทานเป็นสื่อการสอนของครูอันแสนวิเศษ
๔. นิทานเป็นหุ่นของธรรมะที่จะช่วยขยายเรื่องนั้น ๆ ให้กระจ่าง
๕. นิทานเป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์อันสำคัญของนักสอน นักพูด นักเผยแผ่
๖. นิทานเป็นแคปซูลที่เคลือบเรื่องขมให้เป็นขนมหวาน

การใช้นิทานประกอบการบรรยายเป็นเรื่องธรรมดาในวงการพุทธศาสนา แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงเล่านิทานประกอบการสอนธรรม ดังจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงแบ่งคำสอนออกเป็น ๙ หมวด เรียกว่า นวัคส์ตฤศาสน์ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อภุตธรรม และเวทลลสะ ในบรรดาคำสอนทั้ง ๙ หมวดนี้ นิทานธรรมะ จัดเข้าในหมวดที่ ๗ คือ ชาดก พระอรุณกถาจารย์ระบุว่า ในพระไตรปิฎกมีชาดกทั้งสิ้น ๕๕๐ เรื่อง เช่น ในมโนรถปฎิณี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคที่ ๒ หน้า ๒๘๒ ท่านกล่าวไว้ว่า “ปัญญาสาธิกานิปลจ ชาตกสถานิ ชาตกนติ เวทิตพพานิ” ควรทราบว่า ชาดก ๕๕๐ เรื่อง จัดเป็นชาดก แต่ในพระไตรปิฎกบาลีปัจจุบัน มีชาดกจริงเพียง ๕๔๗ เรื่องเท่านั้น

การใช้นิทานประกอบการสอนธรรมช่วยให้ผู้ฟังเกิดสัมปหังสนา คือได้ความบันเทิงในธรรม และในขณะที่เดียวกันก็ได้สั่งทัสสนา คือความแจ่มแจ้งในธรรมไปด้วย การเล่านิทานจะได้ผลดังกล่าวก็ต่อเมื่อผู้เล่าพยายามโยงเข้าหาหัวข้อธรรมในทำนองว่า “นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า” ดังนั้นนิทานชาดกจึงประกอบด้วยภาสิต คำคม และคาถาร้อยกรองสรุปคติสอนใจไว้เสมอ อันนิทานนั้นมีหลายหลากมากชนิด ทางนิทานไทย แหก ฝรั่งเศส อาหารับ พม่า มอญ เขมร จีน ฯลฯ แต่เมื่อประมวลแล้วเห็นจะแบ่งเป็นประเภทได้ ๑๒ ประเภท ดังนี้^{๖๗}

๑. นิทานตัวอย่าง มีบุคคล สถานที่ ประกอบ เช่น ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่
๒. นิทานเปรียบเทียบ เรื่องนำไปสู่คติธรรม หรือความสำนึกที่ดีงาม ชี้ให้เห็นผลของการกระทำ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ขยัน-รวย เกียจคร้าน-จน
๓. นิทานกระทบกระเทียบ เรื่องที่เล่าเสียดสี เหน็บแนม หรือล้อเลียนฝ่ายตรงข้ามให้เจ็บ (ใจ)หรืออาย เช่น คนศิระชะล้านหรือคนที่มีปมด้อย ใครจะพูดช่องแวงหรือตะต่องเรื่องอื่น ๆ เลียน ๆ เตียน ๆ โลง ๆ ไม่ได้ เพราะมักจะน้อยใจ
๔. นิทานชาดก เรื่องเกี่ยวกับอดีตชาติของพระพุทธเจ้า เช่น สุวรรณสาม มโหสถ ปรากฎ อยู่ในพระสูตรหรือชาดกต่าง ๆ
๕. นิทานตลก เรื่องที่เล่าเพื่อคลายเครียดหรือสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง ฟังแล้วสนุกสนานเกิดความเพลิดเพลิน แต่ไม่ถือเป็นจริงจัง

^{๖๗} พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน), วิชาการเทศนา, (กรุงเทพมหานคร : เอมีเทรตติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔-๓๖.

๖. นิทานพื้นบ้าน เรื่องที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือถิ่นฐานย่านนั้น ๆ เช่น เรื่องก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ ที่จังหวัดยโสธร เป็นต้น

๗. นิทานปรัมปรา เรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาหลายยุคสมัย มักมีอภินิหาร

๘. นิทานประเทืองปัญญา เรื่องที่สอนให้รู้จักคิดหรือแก้ปัญหา เช่นนิทานอีสป หรือศรีธนญชัย เป็นต้น

๙. นิทานปริศนาปัญหาธรรม เรื่องที่นำปริศนามาตั้งแล้วมีตัวละครหรือธรรมะมาอธิบายให้เกิดความเข้าใจและซาบซึ้ง เช่น อะไรเอ่ย ? ยามเช้าเจ้าสีชา คลานไปมาร้องไห้แง เทียงวันกลับผันแปร เป็นสองขาน่าแปลกใจ สายัณห์ตะวันเย็น กลับกลายเป็นสามขาได้ สัตว์นี้คืออะไร ใครตอบได้ช่วยบอกที

๑๐. นิทานเทียบสุภาษิต เรื่องที่นำสุภาษิต คำโคลงมาตั้งแล้วมีนิทานเล่าเทียบเรื่อง เรียกอีกอย่างว่า นิทานกระทู้

๑๑. นิทานวรรณคดี เช่น เรื่องขุนช้าง-ขุนแผน, พระอภัยมณี, ไกรทอง-ชาละวัน, อิเหนา เป็นต้น

๑๒. นิทานโบราณคดี เรื่องจริงที่เกิดขึ้นแต่มีได้มีการจดบันทึกไว้ เล่าสืบ ๆ กันมา มีที่ไปที่มา บุคคล สถานที่ และเวลาจริง

สรุปได้ตั้งนี้ว่า นักเทศน์ นักเผยแผ่จำเป็นต้องมีนิทานไว้เป็นสื่อสอนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้

๑. เพื่อเผยแพร่ข้อคิด คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในรูปของนิทาน

๒. เพื่อส่งเสริมศิลปะในการสื่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยนิทาน

๓. เพื่ออนุรักษ์ธรรมนิทานทุกรูปแบบของนักเทศก์ นักปราชญ์ทางศาสนาทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ไว้มิให้สูญ

ด้านผู้แสดงธรรมเผยแผ่

สมาน งามสนิท ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ส่งสารไว้ว่า ผู้ส่งสารที่ดีต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ คือสัปปุริสธรรม ๗ ประการ ดังนี้

๑. อดัมมัญญาตา เป็นผู้รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

๒. อัถถัญญาตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของสื่อสารที่แน่นอน ชัดเจน (Goal oriented)

๓. อัถตัญญาตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว จะนำไปสู่การยอมรับตน (Self Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้ดี ผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดีจะเป็นคนที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่สุขุม รอบคอบ มีเหตุผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๔. มัตตัญญาตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือไม่ส่งสารซ้ำซากมากเกินไปหรือน้อยเกินไป จึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้ส่งสาร

๕. กาลัญญุตตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่า เวลาไหนควร เวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารมวลชน ย่อมมีประสิทธิภาพลดลง

๖. ปริสัณญุตตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่า กลุ่มผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น การที่พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พุทธธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น เพราะพระองค์ทรงรู้แจ้งแทงตลอดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายหรือกลุ่มเป้าหมาย จึงทำให้การเผยแผ่พุทธธรรมของพระองค์ประสบความสำเร็จ

๗. ปุคคัลโปปรัญญุตตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า ผู้รับสารแต่ละคนแต่ละกลุ่ม มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง มีจิตอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยแค่ไหนเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้

ในส่วนของผู้รับสารตามแนวแห่งพุทธะ แบ่งผู้รับสารออกเป็น ๔ กลุ่มเปรียบเทียบเหมือนดอกบัว ๔ เหล่า^{๖๘} ดังนี้

๑. กลุ่มบัวพ้นน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้เปรียบเทียบเหมือนผู้มีปัญญาเฉียบแหลม มีการศึกษาดีแล้ว ไม่ต้องการเนื้อหาหรือการอธิบายอะไรมาก เพียงแต่ยกหัวข้อธรรมก็สามารถรู้ได้

๒. กลุ่มบัวใต้อิเหน่ เพียงรอวันจะโผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเหมือนผู้มีปัญญามากอยู่แล้ว ให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

๓. กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ โอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาพ้นน้ำเพื่อรับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบาน เปรียบเหมือนกลุ่มคนที่มีปัญญาปานกลาง หากประคับประคองดี ๆ โอกาสจะประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมาก การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ ต้องละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็น ชัดเจนและถูกต้อง เพราะกลุ่มนี้ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ

๔. กลุ่มบัวในโคลนตม คือบัวที่ยังเป็นหน่อ ยังไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมา โอกาสที่จะเป็นอาหารของปลาและเต่าก็มีอยู่มาก เปรียบเหมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญญาน้อย ห่อหุ้มด้วยอวิชชาคือความไม่รู้แจ้ง การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ต้องออกแรงมาก ในส่วนขององค์ประกอบของสารตามแนวทางแห่งพุทธะนั้น มีหลักสำคัญที่ต้องศึกษาอยู่ ๕ หลัก ดังนี้

๑. สัจจะ ได้แก่ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้น ต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน

๒. ตถตา เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้ม ไม่ใส่สีหรือใส่ไข่

๓. กาละ เรื่องที่เสนอนั้น ต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

๔. ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้น เป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ

๕. อัตถะ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

^{๖๘} สมาน งามสนิท, องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวแห่งพุทธะ, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

สรุปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์ในฐานะผู้ส่งสาร มีความรู้และความสามารถในการเผยแผ่ฝึกอบรมทั้งทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ อย่างจริงจัง เนื้อหาธรรมะ มีวิธีนำเสนอที่เหมาะสมกล่าวคือ วิธีนำเสนอที่เร้าใจ ยังไม่สามารถโน้มน้าวใจประชาชนให้หันมาสนใจธรรมะมากยิ่งขึ้น และประชาชนมีพื้นฐานทางด้านศีลธรรมได้สนใจธรรมะอันเนื่องมาจากอิทธิพลทาง การเผยแผ่ธรรมะเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้รับสารทุกกลุ่ม จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่าย โดยเฉพาะพระสงฆ์ซึ่งมีหน้าที่โดยตรง จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการให้ทันยุคทันสมัย การเผยแผ่ธรรมจึงประสบผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการตามหลักพุทธวิธีเกี่ยวกับบทบาทรูปแบบวิธีการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นหลักพุทธวิธี คุณสมบัติที่ดีของนักเผยแผ่ ตลอดจนวิธีการเผยแผ่ เปรียบเทียบหลักนิเทศศาสตร์ พร้อมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประกอบในการอ้างอิง ดังต่อไปนี้

นงเยาว์ ปิฎกักรัตน์ ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาท โดยสรุปความมาจากแนวคิดของ Cohen ว่า การที่สังคมกำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้นเรียกว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนมิได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง การที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งของเขา ความไม่ตรงกันของบทบาทถูกกำหนดกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้น อาจมีสาเหตุมาจากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้^{๖๙}

๑. บุคคลขาดความเข้าใจในบทบาทที่สิ่งต้องการ
๒. ความไม่เห็นด้วยหรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
๓. บุคคลไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรรณิการ์ ขวัญอารีย์ ได้แบ่งลักษณะบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้^{๗๐}

๑. บทบาทที่กำหนดไว้ หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิ และหน้าที่ของตำแหน่งไว้

๒. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทแต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรง ตามบทบาทอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้

^{๖๙} นงเยาว์ ปิฎกักรัตน์, อ่างใน สุพร จุลทอง, “บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเอกไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

^{๗๐} กรรณิการ์ ขวัญอารีย์, บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕).

๓. บทบาทที่กระทำจริง (The performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่กระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง

๔. เมื่อก้าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันกระทั่งเป็นไปในอนาคต จะเห็นว่ามี ความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชนผู้นับถือ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และอีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นเหมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของประเทศไทยทั้งด้านสังคม และวัฒนธรรม

สาเหตุปัจจัยที่ทำให้พระสงฆ์ต้องมีการพัฒนาบทบาทของตนเอง เพื่อความเหมาะสมในสังคมนั้น ประกอบด้วย ๒ สาเหตุหลัก^{๗๑} ดังนี้

๑. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาท เนื่องจากชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านการสื่อสารมวลชน ค่านิยมด้านความเชื่อดั้งเดิม รวมไปถึงการแทรกแซงของภาครัฐ นักการเมืองนักธุรกิจเอกชน

๒. ปัจจัยภายใน ได้แก่ องค์กรของพระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาท เนื่องจากปัจจัยภายในองค์กรเอง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของพระสงฆ์ กฎหมายคณะสงฆ์ การประชุมพระสังฆาธิการ และทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการกล่อมเกลามาอย่างยาวนาน

พระสงฆ์นอกจากมีบทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน และ ปลูกฝังความมีคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนแล้ว พระสงฆ์ยังต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็กเห็นด้วยซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการอบรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้ซึมซับภาพลักษณ์แห่งความดีความเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังที่ วารุณี ธนวรานิช และคณะได้กล่าวว่า “แบบอย่างจะทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้าให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยการสังเกต ทำให้เกิดทัศนคติ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมเปลี่ยนไปตามลักษณะแบบอย่าง queสังเกต นอกจากกระบวนการสังเกต จะทำให้เกิดการเรียนรู้กฎเกณฑ์ของพฤติกรรมแล้ว บุคคลยังสามารถใช้กฎเกณฑ์เหล่านี้ ในการประเมินพฤติกรรมตนเอง ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ได้แก่ ความปิติเมื่อสามารถทำตามมาตรฐานที่ตนตั้งไว้หรือเสียใจ ละอายใจ เมื่อกระทำผิดจากกฎเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้”^{๗๒}

ประสพสุข พันธุ์ประยูร กล่าวว่า “บทบาทคือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคม”^{๗๓}

พระสงฆ์นอกจากมีบทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังความมีคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนแล้ว พระสงฆ์ยังต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็กเห็นด้วยซึ่งเป็น

^{๗๑} คณินันต์ย์ จันทบุตร, **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, งานวิจัยภาควิชาประวัติศาสตร์, (คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูอุบลราชธานี, ๒๕๓๐).**

^{๗๒} จรินทร์ ยังสังข์, **บทบาทของพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖).**

^{๗๓} ประสพสุข พันธุ์ประยูร, “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”, **รายงานการวิจัยเรื่อง, (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕).**

วิธีการหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการอบรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้ซึมซับภาพลักษณ์แห่งความดีความเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนี้

วราวุฒิ ธนวรานิข และคณะได้กล่าวว่า “แบบอย่างจะทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้าให้เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกต ทำให้เกิดทัศนคติ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมเปลี่ยนไปตามลักษณะ แบบอย่างที่ตั้งสังเกต นอกจากกระบวนการสังเกต จะทำให้เกิดการเรียนรู้กฎเกณฑ์ของพฤติกรรมแล้ว บุคคลยังสามารถใช้กฎเกณฑ์เหล่านี้ ในการประเมินพฤติกรรมตนเอง ทั้งในเชิงบวก และเชิงลบ ได้แก่ ความปิติเมื่อสามารถทำตามมาตรฐานที่ตนตั้งไว้หรือเสียใจ ละอายใจ เมื่อกระทำผิดจากกฎเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้^{๓๔}”

พระสงฆ์ เมื่อได้รับการอุปสมบทถูกต้องตามพระธรรมวินัย จึงเป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรม คำ สั่งสอน นำ คำ สั่งสอนนั้นมาสั่งสอนประชาชน และพระสงฆ์ก็เป็นผู้สืบทอดอายุของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ในฐานะบุคลากรสำคัญของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทต่อชุมชนหลายรูปแบบ แต่ในทางปฏิบัติก็ยังมีกระแสอนุรักษ์นิยมซึ่งพยายามเหนี่ยวรั้งด้วยการไม่ส่งเสริมบทบาทใหม่ ๆ อันเป็นการเปลี่ยนแปลงของพระสงฆ์เป็นฝ่ายรักษาคุณภาพ หรือความสมดุลของการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่เดียวกัน กลุ่มผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงก็ยังมีทัศนคติที่แตกต่างกันบางประการ

ในการจัดการศึกษาเป็นของกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวได้ว่าโรงเรียนได้ออกจากวัดมานานแล้วอย่างไรก็ตาม พระและศาสนบุคคลอื่น ๆ ที่ยังมีบทบาทในการให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรม และจริยธรรมอันเป็นวิชาหรือความรู้พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสุขสงบ ทั้งในรูปแบบของการศึกษานอกระบบ เช่น ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ห้องสมุดค่ายคุณธรรม อบรมส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น และการศึกษาในระบบ ได้แก่ การดูแลหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรสามัญศึกษา

รัตน์ เดชะรินทร์ มีทัศนะว่า สถาบันศาสนาเป็นสถานที่บริการที่มีความสมบูรณ์แบบมากสำหรับสังคมไทย โดยเฉพาะในสมัยก่อน วัดนอกจากที่ทำหน้าที่ทางศาสนาแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นโรงเรียนของชุมชน เพราะพระสงฆ์เป็นครูสอนอย่างดีมีความเอาใจใส่เป็นพิเศษยิ่งกว่าครูอาชีพในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะเป็นคนในหมู่บ้าน เกิด และเติบโตขึ้นมาในสิ่งแวดล้อมเดียวกับนักเรียนเข้าใจปัญหาของชุมชน มีความผูกพันกับชุมชนอย่างลึกซึ้งจนแยกไม่ออก^{๓๕}

ประกอบ มีโคตรกอง ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า บทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งนั้น จะถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

^{๓๔} วราวุฒิ ธนวรานิข และคณะ, “ผลการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อแรงจูงใจในการประกอบอาชีพอิสระของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบางกะปิ กรุงเทพมหานคร”, *วารสารการวิจัยทางการศึกษา*, (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๓๖).

^{๓๕} ไพรัตน์ เดชะรินทร์, อ่างใน อำนาง บัวศิริ, *รวมข้อคิดเห็นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ด้านการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๘).

(Socialization) และการแสดงบทบาทของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่ที่จะมีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใดขึ้นกับปัจจัย ๓ ประการ^{๗๖} ดังนี้

๑. ความเข้าใจในบทบาทที่ตนเองแสดงหรือปฏิบัติ
๒. ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท
๓. บุคลิกภาพของผู้แสดงบทบาท

สมคิด เพ็งอุดม ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทตามแนวคิดของราล์ฟ (Ralp) โดยสรุปได้ว่า “สถานภาพเป็นฐานะหรือตำแหน่งซึ่งจะเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทของบุคคลตำแหน่งและบทบาทจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไม่สามารถแยกออกจากกันได้เปรียบเสมือนเหรียญคือ ถ้าด้านหนึ่งของเหรียญเป็นตำแหน่งอีกด้านหนึ่งของเหรียญก็เป็นบทบาท”^{๗๗}

ทิพวรรณ เคาวางกุล อธิบายว่าบทบาทคือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคล บทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่สังคมนั้นๆ และพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคน คือ ผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเอง และทฤษฎีบทบาทเป็นข้อตกลงประการแรกที่สถาบันต่างๆ ในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่างๆ ควรปฏิบัติอย่างไร^{๗๘}

ศึกษาจากงานวิจัยพอสรุปได้ว่าบทบาทหลักของพระสงฆ์ คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดำรงชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการพระพุทธศาสนา เรียกว่าบทบาทของครู แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นพระบรมครู ทำหน้าที่ฝึกเทวดาและมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระองค์ฝึกคนธรรมดาให้เป็นคนดี (กัลยาณชน) และกลายเป็นคนประเสริฐ (อริยชน) ในระดับสูงสุดดังนั้นบทบาทของในพระธรรมทูตฐานะพระสงฆ์เป็นบทบาทถาวรตลอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

๒.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมทูต

พระธรรมทูต หมายถึง ผู้นำธรรมะไปเผยแผ่ เทียบได้กับทางฝ่ายบ้านเมือง ก็มีราชทูต มีรัฐทูต แต่ว่าทูตในทางธรรมะมีความหมายต่างจากทูตอื่น ทูตในทางบ้านเมืองนั้นไปเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ เป็นเรื่องของโลกมนุษย์ที่มีการแบ่งกันเป็นหมู่ชน เป็นชนชาติต่างๆ แต่ละชนชาติ ก็ย่อมพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของตนเองราชทูต รัฐทูต ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของแผ่นดิน ของชาติของประเทศนั้นๆ มีหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประเทศของตนเอง ไปเจรจากับประเทศที่ตัวไปทำหน้าที่นั้น ต่างจากพระธรรมทูตที่ว่า พระธรรมทูตนั้นเป็นทูตธรรมะ นำธรรมะไปเผยแผ่แก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ดังมีผู้ได้ศึกษางานวิจัย มาอ้างอิงไว้ดังนี้

^{๗๖} ประกอบ มีโคตรกอง, บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาไทยคดีศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑).

^{๗๗} สมคิด เพ็งอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยในจังหวัดสมุทรสงคราม”, **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕).

^{๗๘} ทิพวรรณ เคาวางกุล, “บทบาทของสตรีชนบทในการร่วมพัฒนาสหกรณ์การเกษตร : ศึกษากรณีสหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดินลาดบัวขาว จำกัด”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๑).

พระมหาประสิทธิ์ รวณพิมาย ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “บทบาทพระธรรมทูตภายในประเทศ : ศึกษาจากกรอบความคิดโครงการพระธรรมทูตสำนักงานพระธรรมทูตสายที่ ๒ เฉพาะกรณีศูนย์งานพระธรรมทูตจังหวัดลพบุรี” สรุปได้ว่า พระธรรมทูตเป็นทั้งบุคคลและสังคมในอุดมคติที่มีวิถีชีวิตอันประเสริฐเรียบง่าย มีอิสรภาพทั้งภายในและภายนอก กล่าวคือ ปราศจากการถูกครอบงำจากกรอบความคิดความเชื่อหรือกระบวนทัศน์ที่ผิดพลาดและระบบโครงสร้างสังคมที่สูญเสียคุณภาพและมีเจตนาธรรมณ์แปลกแยกขัดแย้งกับ พระธรรมทูต^{๗๙}

ปรีชา พงษ์พัฒนา ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “การติดตามและประเมินผลโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา” สรุปได้ว่า คุณสมบัติสำคัญซึ่งจะขาดเสียไม่ได้สำหรับพระธรรมทูตในต่างประเทศ ก็คือพระธรรมทูต จะต้องมีความรู้และภูมิปัญญา ภูมิธรรมก็คือ เป็นผู้ที่หนักแน่นและ สนใจในเรื่องธรรมะ ส่วนภูมิปัญญาก็คือ จะต้องมีความรู้ทางโลก (ศาสตร์สมัยใหม่) กล่าวอย่างสั้นก็คือ พระธรรมทูตที่พึงประสงค์จะต้องมีวิชาและจรรยาตนเอง^{๘๐}

พระมหาสนธิญาณ รักษาภักดี ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “การศึกษาความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรพระธรรมทูตต่อการฝึกอบรม ประจำปี พ.ศ.๒๕๔๑” สรุปได้ว่า การฝึกอบรมพระธรรมทูตมีส่วนอย่างมากในการพัฒนาพระธรรมทูตให้มีความรู้ประสบการณ์ ทักษะที่ดี และมีบทบาทในการสงเคราะห์ประชาชนในด้านต่างๆและช่วยพัฒนาสังคมไทยอย่างมีระบบมากขึ้น ซึ่งนับว่าสอดคล้องกับพุทธดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก”^{๘๑}

สมศรี แก้วกิตติ (๒๕๔๘) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพบัณฑิต (ศรีจันทร์ บุญนรโต) วัดบึงพระลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มตัวอย่างพระภิกษุ ๑๐ รูป ศิษย์วัด ๑๐ คน คฤหัสถ์อุปัฏฐาก ๑๐ คน และพระภิกษุต่างวัด ๑๐ รูป ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพบัณฑิต (ศรีจันทร์) บุญนรโต) มีหลายระยะ ในระยะเริ่มแรกที่บรรพชาสามเณร มีการฝึกฝนตนเองจากการอ่านหนังสือธรรมะ และใช้วิธีการเผยแผ่โดยการแสดงธรรมเทศนา และการปาฐกถาธรรมเป็นหลัก เนื่องจากบุคลิกและ

^{๗๙} พระมหาประสิทธิ์ รวณพิมาย, บทบาทพระธรรมทูตภายในประเทศ : ศึกษาจากกรอบความคิดโครงการพระธรรมทูตสำนักงานพระธรรมทูตสายที่ ๒ เฉพาะกรณีศูนย์งานพระธรรมทูตจังหวัดลพบุรี, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘).

^{๘๐} ปรีชา พงษ์พัฒนา, การติดตามและประเมินผลโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔).

^{๘๑} พระมหาสนธิญาณ รักษาภักดี, “การศึกษาความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรพระธรรมทูตต่อการฝึกอบรม ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๑”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒).

เขาวัดญาณาคี ขยันหมั่นศึกษาค้นคว้า ทำให้เป็นผู้มีความสามารถและแสดงธรรมจนเป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชน^{๕๒}

พระมหาจิระศักดิ์ ธมเมธี (สังฆเมฆ) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ปัญหาภาษาในพระพุทธานุชาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่อง ภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาส” ซึ่งพอสรุปได้ว่าภาษาคน-ภาษาธรรมในแง่ปรัชญา ในความหมาย ลักษณะ ไวยากรณ์ ของภาษาทั้งสองเพื่อมุ่งศึกษาเจตนาของท่านพุทธทาส ในทิศทางเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติและเพื่อให้สังคมมองเห็นคุณค่าสามัญไปสู่ความหมายที่ลึกซึ้งทางศาสนา^{๕๓}

ส่วนงานของพระมหาจิระศักดิ์ ธมเมธี ได้ศึกษาเรื่อง “ปัญหาภาษาในพระพุทธานุชาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่อง : ภาษาคน ภาษาธรรมของท่านพุทธทาส” ซึ่งสัมพันธ์กับงานของผู้วิจัยในเรื่องนี้โดยตรง จากการศึกษางานวิจัยนี้ พบว่าชาวพุทธมีปัญหาเรื่องเข้าใจภาษาธรรมะมากทีเดียว โดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้ว เหลา) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธานุชาสนา” ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ในด้านการเผยแผ่ธรรมท่านสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นที่ปรึกษาทั้งพระภิกษุและภิกษุณี เป็นผู้ได้ยินได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้ามาก ท่านจึงเป็นเหมือนสื่อธรรมที่สามารถแจกแจง ถ้อยคำของพระพุทธเจ้าได้ดี อธิบายธรรมได้ยอดเยี่ยม เป็นที่ยอมรับของพระภิกษุสงฆ์ในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี^{๕๔}

การเผยแผ่ในครั้งพุทธกาล มีสาวกที่ช่วยกันเผยแผ่คำสอน จนมีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนั่นคือ การอาศัยบุคคลเป็นสื่อด้วย อาศัยการสืบทอดด้านภาษาคือ ภาษาบาลีเป็นเครื่องมือของผู้เผยแผ่ด้วย ฉะนั้น ผู้เผยแผ่จะต้องเข้าใจในภาษาบาลี ภาษาธรรม เนื้อหาธรรมของพระพุทธเจ้าด้วย แต่กถาในหลักธรรม ในภาษาศาสตร์ วัฒนธรรมต่าง ๆ ได้ดี จึงจะเป็นนักเผยแผ่ที่ดีได้ ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ปัจจุบันคือ ผู้คนไม่เข้าใจธรรม ก็เนื่องจากว่า ผู้เผยแผ่ใช้ภาษายาก ลึก เข้าใจยาก จากการศึกษางานวิจัยนี้พบว่า ผู้เผยแผ่ยังขาดองค์ความรู้เชิงบูรณาการอีกมาก หากผู้ที่เผยแผ่ธรรมอย่างพระสารีบุตรค่อนข้างยาก จึงเกิดเป็นปัญหาเรื่อง การเผยแผ่คำสอนขึ้นอยู่กับทุกวันนี้

พระมหาอรุณ จิตตคุตโต (สุดประเสริฐ) ได้ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับ “กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม” ซึ่งสรุปประเด็นได้ดังนี้ คืองานที่ท่านพุทธทาสได้ถ่ายทอดนั้น เป็นวิธีการประยุกต์หลักคำสอนเพื่อให้เกิดความทันสมัย ซึ่งมีรูปแบบ ๓ ประเภท ดังนี้

๑. งานเขียนซึ่งทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง

^{๕๒} สมศรี แก้วกิตติ. กระบวนการเผยแผ่พระพุทธานุชาสนาของพระเทพบัณฑิต (ศรีจันทร์ บุญนโร) วัดบึงพระลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘).

^{๕๓} พระมหาจิระศักดิ์ ธมเมธี (สังฆเมฆ), การศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาภาษาในพระพุทธานุชาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคนภาษาธรรมของท่านพุทธทาส, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๕๔} พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา), “บทบาทของพระสารีบุตรเถระ ในการเผยแผ่พระพุทธานุชาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

๒. งานแปลที่แปลมาจากสองภาษา คือ ภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ

๓. งานปาฐกถาเรียกว่า งานพูดที่สื่อลงทางเทป

สรุปได้ว่า สวณโมกข์มีการใช้สื่อที่ทันสมัยและเข้าถึงใจได้ดี เพราะว่่าสื่อเหล่านี้ มีลักษณะน่าเชื่อถือ รู้จริง สุภาพ เข้าใจง่าย ใช้ภาษาทั้งสองอังกฤษและภาษาไทยได้ดี^{๕๕} แต่สำหรับปัญหาในงานวิจัยนี้ พบว่า พระสงฆ์ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในภาษาต่างประเทศอยู่มาก แม้ผลงานทางวัด สวณโมกข์พลาการามได้นำเสนอออกมาดี แต่สำหรับบุคคลทั่วไป ยังขาดพื้นฐานการเข้าใจหลักธรรมและภาษาบาลีอยู่มาก ในขณะที่พระสงฆ์ยังใช้รูปแบบการนำเสนอแบบเดิมๆ อยู่

สรุปจากผลการวิจัย พบว่า พระธรรมทูตในปัจจุบันจะต้องวิสัยทัศน์พยายามสร้างความสัมพันธ์กับทุกชุมชน ทุกศาสนา สาขาอาชีพ ต่างๆ ถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของพระธรรมทูต ที่จะต้องมีความมั่นใจในคุณค่าความดีงาม รู้เข้าใจปัญหาและความต้องการของถิ่นฐานที่จะไป มีวิธีการที่จะสื่อสารกับเขาอย่างได้ผล และมุ่งมั่นต่ออุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา จึงจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดทั้งการฝึกอบรมพระธรรมทูตเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และทัศนคติในด้านการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยแล้ว จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้พระธรรมทูตสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

๒.๔.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระมหาศรีบุญ บุญญาโร (นุชมิตร) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พุทธธรรม หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างขวางออกไป มีผู้เคารพ เลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ ตามสมควรแห่งการปฏิบัตินั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก^{๕๖}

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ในการปาฐกถาพิเศษเรื่อง “วิกฤติการณ์ในพระพุทธศาสนา”^{๕๗} มีเนื้อหาครอบคลุมหลายประเด็น ส่วนเฉพาะที่เกี่ยวกับบทบาทด้านการเผยแผ่ธรรมะของพระในปัจจุบันนั้น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เห็นว่า กลุ่มผู้เรียนรู้อธรรมะมีสองกลุ่ม ได้แก่ คนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่คนรุ่นเก่าต้องการรูปแบบการเผยแผ่แบบเก่า ได้แก่ การเทศน์ ด้วยถ้อยคำอาการที่นิ่งฟังพระเทศน์นั้นได้บุญแล้ว ส่วนคน

^{๕๕} พระมหาอรุณ จิตตคุตโต (สุดประเสริฐ), ศึกษากระบวนการสื่อสารเผยแผ่พุทธธรรมของสวณโมกข์พลาการาม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๕๖} พระมหาศรีบุญ บุญญาโร (นุชมิตร), การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถร (ครูบาอินทรจักรรักษา), *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๕๗} คึกฤทธิ์ ปราโมช ม.ร.ว., อ้างใน พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต, บทบาทของเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคมจังหวัดสมุทรปราการ, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสารคาม, ๒๕๔๖).

รุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะศึกษาในลักษณะวิชาการ ต้องการเหตุผลต้องการอธิบายรายละเอียดให้แจ่มแจ้ง และมีการซักถามได้ เช่น รูปแบบของการปาฐกถาการอภิปราย เป็นต้น

พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโภ) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” ได้กล่าวถึงเทคนิคการเผยแผ่ของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญฐิตธมโม) ว่าได้ใช้เทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรม โดยยึดเทคนิคและรูปแบบการสอนและการสื่อสารตามแนวพุทธผสมผสานกับหลักนิเทศศาสตร์ทั่วไป^{๔๔} โดยได้นำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เทป วีดีโอ หนังสือ และสื่อสารมวลชนอื่นๆ เข้ามาช่วยเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่

พระมหาสนอง ปจฺโจปการี (จ่านิล) ได้กล่าวถึงกลวิธีและเทคนิคประกอบการสอนไว้ว่า สำหรับครูอาจารย์ผู้สอนจะต้องมีความเคารพในพระธรรม คือพูดตามธรรม เอาความถูกต้อง ไม่เอาความถูกใจ วิธีการสอนแบบใดคงไม่ดีไปกว่าวิธีการของพระพุทธเจ้า เพราะการสอนของพระองค์แต่ละครั้งจะดำเนินไปจนบรรลุผลสำเร็จนั้น พระองค์มีกลวิธีและเทคนิคในการสอน ๔ ประการ คือ

๑. แบบสันทสนา เป็นการสอนที่ชี้ให้แจ่มแจ้ง ชัดเจน มิใช่การพูดมากหรือพูดยาวๆ แต่หมายถึงการอธิบายให้คนเข้าใจเรื่องที่พูดนั้นชัดเจนเห็นจริงตามที่พูดจนยอมรับนับถือ อยากนำไปปฏิบัติตาม จะทำได้เช่นนี้ ครูผู้สอนต้องมีการเตรียมตัวอย่างดี โดยใช้วิธีดังนี้

- ๑.๑ การตีความหมาย
- ๑.๒ การขยายความหมาย
- ๑.๓ การอุปมาอุปมัย
- ๑.๔ การยกอุทาหรณ์
- ๑.๕ ใช้อุปกรณ์ประกอบ

๒. แบบสมาทพนา เป็นการสอนชวนใจให้ยอมรับเอาไปปฏิบัติหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่าเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนใจยอมรับ ทำให้อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ เช่นสิ่งใดที่บอกว่ามีประโยชน์ก็บอกให้ทำ สิ่งใดที่ไม่มีประโยชน์ก็เลิกเสีย แต่ต้องใช้หลักการพูด โนม่น้าวจิตใจ อย่งที่เขาพูดปลุกกระดม ต้องใช้วาทศิลป์^{๔๕} ดังนี้

- ๒.๑ เรียกร้องความสนใจ
- ๒.๒ เร้าใจให้เห็นประโยชน์อันจะพึงได้
- ๒.๓ จุดไฟปรารถนา
- ๒.๔ พาลงมือกระทำ

๓. แบบสมุตเตชนา เป็นการสอนเร้าใจให้อารมณ์อาจหาญกล้ากล้า คือปลุกใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจเข้มแข็ง มั่นใจที่จะทำให้อำนาจสำเร็จลงได้ สู้งาน ไม่ท้อท้วง ไม่กลัวยากลำบาก การสอนแบบนี้ เป็นการสอนเพื่อให้เกิดความกล้าหาญ ให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองสูง

^{๔๔} พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโภ), ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖.

^{๔๕} พระมหาสนอง ปจฺโจปการี (จ่านิล), **วิชาธรรมนิเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๕๓๙), เอกสารประกอบการสอน, หน้า ๓๒-๕๑.

เมื่อก้าวโดยสรุป งานทุกอย่างต้องอาศัยพลังธรรมเข้าช่วย มนุษย์ทุกคนก้าวหน้าและประสบความสำเร็จได้ เพราะอาศัยอิทธิบาทธรรม คือคุณธรรมเป็นเครื่องนำไปสู่ความสำเร็จ ทั้ง ๔ ประการ ดังนี้

- ๓.๑ ฉันทะ ได้แก่ เต็มใจทำ ต้องรักงานที่รับผิดชอบ
- ๓.๒ วิริยะ ได้แก่ แข็งใจทำ ต้องมีความมานะอุตสาหะพากเพียร
- ๓.๓ จิตตะ ได้แก่ ตั้งใจทำ ต้องดูแลสอดส่องเอาใจใส่ตลอดเวลา
- ๓.๔ วิมังสา ได้แก่ เข้าใจทำ ต้องใช้ปัญญาไตร่ตรองให้รอบคอบ

๔. แบบสัมปหังสนา เป็นการสอนแบบปลอกซ์โลมใจให้รื่นเริง คือบำรุงจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบาน โดยมุ่งชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้น ทำให้บรรยากาศในที่นั้น ๆ สดชื่นแจ่มใส ไม่ทำให้เขาขบเซาหดหู่ แต่ให้ทำผู้เรียนแจ่มใสปลอดโปร่ง แต่ทำให้เขาแจ่มใสทางจิตใจและสีหน้าก็พลอยอึมเอิบไปด้วย หลักการพูดให้รื่นเริง หมายถึง การพูดการสอนที่ทำให้ผู้ฟังมีจิตใจร่าเริง สรุปเนื้อหาได้ดังนี้

- ๔.๑ พูดหักมุม หมายถึง การพูดหักมุมจากความคิดเดิมของเขา
- ๔.๒ พูดทันสมัย หมายถึง คำพูดที่ทันสมัยเหตุการณ์ เหมาะกับวัยของผู้ฟัง
- ๔.๓ พูดคล้องจอง หมายถึง การพูดสัมผัสอักษรคล้องจองได้ความหมาย เอามาพูด

เชื่อมโยงกันได้อย่างสนุกสนาน

๔.๔ พูดสร้อยคำ หมายถึง การพูดต่อกันเป็นกลอนให้เกิดความสนุกสนาน หรือประดับคำพูดให้แพรวพราวมองเห็นภาพพจน์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

- ๔.๕ พูดตรงไปตรงมา หมายถึง พูดตรงประเด็นให้เห็นชัดเจน
- ๔.๖ พูดพร้อมกันแสดงท่าประกอบ หมายถึง พูดพร้อมแสดงให้ทำตาม
- ๔.๗ พูดแบบแต่งเติมคำ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงคำเก่าที่มีอยู่แล้วเพื่อให้เกิดคำ

ใหม่ที่นำเสนอใจยิ่งขึ้น

๔.๘ พูดเล่าเรื่องซ้ำชั้น หมายถึง การเล่าเรื่องประกอบที่ซ้ำชั้นไม่หยาบโลน ทำให้เกิดประโยชน์ในขณะนั้น หรือทำให้บรรยากาศไม่เครียด สบายอารมณ์

พระมหาสุชญา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง) ได้ศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า พระมหาโมคคัลลานเถระมีบทบาทและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญใน ๓ ด้าน ดังนี้^{๕๐}

๑. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระมหาโมคคัลลานเถระได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิถนาคิภูติ การเป็นสมณทูตในเทวโลกและยมโลก แล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไป

๒. ด้านความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ พระมหาโมคคัลลานะมีความใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้า โดยได้รับตำแหน่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายและตำแหน่งเอตทัคคะในด้านมีฤทธิ์มาก และท่านยัง

^{๕๐} พระมหาสุชญา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง), การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

เป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้ความอนุเคราะห์ รวมทั้งเป็นผู้ประสานความสามัคคีในภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ และสังฆมณฑลไป นอกจากนี้ท่านยังได้เป็นสมณทูตผู้คอยเชื่อมประสานความสัมพันธ์โลกทั้ง ๓ คือ มนุษย์โลก เทวโลก และยมโลก

๓. ด้านการรักษาพระธรรมวินัย พระมหาโมคคัลลานะได้รักษาพระธรรมวินัยไว้ทั้งใน ส่วนของคันถุระและวิปัสสนาธุระ และหลังจากบรรลุโลกุตตรธรรมแล้วท่านได้อบรมสั่งสอนศิษย์ ทั้งหลายให้ประพฤติปฏิบัติตามธรรมอันสมควรแก่ธรรม จนกระทั่งบรรลุญาณภูตญาณทัสสนะ คือรู้ยั้ง เห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็นตามความเป็นจริง

พระมหาจรัญ ปณฺญาวโร (อินทรียงค์) ได้ศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทตั้งแต่ชีวิตเริ่มต้น จนถึงวาระสุดท้ายของท่าน มีความโดดเด่น คือความเป็นผู้มักน้อยสันโดษ พระมหากัสสปเถระ เป็น แบบอย่างของผู้สันโดษที่ก่อให้เกิดความเลื่อมใสของผู้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อันเป็นธรรมเนียม ของนักบวชที่ควรใช้เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติด้านนี้^{๕๑}

ความเป็นผู้คงแก่เรียน ท่านพระมหากัสสปเถระ แม้บวชเมื่ออายุมาก ท่านก็ไม่ทอดธุระ ในพระศาสนามุ่งประพฤติปฏิบัติจนเกิดความสมบูรณ์ในไตรสิกขาจนถึงจุดหมายคือพระอรหันต์ผล เป็น ผู้แตกฉานในองค์ธรรม อบรมสั่งสอนภิกษุทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเป็นที่เคารพของหมู่ภิกษุผู้ ประพฤติดีปฏิบัติชอบ

ท่านพระมหากัสสปเถระ ได้เป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ จนเป็นที่เคารพ ยำเกรงของเพื่อนภิกษุ ถือเป็นการสั่งสอนด้วยการปฏิบัติ ซึ่งมีผลมากกว่าการพูดอบรมสั่งสอนโดยตรง มหาสังฆปาโมกข์ พระมหากัสสปเถระ ได้รับมอบหมายให้เป็นประธานในการทำ สังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกในปีพุทธปรินิพพาน อันเป็นการรักษาหลักการและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ใช้เป็นแนวทางการศึกษาและปฏิบัติสืบต่อมา ซึ่งเป็นต้นแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทสืบมาจนถึง ปัจจุบัน

พระวุฒิกิรณ วุฑฺฒิกิรโณ (พรมพิมพ์) ได้ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของ พระราชวรมณี(ประยูร ธมฺมจิตโต) จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชวรมณีมีจุดเด่น คือ มีเนื้อเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ๆ ให้ขบคิดอยู่ เสมอ โดยใช้ภาษารวมสมัย^{๕๒} ฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุป ประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑. เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม
๒. เนื้อหาประเภทบูรณาการและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
๓. เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา

^{๕๑} พระมหาจรัญ ปณฺญาวโร (อินทรียงค์), การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^{๕๒} พระวุฒิกิรณ วุฑฺฒิกิรโณ(พรมพิมพ์), ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตโต). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๓).

๔. เนื้อหาประเภทวิชาการ

จากการศึกษาวิจัยหนังสือและผลงานของพระราชวรมุนี จำนวน ๔๒ เรื่อง พบว่า พระราชวรมุนี ท่านมีเทคนิคและวิธีการนำเสนอพุทธธรรมที่เด่นชัด ๖ วิธี ดังนี้

๑. นำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ
๒. นำเสนอโดยวิธีการยกอุปมาเปรียบเทียบ
๓. นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ปรัชญา คำคม โคลง บทประพันธ์ และบทกลอน เป็นต้น
๔. นำเสนอโดยวิธีการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่าง ๆ
๕. นำเสนอโดยวิธีการยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย
๖. นำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

ผลการสำรวจทัศนคติของพระภิกษุสามเณรทั้งสองกลุ่มที่มีต่อการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งและเห็นด้วยต่อบุคลิกลักษณะเนื้อหาพุทธธรรม และเทคนิควิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนีที่นำเสนอ และมีความพอใจอยู่ในระดับดีมากต่อการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนีในปัจจุบัน หนังสือสองเรื่องที่พระภิกษุสามเณรทั้งสองกลุ่มอ่านมากกว่าครึ่ง คือเรื่องปลุกปลอบใจยามวิฤตและพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์

พระมหาบุญเลิศ ธมมทสสี (โอรุสสุ) ได้ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปรีสุทโธ) จากการศึกษาค้นคว้า หลวงพ่อคุณท่านเป็นพระที่ประชาชนศรัทธาเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เพราะท่านประสบความสำเร็จในการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสนทนา หรือตอบปัญหา หรือว่าการใช้สื่อสัญลักษณ์ คือการเคาะหัวแทนการประพรมน้ำพุทธมนต์ และวัดอุ้มงคลการฝั่งตะกรุด จะมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด โดยเฉพาะนักข่าว หรือสื่อมวลชนจะติดตามเสนอข่าวสารของท่านอยู่เสมอ ไม่ว่าจะท่านจะพูดอะไร คำพูดนั้นมักเป็นที่สนใจกันเป็นอย่างมาก มีเรื่องที่จะต้องศึกษา^{๙๓}

พระมหาสัณญา ปญญาวิจิตโต (โปรงใจ) ได้ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณจนโก “หลวงตา แพร่เยื่อไม้”) จากการศึกษาค้นคว้า ท่านได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติ และการเทศน์ธรรมวัตรตามแบบประเพณีโบราณดังกล่าว มาเป็นการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์และนำเข้าสู่การปาฐกถาธรรม-บรรยายธรรมอภิปราย ไต่ถามที่ และการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ ยังใช้การเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนต่างๆเช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แลกบันทึกลงเสียง และจัดพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายคือ มุ่งที่จะให้ผู้ฟังที่มีโลภะ โทสะ โมหะ ก็ให้หายจากโลภะ โทสะ โมหะ ลงบ้าง ผู้ฟังที่มีความทุกข์ก็ให้คลายจากความทุกข์บ้าง ผู้ฟังที่มีความประพฤติไม่ได้อย่างใดอย่างหนึ่งก็ให้เลิก ลด ละได้ หรือผ่อนให้คลายลงได้ โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องสั้นสะท้อนให้เห็นค่านิยมและปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมไทยสมัยนั้น ท่านได้ให้คำแนะนำ

^{๙๓}พระมหาบุญเลิศ ธมมทสสี (โอรุสสุ), “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปรีสุทโธ)”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

และเสนอความคิดเห็นเชิงแก้ไขปรับปรุงในเรื่องต่าง ๆ ชักจูงโน้มน้าวจิตใจบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขในสังคม และส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องต่างๆ ที่สังคมไทยยังบกพร่อง^{๙๔}

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข ได้ศึกษาประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข พบว่า จากความคิดเห็นของวิทยากรจำนวน ๒๐ คน (ร้อยละ ๖๒.๕) และผู้เข้าอบรมจำนวน ๒๒๖ คน (ร้อยละ ๖๙.๘) ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจและประสิทธิผลของสื่อ การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาพบว่า เกิดประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข เนื่องจากผู้ส่งสารอันได้แก่คุณแม่ดร.สิริ กิริณชัยและวิทยากรสามารถโน้มน้าวใจผู้รับสาร/ผู้เข้าอบรม ให้คล้อยตามเนื้อหาสาระ/ธรรมะโดยการใช้สื่อต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ จนทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านความรู้และสำนึก อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรมของตน ให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรวมของระดับเจตนาในการรักษาศีล ๕ และงดเว้นอบายมุขหรือสิ่งเสพติด เช่น สุรา บุหรี่ ยาบ้า กัญชา โคเคน เล่นการพนัน เที่ยวกลางคืน พบว่า ก่อนเข้าอบรมค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับงดเว้นได้มากที่สุดเท่ากับ ๔.๖๖ หลังเข้าอบรมค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับเดิมแต่มีค่าเฉลี่ยสูงเพิ่มขึ้นเท่ากับ ๔.๘๑”^{๙๕}

สรุปจากเอกสารวรรณกรรม และ วิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด จะเห็นได้ว่าบทบาทของพระธรรมที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีการพัฒนาไปตามสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง ต้องอาศัยวิธี และ รูปแบบในการเผยแผ่ที่ถูกต้อง อาศัยทฤษฎี และ วิธีปฏิบัติต่าง ๆ อันเป็นที่ยอมรับ และเหมาะสมกับความเป็นพระสงฆ์ จะต้องมีการประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงต้องอาศัยรูปแบบเทคนิควิธีการที่ผสมผสานกันระหว่างรูปแบบและแนวทางปฏิบัติของพระธรรมทูตกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ หรือแม้กระทั่งในอินเทอร์เน็ตก็สามารถเผยแผ่ธรรมได้ แต่ขณะเดียวกันก็จะต้องไม่ขัดกับหลักธรรมวินัยไม่ให้เกิดความเสียหายสมณะสาธูป ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาเทคนิค และวิธีการต่างที่เห็นว่าจะเป็นการประโยชน์ต่อการนำไปใช้ประกอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเทคนิคการเทศน์ วิธีการพูด วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ล้วนแต่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ประยุกต์ใช้เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต เพื่อให้เป็นที่สนใจของคนรุ่นใหม่มากยิ่งขึ้น

^{๙๔} พระมหาสิริญา ปณญาวิจิตโต(ไปรงใจ), ศึกษาวิจัยรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณจินโก, “หลวงตา-แพรวเยื่อไม้”). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๙๕} ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข, ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

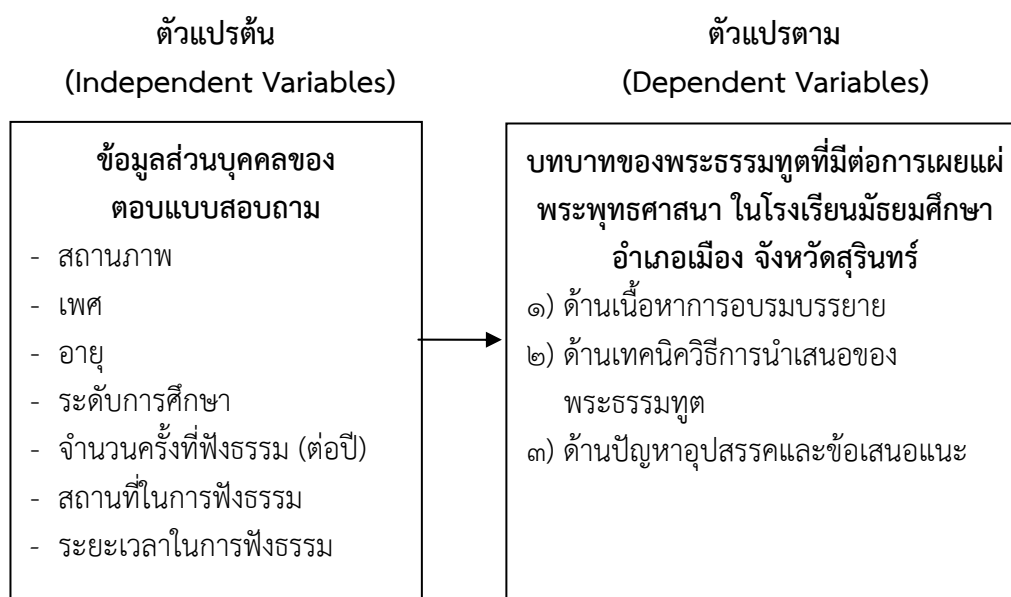
๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนครั้งที่ฟังธรรม (ต่อปี) สถานที่ในการฟังธรรม และระยะเวลาในการฟังธรรม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ใน ๓ ด้าน ด้านเนื้อหาการอบรมบรรยาย ด้านเทคนิควิธีการการแสดงธรรมของพระธรรมทูต ด้านปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ ดังแผนภาพที่ ๒.๑

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์” เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงทัศนคติความรู้ที่มีต่อการปฏิบัติหน้าที่บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันจะส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกทั้งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาบุคลากร ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป ซึ่งผู้วิจัยมีขั้นตอนในการดำเนินการศึกษาวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีวิธีศึกษา ดังนี้

- ๓.๑.๑ ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาจากหนังสือ วารสาร เอกสาร บทความ การสืบค้นข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๓.๑.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการอาศัยแบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ครู และ นักเรียนที่มีความคิดเห็นกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีจำนวน ๑๐,๑๐๐ คน (ข้อมูลจาก : กองงานพระธรรมทูตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์, มิถุนายน ๒๕๕๔)

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครู และ นักเรียนที่มีความคิดเห็นกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยตารางสำเร็จรูปคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)^๑ ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ตามตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนครูและนักเรียนที่ใช้ในการวิจัยจำแนกตามระดับโรงเรียน

ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน ๑๙ แห่ง	๘,๘๕๘ คน
โรงเรียนขยายโอกาส จำนวน ๖ แห่ง	๑,๒๔๒ คน
รวม	๑๐,๑๐๐ คน

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๘๔ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อวัด บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยมีขั้นตอนลักษณะ และ การตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

- ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีกับปัจจัยมีผลต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากเอกสาร และ งานวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้
- กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- กำหนดวัตถุประสงค์ประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ ที่ปรึกษา
- สร้างเครื่องแล้วนำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข
- นำเครื่องมือที่สร้างเสร็จแล้วไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
- ปรับปรุงแก้ไข

^๑ ชานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นนทบุรี : บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑, หน้า ๔๗.

๗. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นตามกรอบของการศึกษาเรื่อง บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบให้เลือกตอบ (Check List) จำแนกตาม สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา การพึงธรรม สถานที่ และระยะเวลา จำนวน ๗ ข้อ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านเนื้อหาการอบรมบรรยาย ๒) ด้านเทคนิคและวิธีการนำเสนอ ๓) ด้านรูปแบบการบรรยายธรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale)^๒ มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕	หมายถึง	เห็นด้วยมากที่สุด
๔	หมายถึง	เห็นด้วยมาก
๓	หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
๒	หมายถึง	เห็นด้วยน้อย
๑	หมายถึง	เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended) ประกอบด้วย ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแก้ไขในการเผยแผ่

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ
๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และ ความครอบคลุมของเนื้อหาที่ต้องการศึกษาแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม สำหรับผู้ชาญที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามจำนวน ๕ ท่าน ดังนี้

^๒ ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

(๑) ผศ.สำราญ อิมจิตต์ อาจารย์ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) ผศ.ธวัชชัย ไชยสา อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๓) ผศ.อนุภูมิ โขวเกษม อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๔) อาจารย์ผดุง วรรณทอง อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๕) อาจารย์เดช ชูจันอัด อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้ และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC)^๓ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๕ ถึง ๑.๐ มีบางข้อที่ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า ๐.๕ ผู้วิจัยได้ทำการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๓. หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try-out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาช(Cronbach)^๔ ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๓๖

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ดังนี้

๓.๔.๑ การเตรียมการก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) ขอนหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อความร่วมมือไปยังผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อขออนุญาตทำการแจกแบบสอบถามกับครู และนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๓๘๔ ฉบับ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยขอความร่วมมือและขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูล

๒) นัดหมายวัน เวลาในการเก็บรวบรวมแบบทดสอบคืน ตามวันเวลาที่นัดหมาย

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

^๔ Cronbach, Lee J. *Essentials of psychological testing*, 4 th ed., (New York : Harper & Row,1971), p. 223.

๓.๔.๒ การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) เข้าพบกลุ่มตัวอย่างเพื่อแนะนำตนเอง และชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และขอความร่วมมือพร้อมทั้งชี้แจงรายละเอียดในการตอบแบบสอบถาม รวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเอง

๒) แจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่าง รวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างให้ได้ครบตามจำนวนพร้อมตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลทุกฉบับการดำเนินการภายหลังเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยต้องรวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างให้ครบถ้วนทุกรูปและผู้วิจัยจะดำเนินการ ดังนี้

๓) นำแบบสอบถามที่ได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้อง พร้อมทั้งจัดทำลกรหัส (Coding) และตรวจสอบการลกรหัสด้วยผู้วิจัยเองโดยเรียงลำดับตั้งแต่ ๐๑-๓๘๔

๔) นำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์สำเร็จรูปทางสถิติด้านสังคมศาสตร์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑) นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลกรหัส (Coding Form)

๒) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓) การวิเคราะห์ข้อมูล

(๑) ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

(๒) ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ใช้สถิติการวิเคราะห์เป็นค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

(๓) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๕ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๔.๕๐ - ๕.๐๐	หมายความว่า เห็นด้วยมากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๓.๕๐ - ๔.๔๙	หมายความว่า เห็นด้วยมาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๒.๕๐ - ๓.๔๙	หมายความว่า เห็นด้วยปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๕๐ - ๒.๔๙	หมายความว่า เห็นด้วยน้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๐๐ - ๑.๔๙	หมายความว่า เห็นด้วยน้อย

^๕ ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, หน้า ๑๐๘.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษา เรื่อง “บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ผู้ศึกษาวิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งได้ใช้ค่าสถิติความถี่ (frequency) ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) การวัดความสำคัญของบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยให้คะแนนแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Ratio Scale) สำหรับลักษณะคำถามประกอบด้วยข้อความที่ให้ความสำคัญในแต่ละด้าน การวัดระดับความสำคัญความพึงพอใจใช้มาตราวัดของไลเคิร์ต (Likert' Scale) ในการแปลผลเพื่อเขียนรายงาน

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาได้แบ่งการวิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูลเป็น ๔ ตอน ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ รูปแบบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และ นักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวน และค่าร้อยละ จำแนกตามสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n = ๓๘๔)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
๑. สถานภาพ		
ครู	๑๖	๔.๒๐
นักเรียน	๓๖๒	๙๔.๓๐
อื่น ๆ	๖	๑.๕๐
๒. เพศ		
ชาย	๑๓๗	๓๕.๗๐
หญิง	๒๔๗	๖๔.๓๐
๓. อายุ		
๑๐ - ๑๒ ปี	๑๐	๒.๖๐
๑๓ - ๑๕ ปี	๒๔๗	๕๘.๙๐
๑๖ - ๑๘ ปี	๑๒๖	๓๒.๘๐
๑๙ ปีขึ้นไป	๒๒	๕.๗๐
๔. ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิมหาวิทยาลัย		
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	๒๓๐	๕๙.๙๐
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	๑๓๒	๓๔.๔๐
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒	๐.๕๐
ปริญญาตรี	๑๔	๓.๖๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๖	๑.๖๐
๕. จำนวนครั้งที่ฟังธรรม		
๑ ครั้ง	๓๐	๗.๘๐
๒ ครั้ง	๖๔	๑๖.๗๐
๓ ครั้ง	๘๐	๒๐.๘๐
๔ ครั้ง	๓๒	๘.๓๐
๕ ครั้งขึ้นไป	๑๗๘	๔๖.๔๐

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
๖. สถานที่ในการฟังธรรม		
วัด	๑๗๕	๔๕.๖๐
โรงเรียน	๑๘๕	๔๘.๒๐
อื่น ๆ	๒๔	๖.๓๐
๗. ระยะเวลาในการฟังธรรม		
น้อยกว่า ๑ ชั่วโมง	๓๑	๘.๑๐
๑ ชั่วโมง	๒๐๗	๕๓.๙๐
น้อยกว่า ๒ ชั่วโมง	๕๔	๑๔.๑๐
๒ ชั่วโมงขึ้นไป	๙๒	๒๔.๐๐
รวม	๓๘๔	๑๐๐.๐๐

จากข้อมูลตารางที่ ๔.๑ จำนวน และ ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจำแนกตามสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๓๘๔ คน สามารถอธิบายได้ดังนี้

๑. สถานภาพ จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๓๘๔ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๙๔.๓๐ มีสถานภาพเป็นนักเรียน รองลงมา คือ ร้อยละ ๔.๒๐ มีสถานภาพเป็นครู ร้อยละ ๑.๕๐ เป็นสถานภาพอื่น ๆ ตามลำดับ

๒. เพศ จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๓๘๔ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๖๔.๓๐ เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๓๕.๗๐ เป็นเพศชาย ตามลำดับ

๓. อายุ จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๓๘๔ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๕๘.๙๐ มีอายุ ๑๓-๑๕ ปี รองลงมา คือ ร้อยละ ๓๒.๘๐ มีอายุ ๑๖-๑๘ ปี ร้อยละ ๕.๗๐ มีอายุ ๑๙ ปี ขึ้นไป และร้อยละ ๒.๖๐ มีอายุ ๑๐-๑๒ ปี ตามลำดับ

๔. ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิการศึกษา จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๓๘๔ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๕๙.๙๐ กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น รองลงมา คือ ร้อยละ ๓๔.๔๐ กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ ๓.๖๐ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ ๑.๖๐ วุฒิการสูงกว่าปริญญาตรี และร้อยละ ๐.๕๐ วุฒิการศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาตรี ตามลำดับ

๕. จำนวนครั้งที่ฟังธรรม จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๓๘๔ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๔๖.๔๐ มีจำนวนครั้งที่ฟังธรรมจำนวน ๕ ครั้งขึ้นไป รองลงมา คือ ร้อยละ ๒๐.๘๐ มีจำนวนครั้งที่ฟังธรรมจำนวน ๓ ครั้ง ร้อยละ ๑๖.๗๐ มีจำนวนครั้งที่ฟังธรรม ๒ ครั้ง และร้อยละ ๑๖.๘๐ มีจำนวนครั้งที่ฟังธรรม ๑ ครั้ง ตามลำดับ

๖. **สถานที่ในการฟังธรรม** จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๓๘๔ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ ๔๘.๒๐ ใช้สถานที่ฟังธรรมที่โรงเรียน รองลงมาคือ ร้อยละ ๔๕.๖๐ ใช้สถานที่ฟังธรรมที่วัด และร้อยละ ๖.๓๐ ใช้สถานที่ฟังธรรมอื่น ๆ ตามลำดับ

๗. **ระยะเวลาในการฟังธรรม** จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๓๘๔ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ ๕๓.๙๐ มีช่วงระยะเวลาในการฟังธรรม ๑ ชั่วโมง รองลงมา คือ ร้อยละ ๒๔.๐๐ มีช่วงระยะเวลาในการฟังธรรม ๒ ชั่วโมงขึ้นไป ๑๔.๑๐ มีช่วงระยะเวลาในการฟังธรรม น้อยกว่า ๒ ชั่วโมง และร้อยละ ๘.๑๐ มีช่วงระยะเวลาในการฟังธรรม น้อยกว่า ๑ ชั่วโมง ตามลำดับ

๔.๒ รูปแบบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ระดับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของครู และนักเรียน แปลค่าเฉลี่ยโดยยึดระดับเกณฑ์ความคิดเห็น แบ่งเป็น ๕ ระดับ ดังนี้^{๙๘}

ระดับค่าเฉลี่ย	๔.๒๑ - ๕.๐๐	มากที่สุด
ระดับค่าเฉลี่ย	๓.๔๑ - ๔.๒๐	มาก
ระดับค่าเฉลี่ย	๒.๖๑ - ๓.๔๐	ปานกลาง
ระดับค่าเฉลี่ย	๑.๘๑ - ๒.๖๐	น้อย
ระดับค่าเฉลี่ย	๑.๐๐ - ๑.๘๐	น้อยที่สุด

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความพึงพอใจของครู และนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวม และรายด้าน

(n = ๓๘๔)

ที่	บทบาทของพระธรรมทูต	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{x}	S.D.	การแปลผล
๑	ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต	๔.๑๗	.๔๕๐	มาก
๒	ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต	๔.๐๓	.๕๐๒	มาก
๓	ด้านรูปแบบการแสดงธรรมของพระธรรมทูต	๓.๙๔	.๕๗๒	มาก
ภาพรวม		๔.๐๕	.๔๔๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ครู และนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีความพึงพอใจต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕ เมื่อพิจารณาโดยรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๗ รองลงมา คือ ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านรูปแบบการแสดงธรรมของพระธรรมทูต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

^{๙๘} ประกอบ วรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความพึงพอใจของครู และนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเนื้อหาการอบรม

(n = ๓๘๔)

ที่	บทบาทของพระธรรมทูต ด้านเนื้อหาการอบรม	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{x}	S.D.	การแปลผล
๑	หัวข้อธรรมที่อบรมบรรยายเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน	๔.๐๑	.๖๙๕	มาก
๒	เนื้อหาตรงกับหัวข้อที่อบรมบรรยาย	๔.๐๔	.๖๖๕	มาก
๓	ให้แง่คิด นำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน	๔.๒๘	.๗๑๗	มากที่สุด
๔	ใช้การประยุกต์คำสอนฟังเข้าใจง่าย	๓.๙๘	.๗๐๔	มาก
๕	หัวข้อธรรมเหมาะสมกับผู้ฟัง	๔.๑๐	.๗๐๐	มาก
๖	สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม	๔.๑๕	.๗๔๓	มาก
๗	ชักนำให้เกิดความรักความสามัคคีกัน	๔.๒๗	.๗๒๑	มากที่สุด
๘	ชักนำให้เกิดความรักความสามัคคีกัน	๔.๒๗	.๗๔๔	มากที่สุด
๙	เป็นแนวทางสร้างกฎระเบียบวินัยในกลุ่มได้	๔.๑๐	.๗๔๖	มาก
๑๐	ให้รู้จักแสดงความกตัญญูทเวที่ต่อผู้มีพระคุณ	๔.๔๐	.๖๗๘	มากที่สุด
๑๑	ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนการสอน	๔.๒๑	.๗๘๖	มากที่สุด
๑๒	เน้นให้มีความเข้าใจหลักศีลธรรมที่ดีงาม	๔.๒๔	.๗๑๐	มากที่สุด
๑๓	สอนให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น	๔.๒๖	.๖๗๗	มากที่สุด
ภาพรวม		๔.๑๗	.๔๕๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ครู และนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ มีความพึงพอใจต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูตโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๗ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ให้แง่คิด นำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน ชักนำให้เกิดความรักความสามัคคีกัน ให้รู้จักแสดงความกตัญญูทเวที่ต่อผู้มีพระคุณ ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนการสอน เน้นให้มีความเข้าใจหลักศีลธรรมที่ดีงาม สอนให้รู้จักคิดเป็นทำเป็น ในอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความพึงพอใจของครู และนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ

(n = ๓๘๔)

ที่	บทบาทของพระธรรมทูต ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{x}	S.D.	การแปลผล
๑	พระธรรมทูตมี เทคนิค และ วิธีการชักจูง ความสนใจของผู้ฟัง	๔.๑๕	.๗๑๕	มาก
๒	ความสามารถในการพูดโน้มน้าวจิตใจผู้ฟัง	๔.๐๔	.๗๑๔	มาก
๓	มีการสร้างบรรยากาศในการอบรมบรรยายธรรม	๔.๐๓	.๗๒๐	มาก
๔	พระธรรมทูตพูดชักจูงให้อยู่ในอาการเสียบสงบ	๔.๐๔	.๗๘๗	มาก
๕	พระธรรมทูตใช้ท่าทางประกอบการอบรมบรรยาย	๓.๙๓	.๘๐๐	มาก
๖	พระธรรมทูตมีกิจกรรมหรือการตอบปัญหาธรรมะ	๔.๐๕	.๗๐๖	มาก
๗	พระธรรมทูตนำสวดมนต์ไหว้พระ	๔.๑๓	.๗๗๒	มาก
๘	พระธรรมทูตเล่านิทานชาดกประการบรรยาย	๓.๙๕	.๘๒๔	มาก
๙	กิจกรรมที่สร้างสรรค์	๓.๙๙	.๘๓๕	มาก
ภาพรวม		๔.๐๓	.๕๐๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ครู และนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ มีความพึงพอใจต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความพึงพอใจของครู และนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านรูปแบบการแสดงธรรม

(n = ๓๘๔)

ที่	บทบาทของพระธรรมทูต ด้านรูปแบบการแสดงธรรม	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{x}	S.D.	การแปลผล
๑	การใช้อุปกรณ์การในการบรรยาย	๓.๗๘	.๙๓๔	มาก
๒	การยกอุทาหรณ์ เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา	๓.๙๙	.๗๕๖	มาก
๓	การทำเป็นตัวอย่าง	๓.๙๑	.๘๒๒	มาก
๔	การเล่นภาษา เล่นคำ และการใช้คำในความหมายใหม่ ๆ	๓.๙๐	.๘๒๔	มาก
๕	อุบายเลือกคน และ การปฏิบัติรายบุคคล	๓.๙๐	.๘๑๖	มาก
๖	การรู้จักจังหวะ และโอกาส ความยืดหยุ่นในการบรรยาย	๓.๙๔	.๗๗๖	มาก
๗	การนำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน	๔.๑๐	.๗๖๗	มาก
๘	ระยะเวลาในการบรรยายธรรมเหมาะสมมากน้อยเพียงใด	๔.๐๔	.๗๔๑	มาก
ภาพรวม		๓.๙๔	.๕๗๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ครู และนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีความพึงพอใจต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านรูปแบบการแสดงธรรมนั้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๙๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และ นักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิการศึกษา จำนวนครั้งที่ฟังธรรม สถานที่ในการฟังธรรม และ ระยะเวลาในการฟังธรรม ตามสมมติฐานที่ ๑-๗ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๖ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามสถานภาพ

(n = ๓๘๔)

บทบาทของพระธรรมทูต	สถานภาพ						F	Sig
	ครู (๑๖ คน)		นักเรียน (๓๖๒ คน)		อื่น ๆ (ผอ.โรงเรียน) (๖ คน)			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านเนื้อหาการอบรม	๔.๓๐	.๒๔๐	๔.๑๗	.๔๕๕	๔.๑๗	.๕๙๗	.๖๕๗	.๕๓๐
ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ	๔.๒๐	.๔๖๘	๔.๐๒	.๕๐๒	๔.๐๗	.๖๓๘	.๙๕๐	.๓๘๘
ด้านรูปแบบการแสดงธรรม	๓.๙๖	.๔๖๙	๓.๙๔	.๕๗๗	๓.๙๗	.๕๘๓	.๐๒๐	.๙๘๐
ภาพรวม	๔.๑๕	.๓๑๗	๔.๐๔	.๔๔๙	๔.๐๗	.๕๙๙	.๔๕๖	.๖๓๔

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ครู นักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีสถานภาพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ตามระดับนัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ตารางที่ ๔.๗ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามสถานภาพ โดยจำแนกตามเพศ

(n = ๓๘๔)

บทบาทของพระธรรมทูต	เพศ				t	Sig
	ชาย (๑๓๗ คน)		หญิง (๒๔๗ คน)			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านเนื้อหาการอบรมของ	๔.๑๒	.๕๑๐	๔.๒๐	.๔๑๒	๙.๔๑๙	.๐๐๒**
ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ	๔.๐๑	.๕๑๖	๔.๐๔	.๔๙๕	.๗๗๘	.๓๗๘
ด้านรูปแบบการแสดงธรรม	๓.๙๒	.๕๗๓	๓.๙๕	.๕๗๑	.๓๕๔	.๕๕๒
ภาพรวม	๔.๐๒	.๐๒๑	๔.๐๖	.๔๓๒	๓.๕๔๐	.๐๖๑

* มีนัยสำคัญด้านสถิติที่ระดับ ๐.๕

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ครู นักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม และรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ครู นักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีช่วงเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันในด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรม

ตารางที่ ๔.๘ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามอายุ

(n = ๓๘๔)

บทบาทของพระธรรมทูต	อายุ								F	Sig
	อายุ ๑๐ - ๑๒ ปี (๑๐ คน)		อายุ ๑๓ - ๑๕ ปี (๒๒๖คน)		อายุ ๑๖ - ๑๘ ปี (๑๒๖คน)		อายุ ๑๙ ปี ขึ้นไป (๒๒ คน)			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านเนื้อหาการอบรม	๔.๕๓	.๒๖๒	๔.๑๖	.๔๘๐	๔.๑๔	.๔๑๐	๔.๒๖	.๓๕๙	๒.๕๖๒	.๐๕๕
ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ	๔.๒๓	.๔๘๔	๔.๐๖	.๕๓๑	๓.๙๓	.๔๓๓	๔.๑๖	.๕๐๒	๒.๙๔๑	.๐๓๓*
ด้านรูปแบบการแสดงธรรม	๔.๒๒	.๖๙๑	๓.๙๕	.๕๘๓	๓.๘๘	.๕๕๓	๓.๙๔	.๔๘๘	๑.๒๖๓	.๒๘๗
ภาพรวม	๔.๓๒	.๔๐๑	๔.๐๖	.๔๗๑	๓.๙๙	.๔๐๓	๔.๑๓	.๓๙๘	๒.๓๘๔	.๐๖๙

* มีนัยสำคัญด้านสถิติที่ระดับ ๐.๕

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ครู นักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีช่วงอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ครู นักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีช่วงอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันในด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ

ตารางที่ ๔.๙ ผลการการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามชั้นปีการศึกษา/วุฒิการศึกษา

(n = ๓๘๔)

บทบาทของพระธรรมทูต	ชั้นปีการศึกษา/วุฒิการศึกษา										F	Sig
	ชั้นมัธยมศึกษา ตอนต้น (๒๓๐ คน)		ชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลาย (๑๓๒ คน)		ต่ำกว่าปริญญาตรี (๒ คน)		ปริญญาตรี (๑๕ คน)		สูงกว่าปริญญาตรี (๖ คน)			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านเนื้อหาการอบรม	๔.๑๘	.๔๗๘	๔.๑๕	.๔๑๓	๔.๒๖	.๐๕๔	๔.๓๐	.๒๕๗	๔.๑๗	.๕๙๗	.๔๒๒	.๗๙๒
ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ	๔.๐๖	.๕๓๕	๓.๙๕	.๔๓๒	๔.๔๔	.๐๐๐	๔.๑๖	.๔๙๒	๔.๐๗	.๖๓๘	๑.๖๒๒	.๑๖๘
ด้านรูปแบบการแสดงธรรม	๓.๙๖	.๘๕๗	๓.๙๐	.๗๕๕	๓.๘๘	.๗๐๗	๓.๙๗	.๖๘๕	๓.๙๘	.๖๙๐	.๓๑๐	.๘๗๑
ภาพรวม	๔.๐๗	.๔๗๒	๔.๐๐	.๔๐๕	๔.๑๙	.๑๙๔	๔.๑๔	.๓๓๖	๔.๐๗	.๕๙๙	.๗๔๐	.๕๖๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ครู นักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีระดับชั้นปีการศึกษา/วุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ครู นักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีวุฒิมัธยมศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันในด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ

ตารางที่ ๔.๑๐ ผลการการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามจำนวนครั้งที่ฟังธรรม

(n = ๓๘๔)

บทบาทของพระธรรมทูต	จำนวนครั้งที่ฟังธรรม										F	Sig
	๑ ครั้ง (๓๐ คน)		๒ ครั้ง (๖๔ คน)		๓ ครั้ง (๘๐ คน)		๔ ครั้ง (๓๒ คน)		๕ ครั้งขึ้นไป (๑๗๘ คน)			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านเนื้อหาการอบรม	๔.๐๘	.๓๘๙	๔.๑๐	.๔๔๘	๔.๒๑	.๔๔๙	๔.๑๙	.๔๖๔	๔.๒๐	.๔๕๙	๑.๐๖๙	.๓๗๒
ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ	๓.๘๗	.๕๓๖	๔.๐๑	.๔๘๔	๔.๑๒	.๔๙๕	๔.๐๙	.๔๗๗	๔.๐๑	.๕๐๗	๑.๗๑๐	.๑๔๗
ด้านรูปแบบการแสดงธรรม	๓.๗๖	.๖๑๓	๓.๙๒	.๕๗๔	๓.๙๖	.๕๙๒	๔.๐๔	.๕๐๐	๓.๙๕	.๕๖๖	๑.๐๕๗	.๓๗๘
ภาพรวม	๓.๙๐	.๔๗๑	๔.๐๑	.๔๒๑	๔.๑๐	.๔๓๖	๔.๑๑	.๔๕๖	๔.๐๕	.๔๕๓	๑.๓๐๗	.๒๖๗

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ครู นักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีจำนวนครั้งที่ฟังธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ตามระดับนัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ตารางที่ ๔.๑๑ ผลการการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามสถานที่ในการฟังธรรม

(n = ๓๘๔)

บทบาทของพระธรรมทูต	สถานที่ในการฟังธรรม						F	Sig
	วัด (๑๗๕ คน)		โรงเรียน (๑๘๕ คน)		อื่น ๆ (๒๔ คน)			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ด้านเนื้อหาการอบรม	๔.๑๕	.๔๘๗	๔.๑๙	.๔๒๗	๔.๒๐	.๓๕๗	.๓๖๒	.๖๙๗
ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ	๔.๐๕	.๕๑๙	๔.๐๓	.๔๘๓	๓.๘๙	.๕๒๖	๑.๐๘๔	.๓๓๙
ด้านรูปแบบการแสดงธรรม	๓.๙๐	.๕๗๓	๓.๙๘	.๕๗๒	๓.๙๒	.๕๖๔	.๗๙๗	.๔๕๑
ภาพรวม	๔.๐๓	.๔๗๑	๔.๐๗	.๔๒๖	๔.๐๐	.๔๒๓	.๓๔๙	.๗๐๖

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ครู นักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีสถานที่ในการฟังธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ตามระดับนัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ตารางที่ ๔.๑๒ ผลการการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และนักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยจำแนกตามระยะเวลาในการฟังธรรม

(n = ๓๘๔)

บทบาทของพระธรรมทูต	ระยะเวลาในการฟังธรรม								F	Sig
	น้อยกว่า ๑ ชั่วโมง (๓๑ คน)		๑ ชั่วโมง (๒๐๗ คน)		น้อยกว่า ๒ ชั่วโมง (๕๔ คน)		๒ ชั่วโมงขึ้นไป (๙๒ คน)			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
ด้านเนื้อหาการอบรม	๔.๐๗	.๕๐๕	๔.๑๗	.๔๒๗	๔.๑๕	.๔๙๙	๔.๒๓	.๔๕๓	๑.๑๔๑	.๓๓๒
ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ	๓.๙๒	.๕๔๐	๔.๐๖	.๔๖๓	๓.๙๖	.๕๔๔	๔.๐๖	.๕๔๖	๑.๒๑๐	.๓๐๖
ด้านรูปแบบการแสดงธรรม	๓.๗๖	.๗๑๖	๓.๙๖	.๕๒๗	๓.๘๕	.๕๙๕	๔.๐๑	.๕๙๑	๒.๐๓๕	.๑๐๘
ภาพรวม	๓.๙๑	.๕๑๐	๔.๐๖	.๔๑๐	๓.๙๘	.๔๘๕	๔.๑๐	.๔๗๔	๑.๗๖๗	.๑๕๓

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ครู นักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีระยะเวลาในการฟังธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม และรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ตามระดับนัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ตารางที่ ๔.๑๓ ตารางสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	t	F	Sig	ผลการทดสอบสมมติฐาน	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
สมมติฐานที่ ๑ ครู และนักเรียนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความพึงพอใจต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน	-	๓.๔๕	๐.๖๓		✓
สมมติฐานที่ ๒ ครู และนักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน	๓.๕๔	-	๐.๐๖	✓	
สมมติฐานที่ ๓ ครู และนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน	-	๒.๓๘	.๐๖	✓	
สมมติฐานที่ ๔ ครู และนักเรียนที่มีระดับชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน	-	.๗๔๐	๐.๕๖	✓	

ตารางที่ ๔.๑๓ (ต่อ)

สมมติฐาน	t	F	Sig	ยอมรับ	ปฏิเสธ
สมมติฐานที่ ๕ ครู และนักเรียนที่มีจำนวนครั้งที่ฟังธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน	-	๑.๓๐	๐.๒๖		✓
สมมติฐานที่ ๖ ครู และนักเรียนที่มีสถานที่ในการฟังธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน	-	๐.๓๔	๐.๗๐		✓
สมมติฐานที่ ๗ ครู และนักเรียนที่มีระยะเวลาในการฟังธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน	-	๑.๗๖	๐.๑๕		✓

จากตารางที่ ๑๓ พบว่า ผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย ที่ยอมรับสมมติฐาน ได้แก่ สมมติฐานที่ ๒ สมมติฐานที่ ๓ และสมมติฐานที่ ๔ ส่วนสมมติฐานที่ ๑, ๕, ๖, และ ๗ ปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open-Ended) ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงประกอบตาราง ตามด้านการบริหารจัดการ ดังนี้

๑) ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต

ตารางที่ ๔.๑๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต

ปัญหา อุปสรรค	จำนวน/คน	ร้อยละ
๑. ขาดอุปกรณ์และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่ใช้ในการอบรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาการบรรยายที่มากขึ้น	๓๔	๘.๘๕
๒. ไม่ค่อยมีการสาธิต หรือการยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจได้มากขึ้น	๖๓	๑๖.๔๐
๓. ขาดความเข้าใจในเนื้อหาบางคำที่ผู้ฟังๆ แล้วไม่เข้าใจที่พระธรรมทูตพูดนำเสนอที่เป็นภาษาพระเกินไป	๑๒๐	๓๑.๒๕
๔. เวลาในการบรรยายน้อยเกินไป ไม่มีช่วงที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้สนทนาสอบถาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อปฏิบัติให้ชัดเจน	๑๔๓	๓๗.๒๓
๕. พระธรรมทูตควรยึดหลักการสอนศีลธรรมให้มาก	๒๔	๖.๒๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่าปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต ส่วนใหญ่ พบว่าพระธรรมทูตมีเวลาในการบรรยายน้อยเกินไป ไม่มีช่วงที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้สนทนาสอบถาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อปฏิบัติให้ชัดเจน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๒๓

๒) ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต

ตารางที่ ๔.๑๕ ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต

ปัญหา อุปสรรค	จำนวน/คน	ร้อยละ
๑. ขาดสื่ออุปกรณ์ในการนำเสนอประกอบการบรรยาย เพื่อจูงใจให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจมากขึ้น	๔๘	๑๒.๕
๒. ความสนใจ โดยขาดการใช้วิธีการสนทนา ถามตอบปัญหาจากเรื่องที่ได้บรรยายแล้ว	๙๘	๒๕.๕๒
๓. พระธรรมทูตบางรูปยังขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดหลักศีลธรรม	๕๖	๑๔.๕๘
๔. พระธรรมทูตบางรูปยังขาดการใช้วิธีนำเสนอที่ดี เพราะขาดความรู้ทางทางธรรมะ	๓๗	๙.๖๓
๕. ขาดการวัดความรู้ของผู้ฟังก่อน และ หลัง ทำให้ไม่ทราบความรู้ความต้องการของผู้ฟัง	๑๔๕	๓๗.๗๖

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่าปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต ส่วนใหญ่ พบว่าพระธรรมทูตขาดการวัดความรู้ของผู้ฟังก่อน และ หลัง ทำให้ไม่ทราบความรู้ความต้องการของผู้ฟัง คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๗๖

๓) ด้านรูปแบบการแสดงผลของพระธรรมทูต

ตารางที่ ๔.๑๖ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านรูปแบบการแสดงผลของพระธรรมทูต

ปัญหา อุปสรรค	จำนวน/คน	ร้อยละ
๑. พระธรรมทูตบางรูปใช้เวลาบรรยายยาวเกินไป ทำให้เกิดดิ้งเคลียดแก่ผู้ฟัง	๒๒	๕.๗๒
๒. หลักธรรมที่นำเสนออาจสูงเกินไป ทำให้เกิดความสนใจน้อยเพราะฟังแล้วไม่เข้าใจ	๗๔	๑๙.๒๗
๓. พระธรรมทูตบางรูปยังขาดความรู้ความเข้าใจในการนำเสนอรูปแบบ ที่ไม่เหมาะสมกับวัย	๖๕	๑๖.๙๒
๔. พระธรรมทูตบางรูปที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนยังมีทักษะไม่พอ	๘๖	๒๒.๓๙
๕. อยากให้พระธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนให้มากกว่านี้	๑๓๙	๓๖.๑๙

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่าปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านรูปแบบการแสดงผลของพระธรรมทูต ส่วนใหญ่ พบว่าครูและนักเรียนอยากให้พระธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนให้มากกว่านี้ คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑๙

๔.๕ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ใน ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต (๒) ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต (๓) ด้านรูปแบบการแสดงผลของพระธรรมทูต สามารถสรุปได้ ดังนี้

(๑) ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญถึงประเด็นด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูตนั้น พบว่า พระธรรมทูตในจังหวัดสุรินทร์มีการประชุมกันทุกเดือน เพื่อทราบปัญหา และสภาพความเป็นอยู่ของโรงเรียนที่จะไปอบรม และเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาสิ่งที่ขัดข้อง สำหรับปัญหาและอุปสรรคในด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูตก็คือ เวลาในการบรรยายน้อยเกินไป ไม่มีช่วงที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้สนทนาสอบถาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อปฏิบัติให้ชัดเจน^๑

(๒) ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญถึงประเด็นด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต นั้น พบว่า พระธรรมทูตในจังหวัดสุรินทร์ มีการเรียนรู้เทคนิคการอบรมนานๆครั้ง ส่วนมากจะใช้อุปกรณ์เท่าที่มีตามสภาพที่เป็นอยู่ จึงเข้าสู่กระบวนการอบรมเด็กได้เท่าที่ควร^๒

สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูตจังหวัดสุรินทร์นั้นก็คือ ขาดการวัดความรู้ของผู้ฟังก่อน และ หลังทำให้ไม่ทราบความรู้ความต้องการของผู้ฟัง^๓

(๓) ด้านรูปแบบการแสดงผลของพระธรรมทูต

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญถึงประเด็นด้านรูปแบบการแสดงผลของพระธรรมทูตนั้น พบว่า พระธรรมทูตในจังหวัดสุรินทร์ได้มีการเข้ามาอบรมเรียนรู้รูปแบบการนำเสนอ ทั้งในส่วนกลางตามระยะเวลาที่ส่วนกลางจัด เพื่อนำรูปแบบไปใช้อบรมเด็กและเยาวชนต่อไป^๔

สำหรับปัญหาและอุปสรรคนั้นพบว่า ระยะเวลาการอบรมยังมีน้อย ครูและนักเรียนอยากให้พระธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนให้มากกว่านี้^๕

^๑ สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ), เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ วัดศาลาลอย พระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๕.

^๒ สัมภาษณ์ พระโสภณปริยัตยาภรณ์ (ฉัตร สจจวโร), รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ วัดพรหมสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก, เจ้าคณะอำเภอเขวาสินรินทร์ วัดโพธิ์รัตนวิเวก ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.

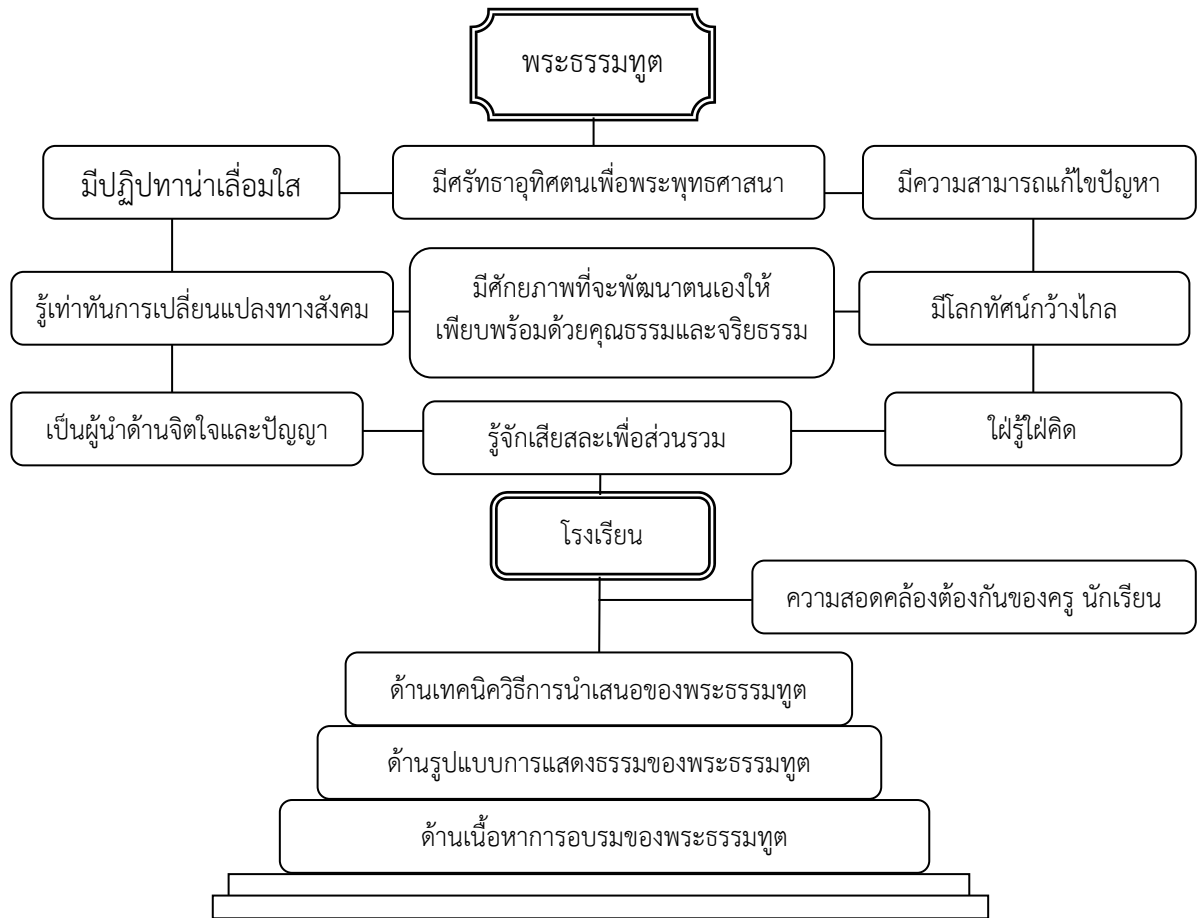
^๔ สัมภาษณ์ พระครูปัญญาวิมลสุนทร (คุณ คุณวาทมน,.) ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์ วัดแสงบูรพา ตำบลสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูวิมลขันติธรรม (อภิสิทธิ์ ขนติสาโร), เจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์ วัดจุมพลสุทธาวาส ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๕.

๔.๖ บทสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยผู้วิจัยได้ทำการวิจัยแบบเชิงปริมาณ โดยมีการสำรวจความคิดเห็นของครู และ นักเรียนกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งผู้วิจัยถือว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้สามารถตอบเจตน์ของผู้ทำวิจัยได้ตามที่ผู้วิจัยต้องการที่จะทราบ โดยเฉพาะเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถาม ถามความคิดเห็นแบบอิสระภาพ ไม่ปิดกั้น และในการทำวิจัยครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงความคิดของครู และ นักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้ทราบถึงความต้องการที่จะให้พระธรรมทูตเข้าไปมีบทบาทในการเผยแผ่ด้วยสื่อการสอนและเทคนิคต่างๆ มากยิ่งขึ้น

ดังนั้น หลังจากผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยแล้ว ทำให้รู้ทราบถึงความรู้ใหม่ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระธรรมทูตต้องมีการปรับกลยุทธ์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ผู้วิจัยขออธิบายเป็นแบบโมเดลได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๕.๑ โมเดลผลสรุปของการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๕.๑ ผู้วิจัยขอสรุประบบขั้นตอนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต ตามความคิดใหม่ที่ผู้วิจัยได้จากการทำวิจัย โดยสรุปเป็นโมเดล โมเดลดังกล่าวนี้เราสามารถมองเห็นได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต นั้นพระธรรมทูตเองจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะที่ทำงานตามคุณลักษณะแบบอย่างของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๙ ประการ เพื่อการทำงานด้านเผยแผ่ในสังคมปัจจุบันต้องก้าวเท่าทันโลกและอยู่ในโลกปัจจุบันอยู่รู้ทัน โดยวิธีการสอนและเทคนิคต่างๆก็จะต้องมีความพร้อมที่จะนำเสนอในรูปแบบใหม่ให้สอดคล้องกับกับครูและนักเรียนในโรงเรียนในยุคอีกด้วย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู และ นักเรียนต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ ต่อบทบาทของพระธรรมทูต ที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครู และ นักเรียน จำนวน ๓๘๔ คน การวิจัยครั้งนี้สร้างแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิการศึกษา จำนวนครั้งที่ฟังธรรม สถานที่ในการฟังธรรม ระยะเวลาในการฟังธรรม และสอบถามแบบปลายเปิด (Openond questions) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ได้แก่ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านเนื้อหาการอบรมบรรยาย ด้านเทคนิคและวิธีการนำเสนอ และด้านรูปแบบการบรรยาย ธรรม วิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) เฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่าความถี่ (t-test) ในกรณีตัวแปรสองกลุ่ม และทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรสามกลุ่มขึ้นไป และทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งผลการวิจัยได้สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. ผู้ตอบแบบสอบถามคือ ครู และ นักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา ในอำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ สถานภาพ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นนักเรียน จำนวน ๓๖๒ คิดเป็นร้อยละ ๙๔.๓๐ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๔๗ คนคิดเป็นร้อยละ ๖๔.๓๐ ช่วงอายุ พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง ๑๓-๑๕ ปี จำนวน ๒๔๗ คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๙๐ ระดับช่วงชั้นเรียนที่ศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๒๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๙๐ จำนวนครั้งที่ฟังธรรม พบว่าส่วนใหญ่มีจำนวนครั้งที่ฟังธรรม ๕ ครั้งขึ้นไป จำนวน ๑๗๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๔๐ สถานที่ในการฟังธรรม พบว่า ส่วนใหญ่มีสถานที่ฟังธรรมที่โรงเรียน จำนวน ๑๘๕ คิดเป็นร้อยละ

๔๘.๒๐ ระยะเวลาในการฟังธรรม พบว่า ส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่ฟังธรรม ครั้งละ ๑ ชั่วโมง จำนวน ๒๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๙๐

๕.๑.๒ รูปแบบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวม รายด้านและรายข้อ

๑. ในภาพรวม พบว่า ครู และนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม ทุกด้านอยู่ในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๗ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านรูปแบบการนำเสนอของพระธรรมทูต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔

๒. ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต พบว่า ครู และนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านให้รู้จักแสดงความกตัญญูทวดต่อผู้มีพระคุณ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๗ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ใช้การประยุกต์คำสอนฟังเข้าใจง่าย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘

๓. ด้านเทคนิคและวิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต พบว่า ครู และนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านด้านเทคนิคและวิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต โดยรวมอยู่ในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ พระธรรมทูตมีเทคนิค และวิธีการชักจูง ความ สนใจของผู้ฟัง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ พระธรรมทูตใช้ท่าทางประกอบการอบรมบรรยาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓

๔. ด้านรูปแบบการบรรยายธรรมของพระธรรมทูต พบว่า ครู และนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ด้านรูปแบบการบรรยายธรรมของพระธรรมทูต โดยรวมอยู่ในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยเท่ากับมากที่สุด คือ การนำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๐ ส่วนข้อที่มีค่าน้อยที่สุด คือ การใช้อุปกรณ์การในการบรรยาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘

๗. **ระยะเวลาในการฟังธรรม** พบว่า ครู และนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีระยะเวลาในการฟังธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในภาพรวม และรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกัน โดยไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ ครู และนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๓๘๔ คน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในด้านต่าง ๆ คือด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต ด้านเทคนิคและวิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต และด้านรูปแบบการบรรยายธรรมของพระธรรมทูต ผลการศึกษานำสู่การอภิปรายผล ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากว่าบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ย่อมเป็นพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านจิตวิทยาที่พระธรรมทูตผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผ่านการอบรมมาจากหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายนั้น ๆ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ สมคิด เพ็งอุดม^๑ ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยาได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งสถานภาพต่างๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติบทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพ จึงแยกจากกันไม่ได้

จากความหมายดังที่กล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ อยู่ในระดับมาก คือ พระธรรมทูตมีหลักสำหรับหลักปฏิบัติเกี่ยวกับเนื้อหาสาระที่นำไปเผยแผ่นั้น ผู้รับสารหรือบุคคลผู้ฟังธรรม และหลักการสำหรับนำไปปฏิบัติแก่ครู และนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปรยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่าคุณสมบัติของพระธรรมทูตที่สำคัญมี ๔ ประการ ดังนี้

^๑ สมคิด เพ็งอุดม, อ้างแล้ว, หน้า ๙.

๑. มั่นใจในคุณค่า ความดีงาม ของพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ จะต้องมีความมั่นใจว่าเรามีดีที่จะให้แก่เขา หมายความว่าพระธรรมทูตต้องมั่นใจในสิ่งที่มีว่าเป็นสิ่งที่ดีแท้เป็นสิ่งที่เลิศ เป็นสิ่งที่ประเสริฐ และเป็นประโยชน์ที่จะช่วยเหลือเขาได้เป็นข้อสำคัญอันดับแรก

๒. ต้องเป็นผู้เข้าใจปัญหาและความต้องการของถิ่นฐาน ที่พระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย คือ ไปในถิ่นของเขา ถ้าไม่รู้จักเขาให้เพียงพอ ก็จรรู้สึกหวั่นไหวได้ง่าย จึงต้องรู้เท่าทันเขาตามความเป็นจริง เช่น รู้ว่าเขามีปัญหาอะไร ขาดอะไร ต้องการอะไร โดยการสังเกตสังคมของเขาทั้งจุดเด่นและจุดด้อย พร้อมรู้จักภูมิหลังของเขาด้วยว่าเจริญด้านไหน อะไรเป็นเหตุปัจจัยแห่งความเจริญและไม่เจริญ เพื่อช่วยเขาได้อย่างถูกต้อง

๓. มีวิธีการที่จะสื่อสาร ทั้งรู้จักปัญหาและความต้องการของคน ที่พระธรรมทูตจะไปช่วย ก็ต้องมีวิธีที่จะช่วยเขา งานพระธรรมทูตก็คือการนำเอาธรรมไปให้มหาชน ด้วยการพัฒนาวิธีการ คือ เพื่อนำสิ่งที่ดีไปให้แก่มหาชนและไปสนองความต้องการของมหาชน นำเขาไปสู่ทางที่ดีงามมีความสุขได้สำเร็จ

๔. มุ่งมั่นแน่วแน่ต่ออุดมการณ์ ของพระพุทธศาสนา เพื่อจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์แต่เดิมทำหน้าที่เป็นพระธรรมทูต เริ่มแต่ยุคพระอรหันต์สาวกรุ่นแรกๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงส่งไปประกาศพระศาสนา^๒

จากความหมายดังที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การประกาศพระพุทธศาสนาปัจจุบันนี้ ไม่ควรใช้วิธีเทศน์อย่างเดียว ควรเปิดโอกาสให้ผู้สงสัยได้ซักถาม และอธิบายให้ผู้ฟังคลายความสงสัยและได้ทราบข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง เป็นการประเมินผลไปในตัวตามความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ ซึ่งประกาศพระศาสนาให้ชาวต่างประเทศฟัง จะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ด้านภาษา มีปฏิภาณ ปฏิสัมภทา ปัญญาอันแตกฉานในปฏิภาณ คือไหวพริบในการที่จะโต้ตอบ แต่ต้องโต้ตอบโดยฉับพลัน และความรู้ต้องแน่นต้องพร้อม ธรรมะที่เรียนไปแล้วตั้งแต่นักธรรมตรี นักธรรมโทและนักธรรมเอก มีประโยชน์มากที่สุด ในปัจจุบันความรู้เรื่องการเจริญกรรมฐาน เป็นที่สนใจของชาวต่างประเทศมาก เพราะฉะนั้น การมีความรู้พร้อมทั้งทางด้านปริยัติและปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ดีที่จะได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษหากมีความรู้ด้านปริยัติเพียงอย่างเดียวจะได้รับความสนใจจากคนบางกลุ่มเท่านั้น คนที่ปฏิบัติได้แต่อธิบายไม่ได้ ก็เป็นเรื่องที่ยากต่อการเผยแผ่ให้คนอื่น ได้รู้วิธีการและผลแห่งการปฏิบัติ

ด้านเทคนิคและวิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ อยู่ในระดับมาก คือ พระธรรมทูตมีการสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่อง ถึงแม้ผู้ถ่ายทอดจะมีความรู้ดีสักเพียงใดก็ตาม หากขาดอูบายการสอนที่ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความสนใจได้ การสอนนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จ หรือภาษาปัจจุบันเรียกว่าขาดเทคนิคในการสอนการอบรม ในการใช้กลวิธีหรือเทคนิคการสอนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ พระวุฒิกรณ์ วุฒิกรโณ (พรมพิมพ์) ได้ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต) จาก

^๒ พระธรรมปิฎก (ประยุตโต ปยุตโต), **บทบาทและหน้าที่ของพระธรรมทูตในต่างแดน, อนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ** (รุ่นที่ ๑), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๒-๒๕.

การศึกษาพบว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชวรมณีมีจุดเด่น คือ มีเนื้อเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษารวมสมัย ฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑. เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม
๒. เนื้อหาประเภทบูรณาการและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
๓. เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา
๔. เนื้อหาประเภทวิชาการ

จากการศึกษาวิจัยหนังสือและผลงานของพระราชวรมณี จำนวน ๔๒ เรื่อง พบว่า พระราชวรมณี ท่านมีเทคนิคและวิธีการนำเสนอพุทธธรรมที่เด่นชัด ๖ วิธี ดังนี้

๑. นำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ
๒. นำเสนอโดยวิธีการยกอุปมาเปรียบเทียบ
๓. นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ปรัชญา คำคม โคลงบท ประพันธ์ และบทกลอน เป็นต้น
๔. นำเสนอโดยวิธีการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่าง ๆ
๕. นำเสนอโดยวิธีการยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย
๖. นำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

ด้านรูปแบบการบรรยายธรรมของพระธรรมทูตพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ อยู่ในระดับมาก คือ มีรูปแบบการบรรยาย ใช้อุปกรณข้อเปรียบเทียบ ยกข้ออุปมา ยกสุภาษิตเรื่องซ้ำกัน ทำให้เกิดความบรรเทิงแก่ผู้ฟัง ซึ่งสอดคล้องกับรัชช เพื่อองประกัสสร ได้กล่าวในหนังสือแนะนำวิธีการเทศน์ ว่า โครงของการเทศน์ประกอบด้วยส่วนสำคัญทั้งหมด ๓ องค์ คือ อุเทศ ได้แก่

- ๑) หัวข้อเรื่องที่เรายกขึ้นอ้างอิง
- ๒) นิเทศ ได้แก่ การอธิบายหัวข้อในเชิงปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ โดยใช้วิธีอธิบายแบบ ๔ ส. คือ สันทสสนา เทศน์ได้แจ่มแจ้ง สมาทปนา เกิดแรงจูงใจ สมุตเตชนา ชวนให้ทำตาม และสัมปหังสนา ทำให้เกิดความบันเทิงใจต่อผู้ฟัง ดังคำประพันธ์ที่ว่า “ชี้แจงให้แจ่มชัดดีเอน ชักจูงให้พอใจจัดเต้า ปลุกใจให้เรงการประกอบดีพอ ให้เพลินพรหมพจน์เร้าสื่อนี้วิธีสอน”^๓
- ๓) ปฏินิเทศ ได้แก่ การสรุปใจความหรือสรุปสาระทั้งหมดพอสมควร เป็นการฝากข้อคิดคติธรรมก่อนจบเทศนาในแต่ละครั้ง

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตาม สถานภาพ เพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิการศึกษา จำนวนครั้งที่ฟังธรรม สถานที่ในการฟังธรรม ระยะเวลาในการฟังธรรม พบว่า

^๓ รัชช เพื่อองประกัสสร, แนะนำวิธีการเทศน์, (ขอนแก่น : คลังนารธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๒-๓.

๑) ครู และ นักเรียน ที่มีสถานภาพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ไม่แตกต่างกัน มีความสอดคล้อง ประสพสุข พันธูประยูร กล่าวว่ “บทบาทคือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคม”^๔

พระสงฆ์นอกจากมีบทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน และ ปลูกฝังความมีคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนแล้ว พระสงฆ์ยังต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็กเห็นด้วยซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการอบรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้ซึมซับภาพลักษณ์แห่งความดีความเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนี้

๒) ครู และ นักเรียน ที่มีเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕ ยอมรับตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ มีความสอดคล้อง ผลการวิจัยของ **ประกอบ มีโคตรกอง** ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า บทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งนั้น จะถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และการแสดงบทบาทของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่จะมีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใดขึ้นกับปัจจัย ๓ ประการ ดังนี้

๑. ความเข้าใจในบทบาทที่ตนเองแสดงหรือปฏิบัติ
๒. ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท
๓. บุคลิกภาพของผู้แสดงบทบาท

๓) จากการศึกษา พบว่า อายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕ ยอมรับตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ มีความสอดคล้อง จำนวนค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวไว้ว่ากับแนวคิดของพุทธจริยธรรมทางสังคมที่ว่า พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทยมาก โดยเริ่มตั้งแต่หลักศีลธรรม การให้ทาน ความกตัญญูกตเวที^๕ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนทั้งด้านการส่งเสริมอาชีพ และการพัฒนาจิตใจไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้ประชาชนรู้จักเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกัน เพื่อนำบทบาทของวัดและพระสงฆ์กลับคืนมาจากการแส่แห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องจากระบบการพัฒนาแบบตะวันตกเข้ามาในสังคมไทย เกือบ ๗๐-๘๐ ปี^๖

^๔ ประสพสุข พันธูประยูร, “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”, รายงานการวิจัยเรื่อง, (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕).

^๕ จำนวนค์ อติวัฒน์สิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๕-๑๙๙.

^๖ ทศนีย์ ทองสว่าง, สังคมไทย, ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗).

๔) จากการศึกษา พบว่า ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕ ยอมรับตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสนธิญาณ รักษาภักดิ์ ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “การศึกษาความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรพระธรรมทูตต่อการฝึกอบรม ประจำปี พ.ศ.๒๕๔๑” สรุปได้ว่าการฝึกอบรมพระธรรมทูตมีส่วนอย่างมากในการพัฒนาพระธรรมทูตให้มีความรู้ประสบการณ์ทัศนคติที่ดี และมีบทบาทในการสงเคราะห์ประชาชนในด้านต่างๆและช่วยพัฒนาสังคมไทยอย่างมีระบบมากขึ้น ซึ่งนับว่าสอดคล้องกับพุทธดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก”^๗

๕) จากการศึกษา พบว่า จำนวนครั้งที่ฟังธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ไม่แตกต่างกัน เป็นเพราะว่าการฟังธรรมที่มีจำนวนครั้งมากน้อยกว่ากันไม่ได้เป็นตัวชี้วัดในความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัย พระมหาประสิทธิ์ รวณพิมาย ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “บทบาทพระธรรมทูตภายในประเทศ : ศึกษาจากกรอบความคิดโครงการพระธรรมทูตสำนักงานพระธรรมทูตสายที่ ๒ เฉพาะกรณีศูนย์งานพระธรรมทูตจังหวัดลพบุรี” สรุปได้ว่า พระธรรมทูตเป็นทั้งบุคคลและสังคมในอุดมคติที่มีวิถีชีวิตอันประเสริฐเรียบง่าย มีอิสรภาพทั้งภายในและภายนอก กล่าวคือ ปราศจากการถูกครอบงำจากกรอบความคิดความเชื่อหรือกระบวนทัศน์ที่ผิดพลาดและระบบโครงสร้างสังคมที่สูญเสียคุณภาพและมีเจตนารมณ์แปลกแยกขัดแย้งกับ พระธรรมทูต^๘

๖) จากการศึกษาพบว่าสถานที่ในการฟังธรรมที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ไม่แตกต่างกัน เป็นเพราะว่า ครู และ นักเรียนส่วนใหญ่ได้เรียนรู้ธรรมได้รับการอบรมพื้นฐานมาบ้างแล้ว จึงไม่มีผลต่อความคิดเห็นต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ประสพสุข พันธุ์ประยูร**^๙ กล่าวว่า “บทบาทคือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคมพระสงฆ์นอกจากมีบทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังความมีคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนแล้ว พระสงฆ์ยังต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็กเห็นด้วยซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการอบรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้ซึม

^๗ พระมหาสนธิญาณ รักษาภักดิ์, “การศึกษาความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรพระธรรมทูตต่อการฝึกอบรม ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๑”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑).

^๘ พระมหาประสิทธิ์ รวณพิมาย, “บทบาทพระธรรมทูตภายในประเทศ : ศึกษาจากกรอบความคิดโครงการพระธรรมทูตสำนักงานพระธรรมทูตสายที่ ๒ เฉพาะกรณีศูนย์งานพระธรรมทูตจังหวัดลพบุรี”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘).

^๙ ประสพสุข พันธุ์ประยูร, “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”, **รายงานการวิจัยเรื่อง**, (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕).

ซึ่งภาพลักษณ์แห่งความดีความเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนี้

๗) จากการศึกษา พบว่า ระยะเวลาในการฟังธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ไม่แตกต่างกัน เป็นเพราะว่า ระยะเวลาในการฟังธรรมของครู และนักเรียนไม่มีผลต่อบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สอดคล้องกับการศึกษางานวิจัยของกรรณิการ ขวัญอารีย์ ได้แบ่งลักษณะบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้ คือ^{๑๐}

๑. บทบาทที่กำหนดไว้ หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิ และหน้าที่ของตำแหน่งไว้

๒. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทแต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำ ในหน้าที่ของตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรง ตามบทบาทอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้

๓. บทบาทที่กระทำจริง (The performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่กระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่งๆ

๔. เมื่อก้าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันกระทั่งเป็นไปในอนาคต จะเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชนผู้นับถือ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และอีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นเหมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของประเทศไทยทั้งด้านสังคม และวัฒนธรรม

๕. ส่วนเหตุปัจจัยที่ทำให้พระสงฆ์ต้องมีการพัฒนาบทบาทของตนเอง เพื่อความเหมาะสมในสังคมนั้น ประกอบด้วย ๒ สาเหตุหลัก ดังนี้^{๑๑}

๑. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาท เนื่องจากชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านการสื่อสารมวลชน ค่านิยมด้านความเชื่อดั้งเดิม รวมไปถึงการแทรกแซงของภาครัฐ นักการเมืองนักธุรกิจเอกชน

๒. ปัจจัยภายใน ได้แก่ องค์กรของพระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาท เนื่องจากปัจจัยภายในองค์กรเอง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของพระสงฆ์ กฎหมายคณะสงฆ์ การประชุมพระสังฆาธิการ และทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการกล่อมเกลามาอย่างยาวนาน

พระสงฆ์นอกจากมีบทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน และ ปลูกฝังความมีคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนแล้ว พระสงฆ์ยังต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็กเห็นด้วยซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการอบรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้ซึมซับภาพลักษณ์แห่ง

^{๑๐} กรรณิกา ขวัญอารีย์, บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕).

^{๑๑} คณินันต์ย์ จันทบุต, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, *งานวิจัยภาควิชาประวัติศาสตร์*, (คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูอุบลราชธานี, ๒๕๓๐).

ความดีความเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังที่ วารุณี ธนวรานิซ และคณะได้กล่าวว่า “แบบอย่างจะทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้าให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยการสังเกต ทำให้เกิดทัศนคติ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมเปลี่ยนไปตามลักษณะ แบบอย่างที่สังเกต นอกจากกระบวนการสังเกต จะทำให้เกิดการเรียนรู้กฎเกณฑ์ของพฤติกรรมแล้ว บุคคลยังสามารถใช้กฎเกณฑ์เหล่านี้ ในการประเมินพฤติกรรมตนเอง ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ได้แก่ ความปิติเมื่อสามารถทำตามมาตรฐานที่ตนตั้งไว้หรือเสียใจ ละอายใจ เมื่อกระทำผิดจากกฎเกณฑ์ มาตรฐานที่กำหนดไว้”^{๑๒}

ซึ่งสถานภาพส่วนบุคคลของครู และนักเรียนที่มี สถานภาพ เพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิ การศึกษา จำนวนครั้งที่พึงธรรม สถานที่ในการพึงธรรม ระยะเวลาในการพึงธรรม ย่อมมีความคิดเห็น ที่แตกต่างกันไปตาม ประสบการณ์ แต่อย่างไรก็ตามบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในระดับดีมาก

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับนำไปปฏิบัติ

๑) ผลการวิจัยสามารถนำไปพัฒนาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา ต่างๆ ในเขตอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

๒) หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรนำผลการวิจัยนี้ไปพัฒนาเผยแผ่ให้สอดคล้องกับ องค์การที่ตนเองรับผิดชอบได้

๓) ควรทำเป็นคู่มือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

๔) ควรศึกษาในเขตพื้นที่อื่น เพื่อประโยชน์ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษารูปแบบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ใน โรงเรียนมัธยมศึกษา ในต่างอำเภอต่างจังหวัด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและใกล้เคียงมากขึ้น

๒) ควรมีการศึกษารูปแบบบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับ วิทยาลัย หรือ วิทยาลัย เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างกัน และนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๓) ควรมีการนำผลการศึกษาที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับโรงเรียน หรือหน่วยงานที่สังกัดให้ เกิดประโยชน์ ตามวัตถุประสงค์

^{๑๒} จรินทร์ ยังสังข์, บทบาทของพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม, วิทยานิพนธ์ปริญญา ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖).

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๓๙.

อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. คู่มือพัฒนาวัดอุทยานการศึกษาในวัด ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑).

กรมประชาสัมพันธ์. ระเบียบคณะกรรมการว่าด้วยการบริหารโครงการพระธรรมจาริก.

(กรุงเทพมหานคร : นีลนาราการพิมพ์, ๒๕๓๔.

_____ . คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

๒๕๒๘.

_____ . คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

จางงศ์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๔๕-๔๖.

ธวัช เพ็ญประภัสสร. แนะนำวิธีการเทศน์. ขอนแก่น : คลังนาธรรมชาติ, ม.ป.ป.

ประเวศ วะสี. หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ

ซีเมนต์ไทย, ๒๕๓๙.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. มงอมนาคต. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๗.

บรรจบ บรรณรุจิ. อีสติมหาสาวก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕๔๔.

_____ . เล่มนี้มีปัญหา. กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). งานพระธรรมทูตในพระธรรมทูตในต่างประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓

_____ . พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร : โอเอ็นจีการพิมพ์, ๒๕๔๒.

พระมหาลิขิต รัตนสาลี. การสอนยึดเด็กเป็นศูนย์กลางตามแนวพุทธศาสตร์. นิตยสาร

สาระวิชาการ ธรรมทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน กรกฎาคม

บรรณานุกรม(ต่อ)

- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **อุตมการณ์และบทบาทของพระธรรมทูต**
สายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์. อนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑.
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **นักศึกษสงฆ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระราชวรมณี (ประยูร ธรรมจิตโต). **บุญเป็นที่สุดแห่งการสร้างสรรค์ชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภาและบันลือธรรม, ๒๕๔๓.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา.** : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธรรมวฑฒโน). **วิชาการเทศนา.** กรุงเทพมหานคร : เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๔.
- พระวิสุทธิภัทรธาดา(ประสิทธิ์ พุทธิศรี). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถรสมาคม.**
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระโสภณธรรมวาที(บุญมา อาคมบุญโญ). **วิชาการเทศนา.** กรุงเทพมหานคร : เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๔.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. ใน เอกสารประกอบการสอนชุด มนุษย์กับสังคม. นนทบุรี :** โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **รายงานสัมมนาโครงการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย.**
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- สมคิด โชติกวณิชย์. **ประวัติและผลงานด้านศิลปวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขานุการกรม กรมศิลปากร, ๒๕๔๐.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. **การพัฒนาชนบทแนวพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา**
 กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๓๐.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามงคลอาจารย์. (ช่วง วรบุญโญ) **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กองแผนงาน**
 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- สมาน งามสนิท. **องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวแห่งพุทธะ.**
 กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. **ศาสนากับการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๔.

บรรณานุกรม(ต่อ)

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐.
อภิชัย พันธเสน. พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือก
ใหม่. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙.

(๒) งานวิจัย

กรมศาสนา. แนวทางการพัฒนาพระสังฆาธิการ. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กรรณิกา ขวัญอารีย์. บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการ
พัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์
ศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.

คะนิงนิตย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. งานวิจัยภาควิชา
ประวัติศาสตร์. คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูอุบลราชธานี,
๒๕๓๐.

จรินทร์ ยังสังข์. บทบาทของพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖.

ณัฐนนท์ ประกายสันติสุข. ประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาจิต
ให้เกิดปัญญาและสันติสุข. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ทิพวรรณ เดาวางกูร. บทบาทของสตรีชนบทในการร่วมพัฒนาสหกรณ์การเกษตร : ศึกษากรณี
สหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดินลาดบัวขาว จำกัด. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๑.

นงเยาว์ ปิฎกัรัชต์. บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช”,
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาเอกไทยคดีศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐.

ประสพสุข พันธุ์ประยูร. บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของ
ประเทศไทย. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

ปรีชา พงษ์พัฒนา. การติดตามและประเมินผลโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ :
ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์
ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา). บทบาทของพระสารีบุตรเถระ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระมหาสนธิญาณ รักษาภักดี. การศึกษาความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรพระ
ธรรมทูตต่อการฝึกอบรมประจำปี พ.ศ.๒๕๔๑. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

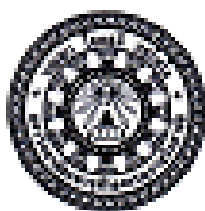
บรรณานุกรม(ต่อ)

- พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโก). ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของ
พระเทพสิงหนุราชจารย์ (จรัญ จิตธมโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๖.
- พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี (โอรุสสุ). ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม
(หลวงพ่อคุณ ปริสุทโธ). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาจรัสศักดิ์ ธรรมเมธี (สังเมฆ). การศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนา :
ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคนภาษาธรรมของท่านพุทธทาส.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหาจรรยา ปญญาวโร (อินทร์รงค์). การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหาประสิทธิ์ รวมพิมาย. บทบาทพระธรรมทูตภายในประเทศ : ศึกษาจากกรอบความคิด
โครงการพระธรรมทูตสำนักงานพระธรรมทูตสายที่ ๒ เฉพาะกรณีศูนย์งานพระธรรม
ทูต จังหวัดลพบุรี. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.
- พระมหาสนธิญาณ รักษาภักดี. การศึกษาความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรพระ
ธรรมทูตต่อการฝึกอบรม ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๑. **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.
- พระมหาสัญญา ปญญาวิจิตโต(โปรงใจ). ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระ
ครูพิศาลธรรมโกศล สุพจน์ กณจนิโก. หลวงตา-แพรเยื่อไม้. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาอรุณ จิตตคุตโต. ศึกษากระบวนการสื่อสารเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลา
ราม. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหาสุชญา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง). การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

บรรณานุกรม(ต่อ)

- พระวุฒิกโรณ วุฑฒิกโรณ (พรมพิมพ์). ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์, **รวมข้อคิดเห็นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ด้านการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา. ๒๕๒๘.
- ประกอบ มีโคตรกอง. บทบาทของพระสงฆ์เกี่ยวกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑.
- วารุณี ธนวรานิช และคณะ. ผลการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อแรงจูงใจในการประกอบอาชีพอิสระของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบางกะปิ กรุงเทพมหานคร. **วารสารการวิจัยทางการศึกษา**, ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๓๖.
- วินัย เก่งสุวรรณ. ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียนกลุ่มที่ ๑๐. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.
- สมคิด เพ็งอุดม. การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม. **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๕.
- สมศรี แก้วกิตติ. กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระเทพบัณฑิต (ศรีจันทร์ บุญนโรโต) วัดบึงพระลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิตสาขาวิชาสังคมศึกษา** มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘.
- ๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ**
- พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท). เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ วัดศาลาลอย พระอารามหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระโสภณปริยัตยาภรณ์ (ฉัตร สจฺจวโร). รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ วัดพรหมสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณฺณโก). เจ้าคณะอำเภอเขวาสินรินทร์ วัดโพธิ์รินทร์วิเวก ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระครูปัญญาวุฒิสุนทร (คุณ คุณวฑฺฒโน). ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์ วัดแสงบูรพา ตำบลสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระครูวิมลขันติธรรม (อภิสิทธิ์ ขนฺติสโร). เจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์ วัดจุมพลสุทธาวาส ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๕.

ภาคผนวก ก
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาวิศวกรรมเครื่องกล คณะวิศวกรรมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕๒/๑๙๘

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ชญานี ไชวเกษม

ด้วย พระครูวิเวกวราภรณ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๕๓๘๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอยอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ทราบอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๘

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.สำราญ อิ่มจิตต์

ด้วย พระครูวิเวกวราภรณ์ รหัสประจำตัวนิติ ๕๔๐๑๔๐๔๓๓๓
นิติปริญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเชื่อเพื่อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุวะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ตรวจแล้ว 15/8/55
ดร. ก.ย. ๕๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาวัสดุศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๘

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ชัชชัย ไชยสา

ด้วย พระครูวิเวกวราภรณ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๘๓
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๒๓๐๑/๒๐๐
Suthol Suthaporn

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๘

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ผดุง วรรณทอง

ด้วย พระครูวิเวกวราภรณ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๘๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

นางจรัสพร วัฒนกุล

ผ. จ.ผ.

๒๕ ส.ค. ๕๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๕๕๘

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ เดช ชูจันทร์

ด้วย พระครูวิเวกวราภรณ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๘๓
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

วิจิตรกลกิจ 10.5.55
15.8.55

๑๑ ส.๑. ๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาคผนวก ข
ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)

ผลตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและการหาค่า I.O.C

เรื่อง : บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียน มัธยมศึกษา
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

บทบาทของพระธรรมทูต	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล	
	๑	๒	๓	๔	๕	ค่า IOC	หมายเหตุ
๑) ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต							
๑. หัวข้อธรรมที่อบรมบรรยายเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน	๑	๐	๑	๐	๑	๐.๖	
๒. เนื้อหาตรงกับหัวข้อที่อบรมบรรยาย	๐	๑	๑	๐	๑	๐.๖	
๓. ให้แง่คิด นำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน	๐	๑	๑	๑	๑	๐.๘	
๔. ใช้การประยุกต์คำสอนฟังเข้าใจง่าย	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘	
๕. หัวข้อธรรมเหมาะสมกับผู้ฟัง	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๖. สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๗. ชักนำให้เกิดความรักความสามัคคีกัน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๘. เป็นกำลังใจที่จะสร้างที่ดีมากขึ้น	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘	
๙. เป็นแนวทางสร้างกฎระเบียบวินัยในกลุ่มได้	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘	
๑๐. ให้อรรถกถาแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๑๑. ให้ความขยันหมั่นเพียรในการเรียนการสอน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๑๒. เน้นให้ความเข้าใจหลักศีลธรรมที่ดีงาม	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๑๓. สอนให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘	
๒) ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต							
๑๔. พระธรรมทูตมีเทคนิค และวิธีการชักจูง ความสนใจของผู้ฟัง	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๑๕. ความสามารถในการพูดโน้มน้าวจิตใจผู้ฟัง	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๑๖. มีการสร้างบรรยากาศในการอบรมบรรยายธรรม	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๑๗. พระธรรมทูตพูดชักจูงให้อยู่ในอาการเงียบสงบ	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๑๘. พระธรรมทูตใช้ท่าทางประกอบการอบรมบรรยาย	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๑๙. พระธรรมทูตสื่อการนำเสนอในการอบรมบรรยาย	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๒๐. พระธรรมทูตมีกิจกรรมหรือการตอบปัญหาธรรมะ	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๒๑. พระธรรมทูตนำสวดมนต์ไหว้พระ	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๒๒. พระธรรมทูตเล่านิทานชาดกประการบรรยาย	๑	๑	๑	๑	๑	๑	

บทบาทของพระธรรมทูต	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล	
	๑	๒	๓	๔	๕	ค่า IOC	หมายเหตุ
๓) ด้านรูปแบบการแสดงธรรมของพระธรรมทูต							
๒๓.กิจกรรมที่สร้างสรรค์	๐	๑	๑	๑	๐	๐.๖	
๒๔.การใช้อุปกรณ์การในการบรรยาย	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๒๕.การยกอุทาหรณ์ เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา	๑	๐	๑	๐	๑	๐.๖	
๒๖.การทำเป็นตัวอย่าง	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๒๗.การเล่นภาษา เล่นคำ และการใช้คำในความหมายใหม่ ๆ	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๒๘.อุบายเลือกคน และ การปฏิบัติรายบุคคล	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๒๙.การรู้จักจังหวะ และโอกาส ความยืดหยุ่นในการบรรยาย	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๓๐.ระยะเวลาในการบรรยายธรรมเหมาะสมมากน้อยเพียงใด	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
ผลรวม	๒๗	๒๘	๓๐	๒๕	๒๗	๒๗.๔	
ผลเฉลี่ยรวม	๐.๙๐	๐.๙๓	๑	๐.๘๓	๐.๙๐	๐.๙๑	

ภาคผนวก ค
ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try out)

ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและการหาค่า TRY OUT

เรื่อง : บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียน มัธยมศึกษา
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

Reliability

***** Method 2 (covariance matrix) will be used for this analysis *****

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Alpha if Item Deleted
A1	118.1615	163.3316	.4358	.	.9302
A2	118.1328	162.6742	.4975	.	.9295
A3	117.8984	161.7886	.5074	.	.9294
A4	118.1901	162.3006	.4881	.	.9296
A5	118.0703	161.9820	.5095	.	.9294
A6	118.0234	161.4381	.5068	.	.9294
A7	117.9063	160.9781	.5492	.	.9289
A8	117.9036	161.1682	.5207	.	.9292
A9	118.0729	161.1069	.5224	.	.9292
A10	117.7760	162.8166	.4785	.	.9297
A11	117.9688	160.4116	.5285	.	.9292
A12	117.9297	161.3710	.5367	.	.9291
A13	117.9167	161.5126	.5570	.	.9289
B1	118.0286	161.0514	.5505	.	.9289
B2	118.1328	159.8387	.6205	.	.9281
B3	118.1406	161.0768	.5449	.	.9290
B4	118.1328	162.0424	.4437	.	.9302
B5	118.2396	160.2035	.5286	.	.9292
B6	118.1276	160.3414	.5988	.	.9283
B7	118.0495	160.9140	.5132	.	.9293
B8	118.2240	159.6834	.5374	.	.9291
B9	118.1875	158.0535	.6100	.	.9281
C1	118.3958	158.1249	.5345	.	.9293

C2	118.1875	159.9909	.5747	.	.9286
C3	118.2682	158.5832	.5941	.	.9283
C4	118.2734	158.1626	.6131	.	.9280
C5	118.2760	157.7722	.6398	.	.9277
C6	118.2318	160.0427	.5555	.	.9288
C7	118.0781	159.9939	.5653	.	.9287
C8	118.1354	161.8876	.4834	.	.9297

-

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Reliability Coefficients

N of Cases = 30 items

N of Items = 30

Alpha = .9312

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถาม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๕๔๓

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕-๒๑๓๐

๑๒ กันยายน ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนตั้งใจวิทยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูวิเวกวราภรณ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๕๓๘๓ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์
จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๓๐ ภายใน ๒๑๓๐

ดิฉัน
ขอแสดงความนับถือ
ขอขอบคุณ
[Signature]

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๕๔๓

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕-๒๑๒๓

๑๒ กันยายน ๒๕๕๕

๗๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนนาดีวิทยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูวิเวกวราภรณ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๕๓๘๓ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์
จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

รศ.ดร.ศิริพร...
ขอโทษที่รีบ...

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

✓

วิมล

ทนายจิรัช...

๑๙ ก.ย. ๕๕

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๒๑๐๕.๒/๕๔๓

กระทรวงศึกษาธิการ
ขอสงวนลิขสิทธิ์
สงวนลิขสิทธิ์
สงวนลิขสิทธิ์
สงวนลิขสิทธิ์

๑๒ กันยายน ๒๕๕๕

โรงเรียนท่าสว่างวิทยา
เลขที่ 718
ว.พ. 14 ก.ย. 55
หน้า.....น.

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนท่าสว่างวิทยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูวิเวกวราภรณ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๓ นิสิตปริญญาโท
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์
 จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวพล สุวะพธม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ร.ก.
 ของอธิการบดี
 ศก. / ศก.

1๓.๑๕

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

คำชี้แจง :

๑. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยเรื่อง “เรื่อง” บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๒. แบบสอบถามมีทั้งหมด ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๓. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น ซึ่งจะไม่มีผลกระทบต่อผู้ตอบแบบสอบถามหรือหน่วยงานของท่าน และจะไม่มีมีการเปิดเผยข้อมูลเป็นรายบุคคลแต่อย่างใด

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี ขอขอบคุณทุกท่าน ที่ได้ตอบแบบสอบถามนี้ตามความเป็นจริง และตรงกับความเห็นของท่านมากที่สุด คำตอบของท่านจะเก็บไว้เป็นความลับและจะใช้สำหรับการทำวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

พระครูวิเวกวราภรณ์ (ประสิทธิ์ ฐานวโร)
พระนิสิตปริญญาโท หลักรัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา การจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

๑.๑ สถานภาพ

- ครู นักเรียน
 อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๑.๒ เพศ

- ชาย หญิง

๑.๓ อายุ

- ๑๐-๑๒ ปี ๑๓-๑๕ ปี
 ๑๖-๑๘ ปี ๑๙ ปีขึ้นไป

๑.๔ ชั้นปีที่ศึกษา/วุฒิการศึกษา

- ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
 ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี
 สูงกว่าปริญญาตรี

๑.๕ จำนวนครั้งที่ฟังธรรม

- ๑ ครั้ง ๒ ครั้ง
 ๓ ครั้ง ๔ ครั้ง
 ๕ ครั้งขึ้นไป

๑.๖ สถานที่ในการฟังธรรม

- วัด โรงเรียน
 อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๑.๗ ระยะเวลาในการฟังธรรม

- น้อยกว่า ๑ ชั่วโมง ๑ ชั่วโมง
 น้อยกว่า ๒ ชั่วโมง ๒ ชั่วโมงขึ้นไป

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียน
มัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

คำชี้แจง : โปรดอ่านข้อความต่อไปนี้อย่างรอบคอบ ว่าตรงกับความเป็นจริงในการปฏิบัติหน้าที่
ของท่านมากที่สุด และโปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่กำหนด

บทบาทของพระธรรมทูต		ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก
๑) ด้านเนื้อหาการอบรมของพระธรรมทูต						
๑	หัวข้อธรรมที่อบรมบรรยายเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน					
๒	เนื้อหาตรงกับหัวข้อที่อบรมบรรยาย					
๓	ให้แง่คิด นำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน					
๔	ใช้การประยุกต์คำสอนฟังเข้าใจง่าย					
๕	หัวข้อธรรมเหมาะสมกับผู้ฟัง					
๖	สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม					
๗	ชักนำให้เกิดความรักความสามัคคีกัน					
๘	เป็นกำลังใจที่จะสร้างความดีมากขึ้น					
๙	เป็นแนวทางสร้างกฎระเบียบวินัยในกลุ่มได้					
๑๐	ให้รู้จักแสดงความกตัญญูทักเตือนผู้ที่ผิดผู้มีพระคุณ					
๑๑	ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนการสอน					
๑๒	เน้นให้มีความเข้าใจหลักศีลธรรมที่ดีงาม					
๑๓	สอนให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น					
๒) ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต						
๑๔	พระธรรมทูตมี เทคนิค และ วิธีการชักจูง ความสนใจของผู้ฟัง					
๑๕	ความสามารถในการพูดโน้มน้าวจิตใจผู้ฟัง					
๑๖	มีการสร้างบรรยากาศในการอบรมบรรยายธรรม					
๑๗	พระธรรมทูตพูดชักจูงให้อยู่ในอาการเสียบสงบ					
๑๘	พระธรรมทูตใช้ท่าทางประกอบการอบรมบรรยาย					
๑๙	พระธรรมทูตมีกิจกรรมหรือการตอบปัญหาธรรมะ					
๒๐	พระธรรมทูตนำสวดมนต์ไหว้พระ					
๒๑	พระธรรมทูตเล่านิทานชาดกประการบรรยาย					
๒๒	กิจกรรมที่สร้างสรรค์					

บทบาทของพระธรรมทูต		ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก
๓) ด้านรูปแบบการแสดงธรรมของพระธรรมทูต						
๒๓	การใช้อุปกรณ์การในการบรรยาย					
๒๓	การยกอุทาหรณ์ เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา					
๒๕	การทำเป็นตัวอย่าง					
๒๖	การเล่นภาษา เล่นคำ และการใช้คำในความหมายใหม่ ๆ					
๒๗	อุบายเลือกคน และ การปฏิบัติรายบุคคล					
๒๘	การรู้จักจังหวะ และโอกาส ความยืดหยุ่นในการบรรยาย					
๒๙	การนำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน					
๓๐	ระยะเวลาในการบรรยายธรรมเหมาะสมมากน้อยเพียงใด					

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๓.๑ ปัญหา และ อุปสรรค ด้านเนื้อหาการแสดงธรรมของพระธรรมทูต

.....
.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....
.....

๓.๒ ปัญหา และ อุปสรรค ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอของพระธรรมทูต

.....
.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....
.....

๓.๓ ปัญหา และ อุปสรรคด้านรูปแบบการแสดงธรรมของพระธรรมทูต

.....
.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ฉ
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
 THE ROLE OF PREACHING IS TO APREAD BUDDHISM.
 IN GRAMMAR SCHOOL SURIN PROVINCE

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับ บทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมแปลผลการวิจัยภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และ ใช้ประโยชน์เฉพาะในการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น จะไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อท่าน หรือหน่วยงานของท่านแต่ประการใด

การกำหนดขั้นตอนแบบสัมภาษณ์ของการวิจัยไว้ ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับประสิทธิผลบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอื่นๆ ประกอบด้วย ด้านเนื้อหา ด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ ด้านรูปแบบการแสดงธรรม

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์ข้อมูลทางการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณ และ อนุโมทนา มา ณ โอกาสนี้

พระครูวิเวกวราภรณ์

นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขา การจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อ นามสกุล อายุ
อาชีพ ตำแหน่ง
สถานศึกษา ตำบล
อำเภอ จังหวัด

วันที่ให้สัมภาษณ์

...../...../.....

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับประสิทธิผลบทบาทของพระธรรมทูตที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๒.๑ ท่านคิดว่า ปัจจุบันพระธรรมทูต มีบทบาท ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

๒.๒ ท่านคิดว่า เนื้อหาการแสดงธรรมของพระธรรมทูต สอดคล้องกับปัจจุบันหรือไม่
อย่างไร

.....
.....
.....
.....

๒.๓ ท่านคิดว่า พระธรรมทูตมีเทคนิค วิธีการ นำเสนอ น่าสนใจ และ เหมาะสมกับ
ผู้ฟังหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....

๒.๔ ท่านคิดว่า รูปแบบการแสดงธรรมของพระธรรมทูต ควรปรับปรุงหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....

๒.๕ ให้ท่านเสนอแนะ แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต ที่มี ประสิทธิภาพ และ สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน

.....
.....
.....
.....

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....
.....

๓.๑ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

.....
.....
.....
.....

๓.๒ ด้านเนื้อหาการแสดงธรรมของพระธรรมทูต

.....
.....
.....
.....

๓.๓ ด้านเทคนิค วิธีการ นำเสนอ

.....
.....
.....
.....

๓.๔ ด้านรูปแบบการแสดงธรรมของพระธรรมทูต

.....
.....
.....

๓.๕ ด้านแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต

.....
.....
.....

ผู้ให้สัมภาษณ์

ประวัติผู้ทำวิจัย

- ชื่อ : พระครูวิเวกวราภรณ์ (ประสิทธิ์ ฐานวโร)
- เกิด : วันพุธที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๑
- สถานที่เกิด : ๑๔๐ หมู่ที่ ๑๗ ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
- การศึกษา : จบประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านประทัดบุ-อาลอ พ.ศ.๒๕๒๓
- : ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
- : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ พ.ศ.๒๕๔๙
- : พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) คณะสังคมศาสตร์
- : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
- : รุ่นที่ ๕๖ พ.ศ.๒๕๕๓
- : นักธรรมชั้นเอก พ.ศ.๒๕๓๗
- อุปสมบท : วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๓๕
- สังกัด : วัดดอนวิเวก เลขที่ ๙๘ หมู่ที่ ๕ ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
- หน้าที่ : ครูสอนพระปริยัติธรรมประจำศาสนศึกษาวัดดอนวิเวก พ.ศ.๑๕๓๙
- : รองเจ้าอาวาสวัดดอนวิเวก พ.ศ.๒๕๔๐
- : เลขานุการเจ้าคณะตำบลนาดี พ.ศ.๒๕๔๒
- : เจ้าอาวาสวัดดอนวิเวก พ.ศ.๒๕๔๖
- : เลขานุการพระธรรมทูตประจำอำเภอเมืองสุรินทร์ พ.ศ.๒๕๕๐
- : พระธรรมทูตประจำอำเภอเมืองสุรินทร์ พ.ศ.๒๕๕๒
- : พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโรงเรียนบ้านประทัดบุ-อาลอ พ.ศ.๒๕๕๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดดอนวิเวก เลขที่ ๙๘ หมู่ที่ ๕ ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
- โทรศัพท์ : ๐๘ ๑๐๖๖ ๑๕๓๖
- E:mail : Prasit102.25@hotmail.com